

Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin Hämeenkoski - kosken ja harjun huomassa

AULI HIRVONEN
RIITTA KINNARI
KATRIINA KOSKI
JANNE RUOKOLAINEN

Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin -hankkeen työryhmä:
ProAgria Etelä-Suomi ry / MKN maisemapalvelut / Hämeen kalatalouskeskus
Auli Hirvonen
Riitta Kinnari
Katriina Koski
Marjo Koski-Laulaja
Päivi Meronen
Esko Parkkonen
Janne Ruokolainen

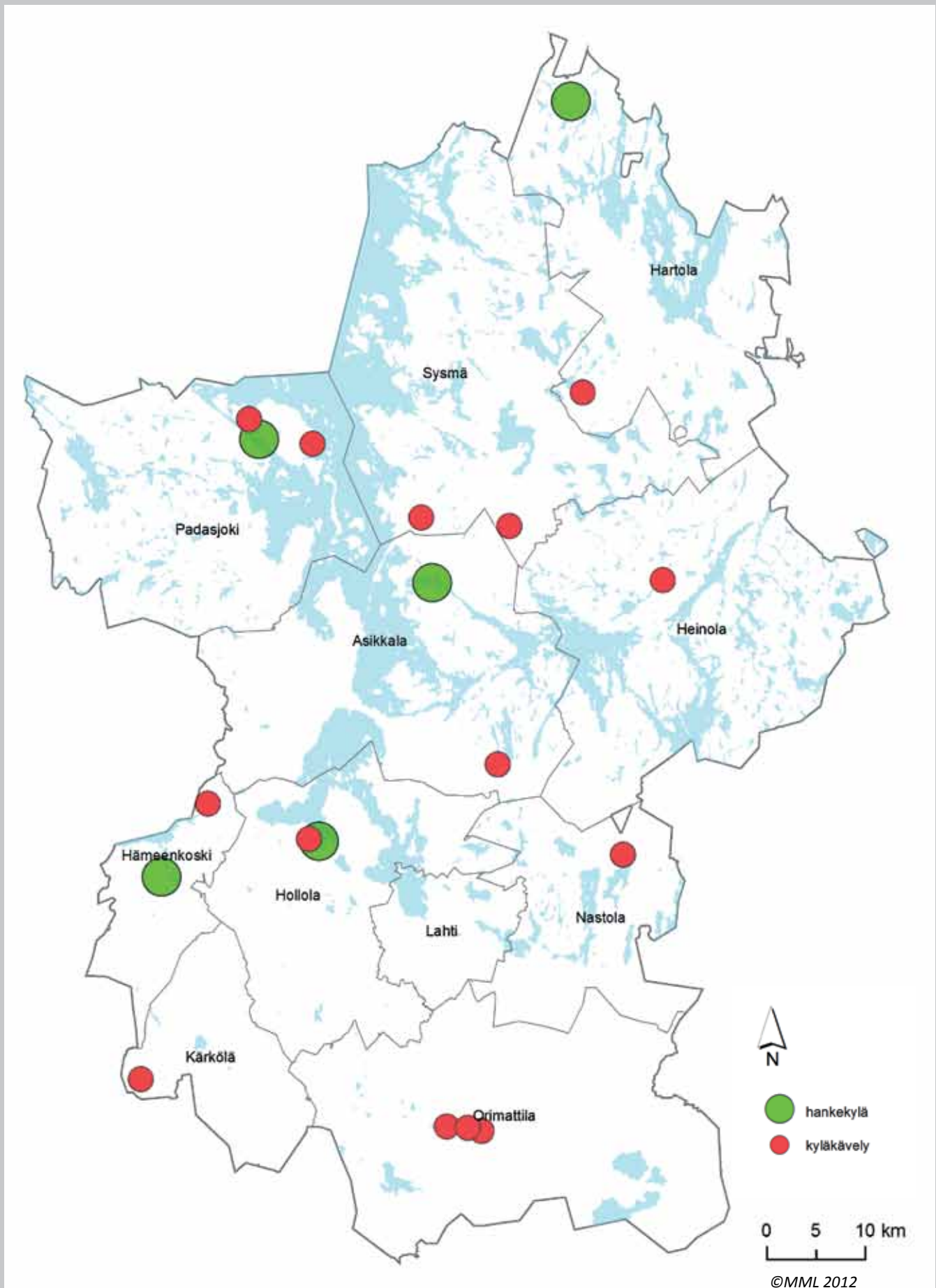
Valokuvat: Auli Hirvonen, Riitta Kinnari, Katriina Koski ja Päivi Meronen

Taitto: Auli Hirvonen, Katriina Koski ja Päivi Meronen

Padasjoen kirjapaino 2013
ISBN 978-952-7050-04-0 (rengaskirja)
ISBN 978-952-7050-05-7 (pdf)

Sisältö

1 JOHDANTO	5
2 TOIMINTA KYLISSÄ	7
Asukasillat	7
Pienryhmät	7
Arkistot	7
Seminaarit	7
Kotimaan opintomatkat	9
Ulkomaan opintomatka	9
Tapahtumat	9
Kyläkävelyt	11
3 KOSKEN KYLÄN TARINA	12
4 MAISEMAN TARINA	19
Hämeenkosken kulttuurimaiseman, historian ja luonnon arvot sekä maisemanhoitosuunnitelma	19
5 TARINOIDEN HYÖDYNTÄMINEN KYLÄN TOIMINNASSA	63
Reitistöt ja virkistyskäyttö	63
Kylän tapahtumat	65
Kylämatkailu	69
6 MITEN TÄSTÄ ETEENPÄIN?	71
7 LOPPUSANAT	76
LÄHTEET	77

1 JOHDANTO

Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin -hanke toimi vuosina 2012-2013 viidessä päijäthämäläisessä kylässä, Asikkalan Kalkkisissa, Hartolan Vuorenkylässä, Hollolan kirkonseudulla, Hämeenkosken taajamassa ja Padasjoen Kellosalmi - Seitniemi - Virmailassa. Lisäksi tehtiin kyläkävelyjä kymmenessä muussa päijäthämäläisessä kylässä.

Hankkeen rahoittivat yhdessä toimintaryhmät Eteläisen Päijät-Hämeen maaseudun kehittämisselitys - Etpähä ry ja Päijänne Leader ry Manner-Suomen maaseudunkehittämisselityksestä. Hankkeen toteuttivat ProAgria Etelä-Suomi ry sekä siihen kuuluvat Etelä-Suomen Maa- ja kotitalousnaiset ja Hämeen kalatalouskeskus. Hankkeessa oli mukana monia eri alojen asiantuntijoita: maisemasuunnittelijoita, paikalliskulttuurin kartoittajia, rakennusarkkitehteja sekä kalastus- ja vesistökuunnostusten asiantuntija.

Hankkeen aikana kaikissa viidessä kylässä oli erilaisia tapaamisia, maastokäyntejä, pienryhmiä, tapahtumia tai asukasiloja yhteensä 86 kappaletta. Lisäksi järjestettiin seminaareja, kotimaan opintomatkoja ja ulkomaan opintomatka. Hankkeessa tehtiin löytöretkiä yhdessä kyläläisten ja kesäasukkaiden kanssa kylien maisemaan, kulttuuriympäristöön, luontoon, vesistöihin, paikallisuuteen ja historiaan. Nuo löydöt ja arvot on koottuna tähän raporttiin.

Hankkeessa tehtiin jokaiseen kylään myös maisemanhoitosuunnitelma. Sitä hyödyntämällä saadaan säilytettyä kylien arvokas maisemallinen kulttuuriperintö. Kulttuurimaisema ei säily ilman hoitoa, joka on monesti vanhan maankäytön vaalimista, kuten perinnemaisemien hoitoa ja maiseman avoimuudesta huolehtimista raivaamalla. Se voi olla myös vieraslajien poistoa. Osaan kylistä tehtiin myös yksityiskohtaisempia ympäristön kehittämissuunnitelmia.

Hankkeessa on mietitty myös erilaisia tapoja hyödyntää kulttuurimaisemaa ja paikallishistoriaa kylän toiminnassa tai matkailussa. Hankkeet tulevat ja menevät, mutta tavoitteena on, että asukkaat tarttuvat näihin yhdessä muokattuihin ajatuksiin ja innostuvat maiseman- ja luonnonhoidosta sekä paikalliskulttuurin esiintuonnista. Jotta maisema ja kulttuuri säilyvät, täytyy niiden olla osa elävää elämää. Kylissä on lukuisia mahdollisuuksia erilaisten maisemaa ja kulttuuria hyödyntävien palveluiden luomiseen. Raportin lopussa on esitetty myös kaikille toimenpiteille erilaisia rahoitusmahdollisuuksia.

Kylistä tulee kertoa muille ja pitää ääntä itsestään, ei vain matkailun tai yritystoiminnan takia, vaan kylän itsensä takia. Hankkeen tarkoitus oli myös avata silmiä sille kauneudelle, minkä keskellä kylissä eletään. Asukkaiden tulee olla ylpeitä kylän koko komeudesta ja tuoda se esiin. Myös kylillä, ei vain yrityksillä, on imago ja parhaassa tapauksessa jopa brändi.

Kiitos erinomaisesta yhteistyöstä Hämeenkosken kunnalle, Hämeenkosken maa- ja kotitalousseuralle sekä Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistykselle! Erityiskiitokset tiedottamisesta ja raportin tietojen tarkistamisesta. Kiitos myös kaikille pienryhmille aktiivisuudesta ja ajastanne!

Asukkaiden toiveita Hämeenkoskella:

- *Valkjärven ja Lanon kehittäminen, Veneluiska Lanolle*
- *Joen alkupää*
- *Kumianoja*
- *Kukonharjun luontopolku*
- *Kunnan rantasauna*
- *Yleinen nuotiopaikka kävelymatkan päässä keskustasta*
- *Pitkospuut ja Teurojoen keskusta-alueen perkaus*
- *Paviljongin mäen siivous ja puiden kaato*
- *Keskustan uimarannan pukukopin siivous ja maalaus + komposti ja WC esim. talkoilla*
- *Kukkolan uimarannan siivous ja nuotiopaikan korjaus*
- *Kunnan yleinen veneranta*
- *Levähdysalueen kunnostus*
- *Poutiaisen museo*
- *Talvinen "valometsä" Teurojoen keskustareitille*
- *Koirapuisto levähdysalueelle*
- *Koottava/siirrettävä katsomo esim. kesäteatterin käyttöön*
- *Kulkuyhteys keskusta – Koskikartano*
- *Koululaiset maalaamaan/korjaamaan uimakopin ja pikavuoropysäkin koristukset*
- *Museon alueen kunnostus*
- *Ulkoilureitti Ahvenaisista Lanon kautta kirkonkylälle*
- *Maisemapelto Salen ja paloaseman väliin*
- *Siirtolapuutarha*
- *Paasikiven patsaan ympäristö siistittävä*
- *Eläkeläiset haluaisivat historiallisen polun*
- *Nukketeatteria Hämeenkoskelle*
- *Pätilänjoen kunnostus*
- *Rantojen raivaus, pusikot pois*

2 TOIMINTA KYLISSÄ

Asukasillat

Kaikissa viidessä kylässä järjestettiin hankkeen aikana yhteensä 15 asukasillaa, joihin osallistui 236 henkeä. Hankkeeseen liittyi esiselvityshanke, jolla kartoitettiin toiveita kylien kehittämiskohteista. Sen lisäksi ensimmäisessä asukasillassa listattiin tärkeimmät kehittämiskohteet. Osasta kehittämiskohteita luovuttiin hankkeen aikana, mutta tämä lista ohjasi tekemistä kylissä. Toisessa asukasillassa esiteltiin luonnoksia ja ideoita, joita asukkaat kommentoivat. Viimeisessä asukastilaisuudessa käytiin läpi koko hankkeen aikana syntyneet ideat.

Pienryhmät

Kunkin aihealueen ympärillä kokoontui pienryhmä, joita olivat maisemaryhmä, kulttuuriryhmä ja vesistöryhmä. Maisemapienryhmässä tehtiin paljon maastokäyntejä, haastateltiin ja samalla valokuvattiin kylien kulttuurimaisemaa ja luontoa. Kylien kertojia ja varttuneempaa väkeä haastateltiin neljässä kylässä, Hämeenkoskella, Kalkkissa, Kellosalmella ja Vuorenkylässä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja ne on talletettu ja annettu kyliin. Kaiken kaikkiaan pienryhmät kokoontuivat kaikissa viidessä kylässä yhteensä noin 50 kertaa. Pienryhmissä kokoontui yhteensä 160 henkilöä.

Talkoot

Talkoita järjestettiin kuusi kappaletta. Niitä pidettiin Hollolan kirkonkylässä, Kalkkissa, Kellosalmella ja Vuorenkylässä. Talkoiden työt vaihtelivat vieraslajien poistosta, puuston ja pensaikon raivaamiseen sekä omenapuiden leikkaamisesta veneluiskan korjaamiseen. Talkoisiin osallistui yhteensä 57 henkilöä.

Arkistot

Suomessa on useita erilaisia arkistoja, joista voi etsiä tietoa. Suuri osa arkistoista sijaitsee Helsingissä, mutta niiden aineistoa voi selata arkistolaitoksen sähköisistä tietokannoista ja hakemistoista. Näitä ovat esimerkiksi Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen yhteinen Vakka-arkistotietokanta ja Kansalliskirjaston Fennica-tietokanta. Käytimme kansallisarkiston historiallisia karttoja, kansalliskirjaston pitäjänkarta aineistoa, kansanrunousarkistosta haimme vanhoja tarinoita ja tutustuimme paikallismuseoiden vanhojen valokuvien tarjontaan. Kirjastojen kotiseutuosastot ja kyläkirjat ovat korvaamattomia aarraittoja.

Seminaarit

Hankkeen ensimmäisenä toimintavuotena järjestettiin seminaari laivaristeilynä Päijänteellä ja vierailuina hankkeen kylissä. Seminaaria markkinoitiin 50 hengelle Elbatarlaivan kapasiteetin vuoksi. Ilmoittautuneita oli kuitenkin runsaasti yli tuon määrän. Laivan kapteenin suostumuksella ja suotuisan sääennusteen turvin lisättiin osallistujamäärä 60 henkilöön ja seminaariristeilylle osallistui 59 henkilöä. Seminaariin sisältyi asiantuntijoiden luentoja ja tutustumiskäynnit Kelventeen saarella, Kellosalmi-Seitniemi-Virmailla kyläyhdistyksen ja Kalkkisten kyläyhdistyksen vieraina. Hankkeen päätöseminaarissa marraskuun 2013 lopussa Asikkalan Lehmonkärjessä esiteltiin toimintaan osallistuneiden kylien maisemaa ja paikalliskulttuuria.

Kotimaan opintomatkat

Syyskuussa 2012 toteutettiin kolmipäiväinen opintomatka Pohjois-Karjalaan Iломantsiin ja seudun vaarakyliin. Hankealueelta matkalle osallistui 18 henkilöä. Matkan tarkoituksena oli tutustuminen pohjoiskarjalaiseen maisemaan, kulttuuriin ja alueen yritystoimintaan sekä Itä-Suomen vaarakylien tunnelmien kokeminen. Opintomatka onnistui yli odotusten. Kohteiden parasta antia olivat historia, luonto, maisema, ruoka, paikalliset tuotteistetut kohteet, asiantuntevat oppaat ja karjalainen vieraanvaraisuus sekä yhteistyö yrittäjien kesken. Nämä ovat hyvinä esimerkkeinä kehitettäessä toimintaa kylissä. Elokuuhun 2013 suunniteltiin kahta opintomatkaa kyläbongaustapahtumiin. Hämeenkosken matka 3.8. peruuntui vähäisen kiinnostuksen vuoksi. Toinen opintomatka Vuorenkylän kyläbongaustapahtumaan toteutui 15 osallistujan voimin. Tapahtuman kaikissa kohteissa oli paneuduttu esittelyyn todella hyvin.

Ulkomaan opintomatka

Hanke järjesti 24.-28.9.2013 opintomatkan Kroatiaan, johon osallistui 18 henkeä. Matkakohteena oli Kroatian eteläosassa, Adrianmeren rannalla oleva Dalmatian maakunta. Matkan aikana tutustuttiin Splitin, Trogirin ja Sibenikin kaupunkeihin ja Krkan kansallispuistoon, Etnoland Pakovo Seloon ja kalastus- ja veneilymatkailuun. Matkalla kuultiin myös usealta paikalliselta taholta Kroatian ja Dalmatian matkailusta. Vanhoissa kaupungeissa kuuli useaan otteeseen klapa-laulua. Klapa on traditionaalinen dalmatialainen accapella-laulutyylili, joka on listattu UNESCO:n kulttuuriperintöluetteloon.

Tapahtumat

Hankkeen aikana ideoitiin asukasilloissa tapahtumia kyliin. Hollolan kirkonseudun kylien alueella on lukuisia tapahtumia kesäaikaan. Kyläyhdistyksen voimavarojen vähyden vuoksi uusia tapahtumia ei haluttu vaan osallistuminen muiden järjestämiin tilaisuuksiin riittää nykytasolla.

Hämeenkoskella tapahtumia on vuosittain myös runsaasti. Järjestelyissä ovat mukana kunta, seurakunta, yrittäjät ja lukuisat yhdistykset. Uutena tapahtumana suunniteltiin ja toteutettiin kyläbongauspäivä elokuussa 2013.

Kalkkisten seutu on ollut mukana myös valtakunnallisessa kylämatkailuhankkeessa Teemapohjaisen kylämatkailun kehittäminen - valtakunnallinen koordinaatiohankkeissa I ja II. Hankeaikana kehitettiin olemassa oleviin tapahtumiin sisältöä ja tehtiin kehittämistyötä yhdessä molempien hankkeiden kanssa. Kellosalmella kyläyhdistys innostui Kekrijuhla-tapahtuman suunnittelusta. Juhla toteutettiin hankkeen aikana ensimmäisenä vuonna vanhan koulun pihapiirissä ja toisena vuonna Siltapuistossa. Kekrijuhlasta muodostunee Kellosalmelle jokavuotinen tapahtuma. Myös Enni Idin mökin alueelle suunniteltiin kesäajan toimintaa. Ensimmäiseksi tavoitteena on saada pihapiiri rakennuksineen kunnostettua, minkä jälkeen tapahtumien toteutus on mahdollista paremmin. Vuorenkylässä suunniteltiin uutena tapahtumana kyläbongauspäivä. Suunniteluun kyläläiset osallistuivat aktiivisesti ja se näkyi hyvänä toteutuksena. Jokaisessa kohteessa oli valmistauduttu esittelyyn hyvin. Kesäjuhlien sisältöä suunniteltiin teemapohjaiseksi kolmen vuoden jaksolla.

Kyläkävelyt

Hankkeen aikana järjestettiin kyläkävelyitä 14 kappaletta, joista 11 toteutettiin hankkeen ulkopuolissa kylissä ja kolme hankkeen kohdekylissä. Kyläkävelyt kattoivat kaikki Päijät-Hämeen kunnat lukuun ottamatta Lahtea. Kyläkävelyillä tehtiin löytöretkiä Päijät-Hämeen hyvin erilaisiin kyliin, niiden historiaan, kulttuuriin ja maisemaan. Monessa kylässä saimme nauttia paikallisten asukkaiden ja asiantuntijoiden tarinoista. Kiitos niistä! Kyläkävelyillä muistutettiin myös vieraslajeista, joiden torjunta on kaikkien asia. Osallistujia kävelyissä oli yhteensä 454 henkeä.

Kohteina olivat:

Asikkala - Urajärvi

Hartola - Kalho

Hollola – kirkonseutu

Hämeenkoski - Putula

Heinola - Lusi

Kärkölä - Lapinnummi

Nastola - Ruuhijärvi

Orimattila, Keskusta, Käkelä ja Niemenkylä

Padasjoki - Kellosalmi ja Virmaila

Sysmä- Nikkaroinen / Karilanmaa ja Ravioskorpi

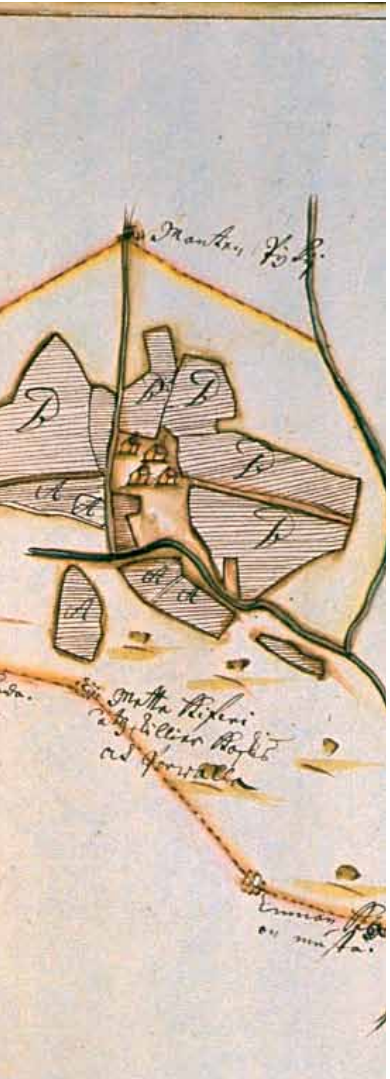

Kyläkävelyiden teemat vaihtelivat. Orimattilan kolmessa kohteessa keskityttiin rakennuksiin, henkilöihin ja historiaan. Padasjoen Kellosalmen ja Hollolan kirkonseudun kyläkävelyt liittyivät muinaisjäännöksiin. Kierrosten aikana kuultiin kivikauden elämästä ja asuinpaikoista, historiallisen ajan hiilimiiluihin ja pyyntikuopista, linnavuorista ja keskiaikaisesta kivikirkosta sekä monista muista muinaisjäännöksiin ja muinaiseen elämään liittyvistä asioista. Kyläkävelyitä voidaan tehdä myös pyöräillen. Sysmän Ravioskorvessa ja Karilanmaalla pyöräiltiin kauniissa kesäsäässä 10 ja 20 kilometrin pituiset reitit. Lisäksi tehtiin yksi kyläkävely bussiajeluna Kalhon kylällä Hartolassa. Kärkölän Lapinnummella keskityttiin kylän muutamaa maisemasuunnittelua kaipaavaan kohteeseen. Urajärvellä kohteina oli mm. vanha kylänraitti, maakunnallisesti arvokas kylän kulttuurimaisema ja valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö; Urajärven kartano. Putulassa tutustuttiin kylämaiseman historiaan, vanhoihin rakennuksiin ja kyläkirjastoon. Sysmän ja Hartolan kyläkävelyt toteutettiin yhteistyössä Yhteen hiileen -hankkeen kanssa.

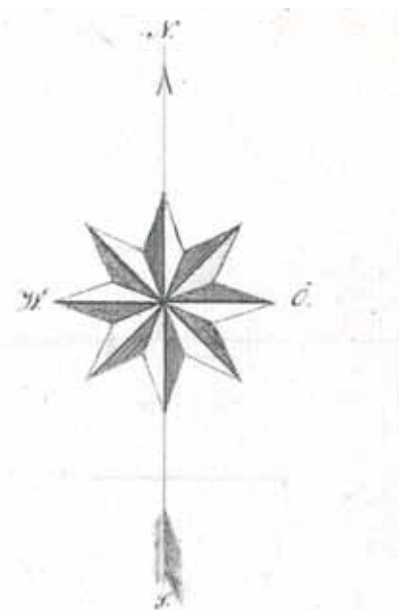
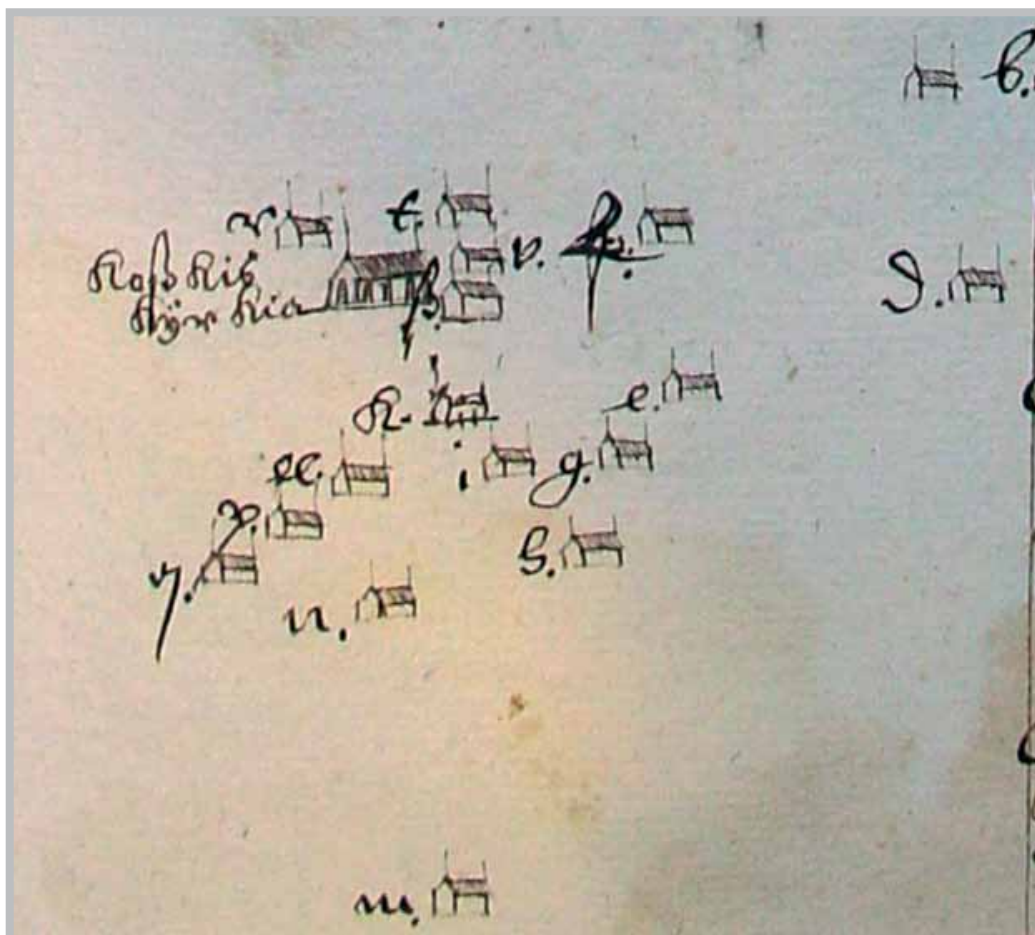
Nastolan Ruuhijärven ja Heinolan Lusin kyläkävelyt olivat osa Lahden seudun ympäristöviikkoa. Ruuhijärvellä tutustuttiin mm. vanhaan kylänraittiin, muinaisjäännöksiin ja maakunnallisesti arvokkaaseen kylän kulttuurimaisemaan. Lusin kylässä tutustuttiin kylän keskustan jo maisemasta kadonneisiin tai siinä yhä vaikuttaviin merkittäviin rakennuksiin, historiasta muistuttaviin muistomerkkeihin, kulttuuriympäristön rakennusaineisiin kuten vanhoihin kyläteihin, vuosisatoja viljelyksessä olleisiin peltoihin ja kulttuurimaisemassa työskenteleviin lampaisiin.

Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin -hankkeen kyläkävelyiden tavoitteena on tuoda esiin kylien ja taajamien omaleimaisuutta ja vahvuuksia. Monessa kyläkävelyssä virisi uusia ideoita. Urajärvellä kyläkävelyä mietittiin vuosittaisena tapana tutustua kylään kesäjuhlien yhteydessä. Putulassa, Kellosalmella ja Virmailassa kävelyreittiä suunniteltiin käytettävän kylää esittelevän kyläpolun reittinä. Ruuhijärvellä olevan muinaisjäänköpolun sisältöä ajateltiin täydentää kylän historialla. Orimattilassa kävelyistä muodostui mukavat tapahtumat, jotka houkuttelivat runsaasti kävelijöitä. Orimattilassa kyläkävelyistä toivotaan syntyvän vuosittainen tapahtuma.

3 KOSKEN KYLÄN TARINA

Kylän historian vaiheet ja tärkeimmät tapahtumat kylissä

-
-
- 8000 eKr. Jääkauden loppuessa jäätikön reuna väistyi synnyttäen Salpausselät sekä Hämeenkosken taajamaa reunustavat harjut.
- 500 eKr. - 1300 jKr. Rautakauden asutuksesta kertovat useat rautakauden muinaisjäänökset, Tervalanlähde, Etolan Ilolan kuppikivi, Santahaudanmäen ruumiskalmisto.
- 1232 - 1234 Pakanalliseen palvontaan kuuluva tila nykyisessä Hämeenkosken pitäjässä
- 1410 Itsenäisenä pitäjänä Koski mainitaan asiakirjoissa jo vuonna 1410.
- 1410 Kosken ja Etolan lisäksi myös Putulan taloja mainitaan hopeaveroluettelossa.
- 1500-luku Ensimmäinen kirkko rakennettiin kivistä 1500-luvun alkupuolella Pyhän Laurentiuksen muistolle. Kirkko hylättiin ennen 1650-lukua.
- 1539 Maakirjamerkintä Kosken ja Etolan pitäjistä
- 1555 - 1556 Vanhin kirjallinen lähde Suomen tieverkosta on kuningas Kustaa Vaasan sihteerin Jaakko Teitin vuosina 1555 - 1556 laatima luettelo yleisten teiden varsilla olevista tiloista, joihin kuningas aikoi asettaa voutejaan. Luetteloon sisältyivät vain tärkeimmät maantiet. Mukana luettelossa on Ylinen Viipurintie, Then annen wäg ifrå Wijborg til Taffuestehwsz eli tie Hämeenlinnasta Hollolan ja Lapveden kautta Viipuriin.
- 1600-luku Hämeenkosken toinen kirkko valmistui ennen vuotta 1650. Se oli puinen ristikirkko, joka tuhoutui isonvihan aikana.
- 1700 - 1920 Ylisen Viipurintien eteläinen haara kulki Lammilta Hankalan kievarin kautta Hollolaan ja itään. Tien pohjoinen haara kulki Lammilta Putulan kautta pohjoiseen Kurhilaan, Anianpeltoon, Hollolaan jne. Aura Jurva mainitsee Putulan Tulosen (Kevarin) kievarin olleen maamme suurimpia kievareita.
- 1736 Yksinkertainen ristikirkko rakennettiin korkealle mäelle, lähelle Linnakalliota. Tätä edelsi väliaikainen hätäkirkko Ruununmakasiinin kankaalla.
- 1700-luku Teollinen tuotanto alkoi Päijät-Hämeessä 1700-luvun puolivälissä.
- 1824 Engelin piirtämä kellotapuli valmistui.
- 1850 Rakennettiin hirsinen lainajvästö, joka sai rappauksen 1870-luvulla.
- 1857 Kosken verkatehdas, yksi Päijät-Hämeen merkittävimmistä teollisuuslaitoksista perustettiin.
- 1860 Pitäjänkirjaston ensimmäinen lainaus: Gustafna Warpunen lainasi 31.12.1860 J. Abbotin teoksen Lasten Tie Siveyteen ja Autteen.
- 1800 - 1900 -lukujen vaihe Puutteenkujan asutus
- 1863 Jokelan kartano perustettiin.

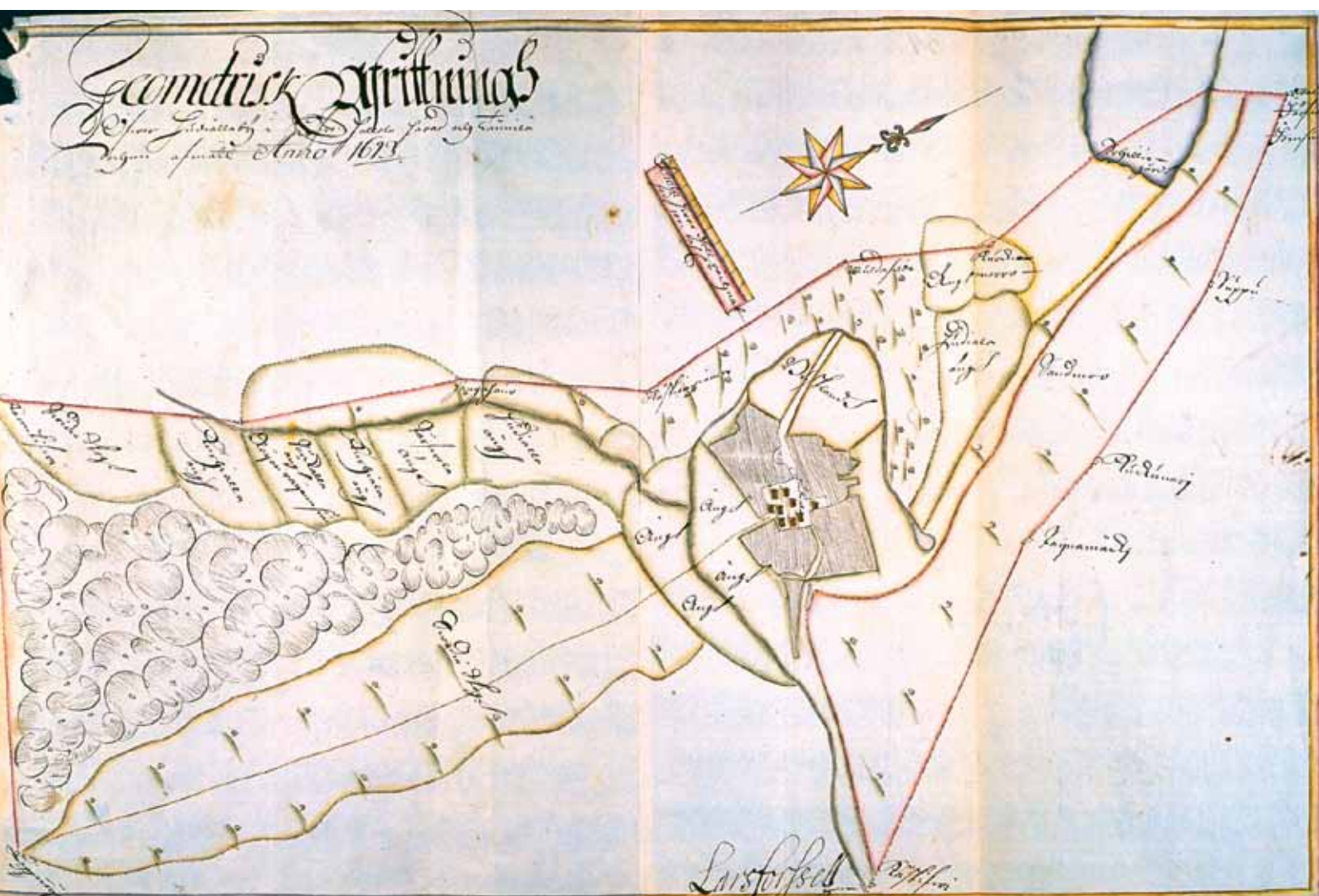
Ote kartasta 1650-luvulta.

Kuvassa Hämeenkosken vanha kirkko.

Kartta www.vanhakartta.fi.

Maakirjakartta Huljalan kylästä vuodelta 1693.

Kartta www.vanhakartta.fi.

- 1863 - 1864 Putulan Kevarin (nyk. Tulonen) isäntä, talollinen kestiekievarinisäntä Aleksanteri Tuloisela talonpoikien edustajana Valtiopäivillä Helsingissä.
- 1865 Hämeen läänin Koski perustettiin.
- 1867 - 1870 Tiilestä muurattu hallikirkko rakennettiin. Kirkko vihittiin käyttöön 27.11.1870.
- 1870 Presidentti Juho Kusti Paasikivi syntyi Hämeenkosken Huljalan kylässä.
- 1873 Kansakoulu aloitti syksyllä 1873, opettajana Matti Nykänen.
- 1870-luku Kirkonkylän vanha kansakoulu rakennettiin.
- 1880 Hankalassa ja Putulassa kestiekievarit.
- 1888 Hankalan pellavaloukku, Hankalankosken koneellinen pellavanpuhdistuslaitos oli Suomen ensimmäinen.
- 1890 Perustettiin uusi hautausmaa Valkjärven rannalle.
- 1890 Ensimmäinen Seurahuone rakennettiin.
- 1890 Kosken raittiusyhdistys hyväksyttiin 6.3.1890 Raittiuden Ystävien päätoimikuntaan.
- 1890 Alkoivat markkinat Markkinalaanin alueella.
- 1892 Kurjalan kartanoon perustettiin meijeri.
- 1896 Kosken VPK perustetaan.
- 1897 Hämeenkosken nuorisoseura perustettiin.
- 1898 Perustettiin kolme kuoroa, nais-, mies- ja sekakuorot.
- 1898 Putulassa kyläläiset perustavat Lukutupayhdistyksen ja aloittavat yksityisen kirjastotoiminnan.
- 1800 - 1900 vaihteessa Putulan vanha keskus, Raittin ympärillä palaa (tarkka pvm ei tiedossa).
- 1900-luvun alku Hämeenkosken Maamiesseura perustettiin 1900-luvun alussa.
- 1902 Hämeenkosken Riento-nuorisoseura perustettiin Putulaan.
- 1903 Putulan kansakoulu aloittaa.
- 1905 Kosken osuusmeijeri perustettiin.
- 1912 Hämeenkosken ensimmäiset valot sytytettiin Åkerblomin sillalle vuonna 1912.
- 1914 Kirkonkylän koulun laajennus.
- 1917 1.5.1917 Huljalan vanha kyläkeskus palaa.
- 1925 Kosken Kuohu -urheiluseura perustettiin 26.4.1925.
- 1926 Kiertokoulut lopetettiin Koskella heinäkuussa 1926. Jokaisessa koulupiirissä tuli olla sekä nelivuotinen yläkansakoulu että kaksivuotinen alakansakoulu, lisäksi tuli olla kaksivuotinen jatko-opetus.
- 1928 Aleksi Tupasela perusti Putulan sahan, joka lopetti toimintansa toisen maailmansodan aikana.
- 1929 Vanha, nykyisen kunnantalon lähellä sijaitseva meijerirakennus kävi ahtaaksi ja vanhaksi. Uusi meijerirakennus valmistui loppuvuonna 1929.
- 1933 Kosken metsänhoitoyhdistys perustettiin 7.6.1933.

Tää on sitten Hämeenmaata.
 Hämeenmaata kerrassaan!
 Vaijeta ei varsin saata
 tääll' on hetteet herassaan.
 Maassa mallasjuoma käy!
 Pullan puutetta ei näy
 Kaikukoon siis kansan ääni!
 Koski H.I. Hämeenlääni!
 Kelpaa Urhon kellistellä
 vellikellon soidessa!
 Hätäkös on oleskella
 kuolevaisen voidessa!
 Oma talo, oma valo,
 täysi talli, - eukko jalo –
 lapset kiltit, oma väki –
 Kiekuu kukko – kukkuu käki.
 Nyt on meillä Kustaanpäivä.
 Tuomikin on kukassa,
 silmissämme auerpäivä,
 mallasjuoma tukassa!
 Omenakin kukkii kohta
 vilja vihreänä hohtaa!
 Lehmät känkkää laitumilla
 sonnit mylvää tanhuvilla!
 Kaikukoon siis kansan ääni!
 Koski H.I. Hämeenlääni!

- Ilmari Kianto

Ote Kalmbergin kartastosta R IV, vuodelta 1855. Kartta on saatavissa www.vanhakartta.fi.

Krimin sodan (1854–1856) aikana venäläisen yliesikunnan sotilastopografinen osasto laati Suomen rannikon puolustamistarkoituksessa maantieteellisen kartaston, jota kartoitustöiden johtajan eversti Gustav Adolf Kalmbergin mukaan kutsutaan Suomessa Kalmbergin kartastoksi. Kalmbergin kartasto tarjoaa erinomaisen yleissilmäyksen tiestön, kulkuyhteyksien sekä asutuksen suhteen. Järvet on osoitettu viivoituksella, metsät vihreällä, suot viivoituksin ja vihreillä laikuilla, ja peltokuviot on pääosin jätetty valkoisiksi. Kartastossa on vielä merkitty pitäjänrajat ja lääninrajat, talot, isoimmat kartanot ja torpat T-kirjaimilla.

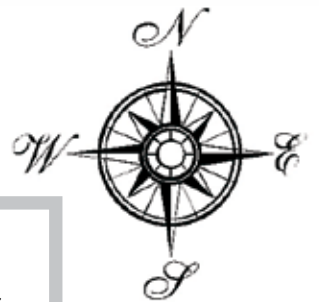

- 1936 Kalle Pekola osti seurakunnalta Kuusisto-nimisen tilan ja rakensi aluksi kahden auton tallin. Vuonna 1938 rakennettiin tiilinen viiden auton talli. Pekola oli taustaltaan talonpoika, joka hankki ensimmäisen linja-autonsa vuonna 1924. Viralliset puitteet liikennöintiin hän sai seuraavana vuonna, jolloin Hämeen lääninhallitus myönsi ensimmäisen linjaluvan reitille Koski Hl. - Lahti.
- 1940 Uusi Seurahuone valmistui.
- 1942 Ensimmäinen maakuntajuhla.
- 1944 Silvosen kutomo aloitti toimintansa vuokratiloissa Seuralassa.
- 1947 Aleksandra Ionowa (Schura), (1899-1980) maankuulu mystikkotaiteilija saa heinäkuussa kotonaan Putulassa taiteenluomisen lahjan ja signeerauksellaan "H" hän maalaa, piirtää, säveltää 1970-luvulle saakka.
- 1950-luku Jokelan kartano myytiin kunnalle.
- 1955 Teollinen toiminta Hankalan pellavaloukussa päättyi.
- 1975 Koski siirtyi nykyiseen peruskoulujärjestelmään.
- 1958 Kotiseutumuseo avattiin yleisölle 1.9.1958.
- 1959 Koski-Seura perustettiin 26.4.1956.
- 1960-luku Kosken myllyjen toiminta loppui.
- 1961 J. K. Paasikiven syntymäpaikalle pystytettiin muistomerkki.
- 1964 Ensimmäinen apteekki, perustajana Ilona Kurikka.
- 1964 Valtatie 12 rakentaminen taajaman keskustan eteläpuolelle.
- 1967 Kosken meijerin toiminta päättyi.
- 1968 Hämeenkosken markkinat Markkinalaanilla lopetetaan.
- 1970-luku Jokelan kartano kunnalta yksityisomistukseen.
- 1971 Kotiseutumuseo siirtyi kunnalle joulukuussa 1971. Kosken sotaveteraanit rakensivat korsun museoalueelle.
- 1973 Päijännetunnelin rakentaminen aloitettiin. Se on raakavesitunneli, joka johtaa vettä Päijänteestä pääkaupunkiseudulle juomavedeksi.
- 1974 Kenraalimajuri E. R. Lagusin muistomerkki.
- 1976 Pekolan liikenne siirsi toimintansa Hämeenlinnaan.
- 1980-luku Hämeenkosken yrittäjien järjestämiä Heinämarkkinoita on pidetty 1980-luvulta lähtien.
- 1989 Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistys ry, yksityinen kirjasto perustetaan Lukutupayhdistyksen ja sen seuraajien välittömäksi toiminnan jatkajaksi.
- 1994 Maamiesseura ja Maatalousnaiset yhdistettiin Hämeenkosken Maa- ja Kotitalousseuraksi.
- 1995 Nimi Hämeenkoski otettiin käyttöön.
- 2001 Kyläportit pystytettiin taajaman sisääntuloteille.
- 2002 Jokelan kartano nykyisille omistajille.
- 2007 Hämeenkosken kappeliseurakunta liittyi Hollolan seurakuntaan.
- 2011 Uusi koulu- ja päiväkotirakennus valmistui.
- 2013 Kosken VPK 117 vuotta.
- 2013 Päätoiminen apteekki lopettaa, sivuapteekki jää vielä toimimaan.

Kosken pitäjänkartta vuodelta 1842 asemoituna nykyisen peruskartan päälle.

Pitäjänkartta saatavissa Digitaaliarkistosta (Koski HI 2133 09 Ia.*).

Åkerblomin silta sai nimensä Maria Åkerblomista

Maria Åkerblom on yksi Suomen rikoshistorian omalaatuisimmista ja ristiriitaisimmista henkilöistä. Hän oli tunnettu herätysliikkeen johtaja ja unissasaarnaaja, jolla oli satoja fanaattisia kannattajia. Åkerblom syntyi Snappertunassa 14. syyskuuta 1898. Hän keräsi 1920-luvulla Kokkolan seudulla huomattavan kannattajajoukon ja käynnisti hengellisen liikkeen, jota kutsuttiin åkerblomilaisuudeksi. Åkerblom joutui vaikeuksiin, kun häntä syytettiin rengin pahoinpitelystä ja myöhemmin takaa-ajajien ampumisesta. Hän joutui mielisairaalaan ja hänet vangittiin useita kertoja. Åkerblom tuli tunnetuksi useista näyttävistä paoista, joista yksi päättyi Kosken sillan kaiteeseen. Lopulta hänet tuomittiin murhayrityksestä viideksitoista vuodeksi kuritushuoneeseen, jonka tuomion hän istui.

4 MAISEMAN TARINA

Tässä osiossa on esitetty maiseman, luonnon ja kulttuurin arvot paikkatietona, jota on helppo hyödyntää myöhemmässä suunnittelussa. Kohteille on esitetty suosituksia maiseman- ja luonnonhoitoon. Lisäksi on ideoitu arvokohteiden hyödyntämismahdollisuuksista matkailussa, kunnan toiminnassa, virkistyskäytössä ja ympäristökasvatuksessa.

Maiseman tarinaa kertomalla tuodaan esiin kylän vahvuudet. Jokaisen kylän maisemalla on oma tarinansa. Maisema kertoo kylän asukkaista ja edeltävien ja nykyisten sukupolvien työstä. Maisemassa on piilossa lukuisia tarinoita menneiltä ajoilta. Osan se paljastaa ja osa pysyy piilossa ja salaisuutena. Tässä kappaleessa on tarkoitus hieman raottaa kylämaiseman historiaa erilaisten arvojen kautta. Kulttuurimaisema ei säily ilman hoitoa ja huolenpitoa. Kohteiden kohdalla on myös esitetty suosituksia maisemanhoitoon ja maankäyttöön. Osa kohteista on hyvin hoidettuja ja osa kaipaa hoidon aloittamista.

Hämeenkosken kulttuurimaiseman, historian ja luonnon arvot sekä maisemanhoitosuunnitelma

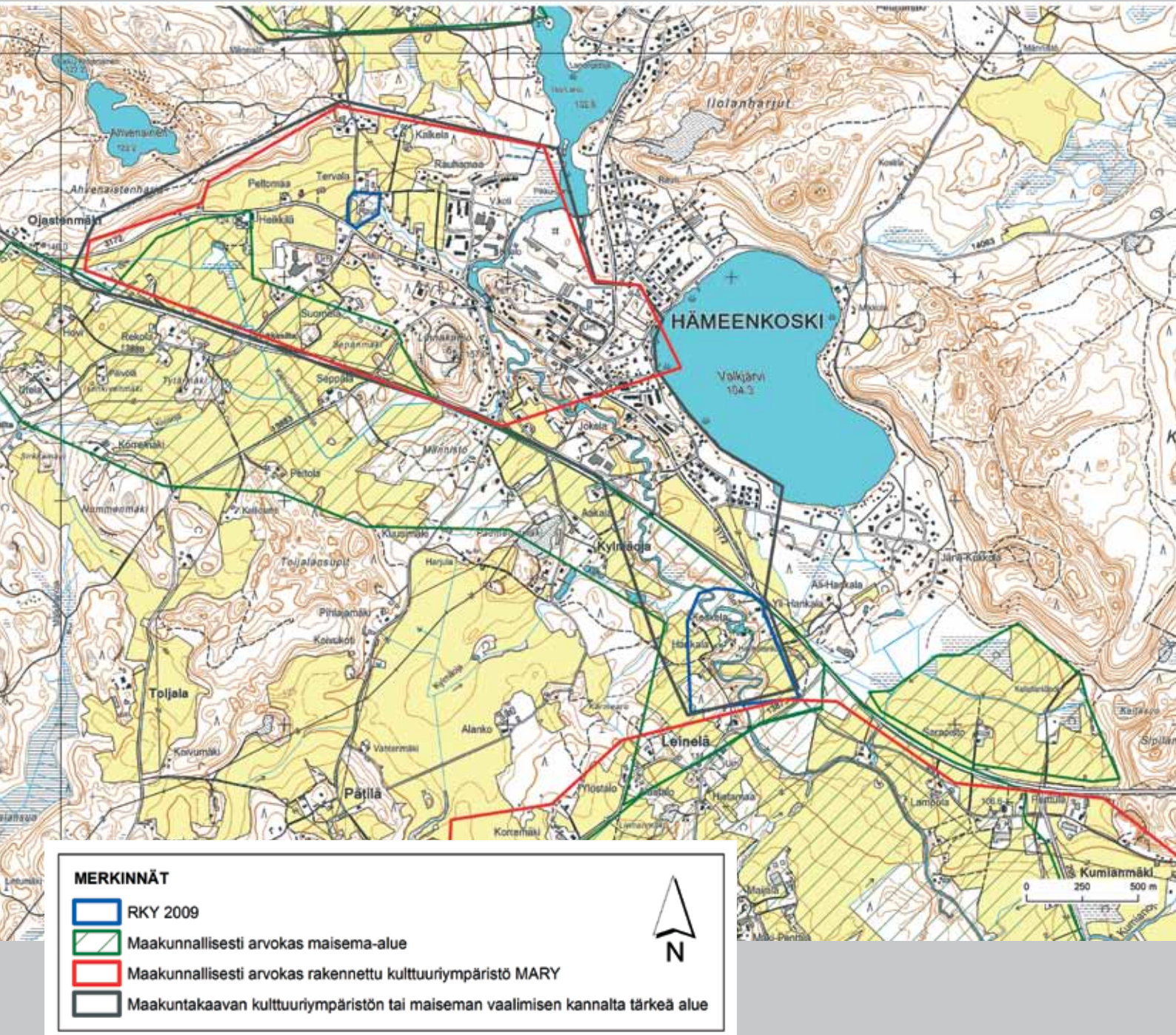
1. Kirkonkylän kulttuuriympäristö

Kuvaus ja arvot: Kirkonkylän kulttuuriympäristö on maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö. Itsenäisenä pitäjänä Hämeenkoski (Koski) esiintyy asiakirjoissa jo v. 1410. Kosken pitäjä mainitaan aikaisemmin Tännilän eli Tennilän pitäjänä. Se mainitaan myös Etolan nimellä. Sittenmin kunnan nimi oli pelkkä Koski, jonka perässä käytettiin Hämeen lääniä tarkoittavaa lyhennettä Hl erotukseksi varsinaissuomalaisesta Kosken kunnasta (Koski TI). Nimi Koski on tullut niistä monista koskista, joita pitäjän halki virtaava joki muodostaa. Kunnan nykyinen nimi otettiin käyttöön vuonna 1995. Se valittiin kuntalaisten kesken järjestetyn äänestyksen perusteella.

Hämeenkosken kirkonkylä on syntynyt Salpausselästä luoteeseen erkanevan Ilolanharjun, Teuronjoen ja Pääjärven yhtymäkohtaan. Taajamarakenne on pysynyt harjun liepeillä ja moreeniharjanteilla, ja viljelylaaksot säilyneet pääosin rakentamattomina. Valtatie ohittaa taajaman eteläpuolelta. Kirkonkylä on säilyttänyt hyvin 1900-luvun alkuvuosikymmeneen palautuvan luonteensa. Raitin varrelle sijoittuneet kaupan, pankin ja majoitustoiminnan rakennukset lisäksi 1930-luvulla valmistuneet seuratalo ja meijeri muodostavat hyvin säilyneen kokonaisuuden.

Kirkonkylälle ominaiset liikerakennukset ovat sijoittuneet kirkonkylän halki itä-länsisuunnassa kulkevan raitin varrelle. Raitti on säilyttänyt pääosin 1930 - 1940 -luvulle palautuvan ilmeensä hyvin. Uudisrakentamisen mittakaava on suhteutettu vanhaan, pienimuotoiseen rakentamiseen.

Kirkkomäen rinteeseen länsiosassa, raitin varrella sijaitsee vuonna 1850 rakennettu hirsinen lainajvästö, joka rapattiin 1870-luvulla. Kirkonkylän vanha kansakoulu sijaitsee kirkolta länteen. 1870-luvulla rakennettu ja vuonna 1914 laajennettu koulu on maisemallisesti näkyvällä paikalla, pellolta nousevan rinteeseen laella. Sen viereen rakennettu uusi monitoimihalli on muuttanut koulun ympäristöä. Linnakallion ja Teuronjoen välissä sijaitseva Puutteenkujan asuinalue on alun perin ollut Hämeenkoskella vuosina 1857 - 1928 toimineen verkatehtaan työntekijöiden ja käsityöläisten asuinalue. Purettu

verkatehdas sijaitsee kosken lähetyksillä. Pääosin 1800 - 1900 -luvun vaihteeseen ajoittuvat rakennukset ovat sijoittuneet nauhamaisesti alueen halki kulkevan tien varteen. Puutteenkujasta pohjoiseen sijaitsee kunnan entinen terveystalo. Vuoden 1920 paikkeilla rakennettu talo on jäänyt uuden vanhainkodin puristuksiin.

Teuronjoen itäpuolella sijaitsee entinen Kosken osuusmeijeri. Rakennus on asuinikäytössä. Etolaan ja Putulaan johtavan tien risteyksessä sijaitsee 1940-luvun taitteessa rakennettu seuratalo. Molemmat rakennukset ovat raitin näkyvimpiä ja sille ryhtiä antavia taloja. Raitin itäpäässä sijaitsee 1960-luvun alusta oleva paloasema.

Seuratalon pohjoispuolella sijaitsevan, vuonna 1890 perustetun uuden hautausmaan porttina on vanhan puukirkon kellotapulin hirsinen alaosa 1700-luvulta. Hautausmaan eteläpuolella sijaitsee Markkinalaanin asuinalue, jota asuttivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lähinnä itselliset ammatinharjoittajat ja jossa järjestettiin markkinoita 1890-luvulta vuoteen 1968. Valkjärveen rajautuvan alueen rakennukset ovat pääosin 1900-luvun alusta. Pienillä tonteilla olevat pienehköt rakennukset sijaitsevat lähes kiinni toisissaan. Alue on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä hyvin.

Koskella Porvolan kylästä kirkolle tulleessa on Kirkkosilta niminen silta. Ennen se oli kuuluisa, nyt melkein unohdettu. Ehkä tarkoitti tietä, joka vie kirkolle erotukseksi Kurjalantiestä.

Koski H.I. PK 12 Jurva, Aura. 2112. 1938.

Vuoden 1918 sotaan asti Koskella oli puinen silta. Tämän tilalle rakennettiin kivisilta, joka kuitenkin jo muutaman vuoden kuluttua sortui. Vuonna 1925 rakennettiin Teuronjoen yli johtava kivisilta, joka muodosti S-kirjaimen pienellä alalla ja vaikeutti suuresti liikennettä. Silta sai myöhemmin nimekseen Åkerblomin silta. Nimi oli lähtöisin kolarista, joka sillalla tapahtui vuonna 1928. Kolariauton yhtenä matkustajana oli Hämeenlinnan lääninvankilasta pakomatalla ollut Maria Åkerblom. Åkerblomin silta sai väistyä nykyisen tieltä 1960-luvun alkupuolella.

2. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken keskustaajaman ympäristössä on kolme maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta: Kirkonkylän Teuronjoen kulttuurimaisema, Sarapiston kulttuurimaisema ja Hyväneulan kulttuurimaisema. Maisema-alueet edustavat Teuronjokilaakson peltotasangon maisematyyppiä. Alueen tunnuspiirteitä ovat maaston tasaisuus ja laajat viljelykset. Aluetta halkova Teuronjoki on maisematekijänä huomaamaton. Hämeenkosken keskustaajama sijaitsee Teuronjokilaakson peltotasangon pohjoisosassa. Itäpuolella kohoaa I Salpausselän reunamuodostuma ja länsipuolella Hämeenkosken korpiylängön metsäiset moreeni- ja harjuselänteet.

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat oman maakuntansa maaseudun edustavia kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaihteeseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan. Maankäyttö- ja rakennuslaissa olevat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet edellyttävät, että arvokkaat maisema-alueet otetaan huomioon maankäytön suunnittelussa. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet merkitään maakuntakaavaan ja ne tulee ottaa huomioon alemmilla kaavatasoilla. Maakuntakaavat ovat alueidenkäytön suunnittelun yleispiirteisien kaavataso. Ne ovat kokonaisvaltaisia pitkän aikavälin maankäyttösuunnitelmia, jotka ovat ohjeena kuntien yleiskaavoitukselle, asemakaavoitukselle, rakentamisen ohjaukselle ja viranomais toiminnalle. Maakuntakaavoituksen tärkeimpiä tehtäviä on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) ja paikallisten maankäyttötarpeiden yhteensovittaminen.

Kehittämisehdotuksia: Ympäristöllä on monia merkityksiä ihmisille. Parhaimmillaan hyvin hoidettu kulttuuriympäristö antaa sekä viihtyisän asumisympäristön että vanhan taloudellisen pohjan tulevaisuuden suunnittelulle. Ihmisille kulttuuriympäristö on tärkeä osa juurtumista omaan paikkaansa kunta-, maakunta- ja valtakunnantasolla. Maakunnille kulttuuriympäristö voi olla myönteisen mielikuvan rakentaja ja viihtyisien toimintaympäristöjen vetonaula. Arvokkaita maisema-alueiden arvoja tulee vaalia ja niitä voidaan hyödyntää matkailussa, kunnan vetovoimatekijöinä sekä asukkaiden arkiympäristöinä, reitteinä, vapaa-ajanviettopaikkoina. Arvokkaiden maisema-alueiden maisemanhoitoon tulee kiinnittää huomiota. Maisema-alueet säilyvät vain jatkuvalla hoidolla. Tärkeintä on maatalouden jatkuminen, sillä vain viljely pitää maiseman avoimena. Lisäksi esimerkiksi oikeisiin paikkoihin sijoitettu uudisrakentaminen, vanhojen pihapiirien säilyttäminen, perinnebiotooppien ja luonnon monimuotoisuuskohteiden hoito, tienvarsien siistinä pitäminen, näkymien avaaminen ja säilyttäminen edesauttavat maisema-arvojen säilymistä.

3. Ylinen Viipurintie

Kuvaus ja arvot: Hämeenlinnasta Viipuriin johtava Ylinen Viipurintie rakennettiin ensisijaisesti hallinnon ja puolustuksen tarpeisiin. Hämeestä molempia Salpausselkiä pitkin Etelä-Karjalaan kulkeva tie mainitaan jo Kustaa Vaasan sihteerin, Jaakko Teitin vuosina 1555 - 1556 laatimassa yhtenäisessä luettelossa. Ylinen Viipurintie oli kahdesta Hämeestä Viipuriin Kymenlaakson kautta johtavasta tiestä pohjoinen. Kulkureitti on ollut olemassa jo rautakaudella. Se raivattiin keskiajalla yleiseksi tieksi ja muodosti yhteyden keskiaikaisten Turun, Hämeen ja Viipurin linnojen välillä. Turusta Hämeenlinnaan kulkeva osuus, Hämeen Härkätie jatkui Hämeenlinnasta ylisenä Viipurin tienä. Yliseltä Viipurintieltä johti toinen keskiaikainen yleinen tie Asikkalan kautta Savoan. Tämä Suuri Savontie oli yhdysside Hämeen linnan ja Olavinlinnan välillä. Lammilta Lahteen kulki kaksikin vaihtoehtoista reittiä, joista eteläisempi Hämeenkosken läpi Sairakkalaan ja sieltä suoraan Lahteen. Tärkeiden teiden varsilla tuli olla kievari ja hollikyyti valmiina kahden penikulman välein. Hankalan rälssitila toimi kestiekievarina ainakin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.

Pohjoisempi reitti kulki Lammilta Putulan kautta Hollolaan, Kurhilaan, Anianpeltoon, Heinolaan jne. Tie pohjoiseen kulki keskiaikaisperäistä reittiä pitkin. Putulan kylässä on vanhaa tietä kuljettavissa Myllytiellä ja Kevarintiellä.

Ylinen Viipurintie mutkittellee halki vanhojen kulttuurimaisemien ja on Kuninkaantien ohella Hämeen merkittävimpiä keskiajalta peräisin olevia yleisiä teitä. Ylistä Viipurintietä käyttivät niin rahvas, ylhäisö kuin sotilaatkin.

Kehittämisehdotuksia: Ylisen Viipurintien reitti kannattaa merkitä kunnan karttoihin. Reitin varrella on useita Hämeenkosken merkittäviä nähtävyyksiä. Vanhaa tielinjaa voitaisiinkin hyödyntää laajemminkin matkailutienä.

4. Vanha kylätontti

Kuvaus ja arvot: Päijät-Hämeen maakuntakaavaan 2014 liittyen tehtiin historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä koskeva arkeologinen inventointi ja selvitys. Muinaisjäännesselvityksessä keskityttiin asutushistoriallisiin kohteisiin ja niissä erityisesti vanhoihin kylätontteihin. Hämeenkosken alueelle paikannettiin 22 historiallisen ajan kylätonttia. Näistä yhdelläkään ei ole tällä hetkellä muinaisjäännosasemaa. Myöskään tutkimuksia Hämeenkosken kylätonteilla ei ole tehty. Kylät keskittyvät Hämeenkosken pohjoisosiin. Vain yhdestä kylästä (Kurjala) on maininta jo 1400-luvulta. Hämeenkosken keskustaajamasta paikannettiin kuninkaankartaston ja Museoviraston paikkatiedon pohjalta ryhmäkylätontti Tervalan kohdalta. Tilaluku 1560-luvulla oli seitsemän. Tervalanlähde sijaitsee kylätontin eteläpuolella.

Kun Kosken kirkonkylä isossa jaossa hajoitettiin Tervalan lähteen ympäriltä kauemmas, joutuivat molemmat Aakkolat kauas. Silloiseen metsäseutuun, missä ei ollut viljelystä lainkaan, Paumilan kosken varsille. Aakkolan emäntä sanoi: ”syökää nyt perunoita viimeisen kerran, ette niitä Paumilassa saakkaan. Niin oli perunoita vähän. Nyt Aakkola on hyvin viljelty ja perunoita paljon.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2134.1938. Emäntä Aakkola. 1870.

Kehittämisehdotuksia: Vanha kylätontti voidaan säilyttää muistitietona aluetta kaa-voitettaessa esimerkiksi katujen nimistössä tai puistomaisena alueena tonttien välissä.

5. Muinaisjäännökset

Kuvaus ja arvot: Esihistoriallisen ajan ihmiset asettuivat vesien varsille, sillä vesi oli paras kulkutie ja antoisa saalispaikka. Kirkonkylä onkin ollut keskeinen paikka jo ammoisina aikoina. Vanhan asutuksen merkkejä on Hämeenkoskella paljon. Santahaudan mäeltä on tavattu rautakautinen kalmisto ja Linnamäellä on sijainnut muinaislinna. Tervalanlähde on käytetty uhrilähteenä. Itsenäisenä pitäjänä Hämeenkoski (Koski) mainitaan asiakirjoissa jo v. 1410, muuta saattaa se olla vanhempikin. Pakanuuden ajan jälkiä ovat muinaislinnojen paikat. Linnakallio sijaitsee keskeisellä paikalla Hämeenkosken keskustassa.

Porvolan kylästä kulki ennen muinoin tie Linnakalliolle Kirkonmäen kautta jo siihen aikaan ehkä kuin ei kirkkoja sillä mäellä vielä ollutkaan. Tie erkani Tytärmäen alta joen, eli nykyisen ojan luota ja meni siihen kohtaan Toijalan tielle, missä vielä viime vuosisadan lopulla oli paja ja sepän asunto, n.k. Sepänmäki. Siinä lienee ammoisista ajoista ollut paja ja seppä.

Kansan kertoman mukaan Linnakalliolla poltettiin muinaisten sotien aikoina merkkitulua, jotka näkyivät kauas ympäristöön kutsuen miehet koolle vihollista vastustamaan ja kehottaen naisia ja lapsia pakenemaan.

Muinaisjäännöksiä:

- 2. kirkon paikka. Hämeenkosken toisen, vuonna 1731 rakennetun kirkon perustukset ovat nykyisen kirkkotarhan luoteisnurkassa. (mahdollinen muinaisjäännös)
- Linnakallio, ajoittamaton, muinaislinna
- Etola Ilola, rautakautinen kuppikivi
- Santahaudanmäki, rautakautinen ruumiskalmisto
- Lepomäki 4, rautakautinen kuppikivi
- Tervalanlähde, rautakautinen kultti- ja tarinapaikat, lähde
- Pyhän Laurin kirkon raunio, keskiaikainen kirkonraunio
- Henriksdalin manufaktuuripaja, historiallisen ajan teollisuuskohde
- Valkjärvi, alusten hylät, löytöpaikalla on kaksi yksipuista ruuhaa. Ruuhien pituus on noin 3,5 metriä. Noin 20 metrin päässä ruuhista on puuliisteistä tehty kalaitaus, jonka halkaisija on noin metrin. (mahdollinen muinaisjäännös)

Kehittämisehdotuksia: Muinaismuistolaki suojelee kiinteitä muinaisjäännöksiä. Lain mukaan ”Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Ilman tämän lain nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty”. Muinaismuistolaki rauhoittaa kaikki lain piiriin kuuluvat kiinteät muinaisjäännökset automaattisesti.

Kosken Tervolan lähteelle ilmestyy toisinaan noin tikan kokoinen, lumi-valkea lintu, päälaella kruununtapainen tuuhea tupsu. Se nokkii jotain lähteen reunalla, jotta tupsu heilahteli. Se tuli talvellakin. Se ennusti aina jotain tapahtumaa. Tervolan väki löysi raamatusta vastineen möiselle linnulle, sillä siellä puhutaan "hyypiöstä", jotka tulevat ennen maailmanloppua. Lintua alettiin kutsua hyypiöksi tai hyypöksi. Seläistä ei kukaan ole nähnyt Koskella missään muualla. Tervolan lähde oli kirkon muurien raunioiden alapuolella.

Koski H.I. KT 47. Jurva, Aura 12. 1937.

Hämeenkoskella on mielenkiintoisia ja monipuolisia muinaisjäänköksiä. Kohteet tuovat lisää historiallista syvyyttä Hämeenkosken maisemaan ja kertovat tarinaa pitäjän kehityksestä.

6. Linnakallio, muinaislinna

Kuvaus ja arvot: Linnakallio sijaitsee Hämeenkosken kirkonkylässä Tampereentien ja Keskustien välissä Teurojoen lounaispuolella. Mäki on nimensä mukaisesti kallioinen ja sen laki on monin paikoin paljas. Laella kasvaa harva mäntymetsä, mutta rinteiden kasvillisuus on tiheämpää sekametsää. Linnakallio kohoaa ympäristöstään lähes 40 metriä ja sieltä on laajat näkymät, erityisesti etelän suuntaan. Kallion rinteet ovat luoteisosaa lukuun ottamatta jyrkät. Topografiansa ja sijaintinsa perusteella mäki sopii hyvin muinaislinnaksi ja siihen viittaa ilmeisen vanha paikannimikin. Mäeltä ei kuitenkaan tunnetta varmoja rakenteita tai löytöjä, mutta hoidon yhteydessä vuonna 1996 on mäen luoteisosassa havaittu lakea reunustavaa vallimaista kiveystä, joka on osittain vaurioitunut linkkimaston ja sen huoltorakennuksen tietä tehtäessä 1990-luvulla. Kiveyksen luonne ja alkuperä ovat epäselvät.

Linnakalliossa on Herrainkammariksi kutsuttu kohta. Paikka on kirkonkylän puoleisella rinteellä oleva syväne, jota ympäröi kolmelta suunnalta äkkijyrkät kallioseinät, mutta neljäs seinä puuttuu. Kauppias F. O. Snellman asetti puiset portaat maasta tähän kamariin. Pitäjän nokkamiesten useat hyvät ajatukset syntyivät Linnakalliolla, jossa he monesti joivat terästyttä kahvia ja sahtia sekä pelasivat korttia.

Kosken kirkonkylässä olevassa linnakalliossa on eräs kamarinmuotoinen osa nk. "Herrainkammarin". Sen lattia on aivan tasainen ja kallioseinämät kohoavat jyrkkinä kolmelta puolelta. Neljäs on avoinna. Se on kallion alaosassa. Vielä lapsena ollessani joivat Kosken kylän herrat totia täällä ja laittoivat puiset tikapuut, joita myöden kulkivat. Jos kalliolla joskus on ollut linna, voi kamari olla sen jäänteitä.

Koski H.I. PK 12. Jurva, Aura 2028. 1938.

Keisarinistuimeksi nimetty paikka on kallion eteläpuolella. Vesi on muotoillut kallioon kohdan, johon mahtuu hyvin leveämpikin ihminen istumaan.

Kehittämisehdotuksia: Linnakalliolta tulee avata näkymiä Valkjärven ja Teuronjoen suuntaan. Nyt avoimet näkymät ovat lähinnä 12-tielle ja Rekolaan. Linnakallion valaistus nostaisi kohteen Hämeenkosken maamerkiksi valtatievarrella. Linnakalliolle olisi mahdollista järjestää teemallisia kulttuuritapahtumia. Kyläillassa ideoitiin myös jääseinämää linnakalliolle. Sen saisi toteutettua pumppaamalla vettä talvella kallion jyrkännettä alas.

7. Tervalanlähde

Kuvaus ja arvot: Tervalanlähde pidetään pakanuuden ajan aikaisena uhrilähteenä. Se sijaitsee Hämeenkosken keskustassa Keskustien ja Käikäläntien risteyksestä 150 m pohjoiskoilliseen, aivan Käikäläntien itäreunassa ja Pyhän Laurin kirkon raunioiden luoteispuolella. Lähde ympäröivät rinteet ovat melko jyrkät ja tiheän lehtipuuston peitossa. Lähteestä virtaa pieni, mutta vuolas puro Teuronjokeen.

Tervalanlähteellä on ollut useita eri nimiä eri aikakausilla. Ämmälänlähde, Vanhan kirkonlähde, Tervalähde, Tervalanlähde. Lähde on mainittu jo 1600-luvulla ja merkitty vuoden 1773 (Lindh) Lukkarin virkatalon karttaan.

Kehittämisehdotuksia: Uhrilähde tulee raivata esiin ja merkitä kyltillä.

Kosken kirkonkylässä, vastapäätä nykyistä kanttorin Virkataloa ovat vanhan kirkon rauniot, joita nimitetään Kirkonmuuriksi. Vieressä on kellotapulien rauniot. Ympärillä olevalla niityllä on muinainen hautausmaa. Kun isäni, kanttori Aaron Jurva antoi muokata raunioiden ympäristystä pelloksi, tuli sieltä usein esille ihmisten luita ja pääkalloja sekä solkia ja muita hiottuja kiviesineitä, joita me lapsena etsimme ja kutsuimme niitä ukonnuoliksi. Muistaakseni antoi muinaisyhdistys isälleni muistutuksen siitä, että hän raivasi peltoa entiseen kirkkotarhaan. En muista milloin kirkko olisi ollut mainitussa paikassa. Toisen kirkon paikka on aivan toisella puolen maantietä, vastapäätä virkatalon pihaa. Sieltä tuli esille kellarikin, kun muokattiin keittiöpuutarhaa noin 40 vuotta sitten. Isäni innokas muinaistutkija teki kyllä muistiinpanoja ja lähetti asianomaiseen paikkaan aikanaan.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2121.1938.

KOSKEN PYHÄN

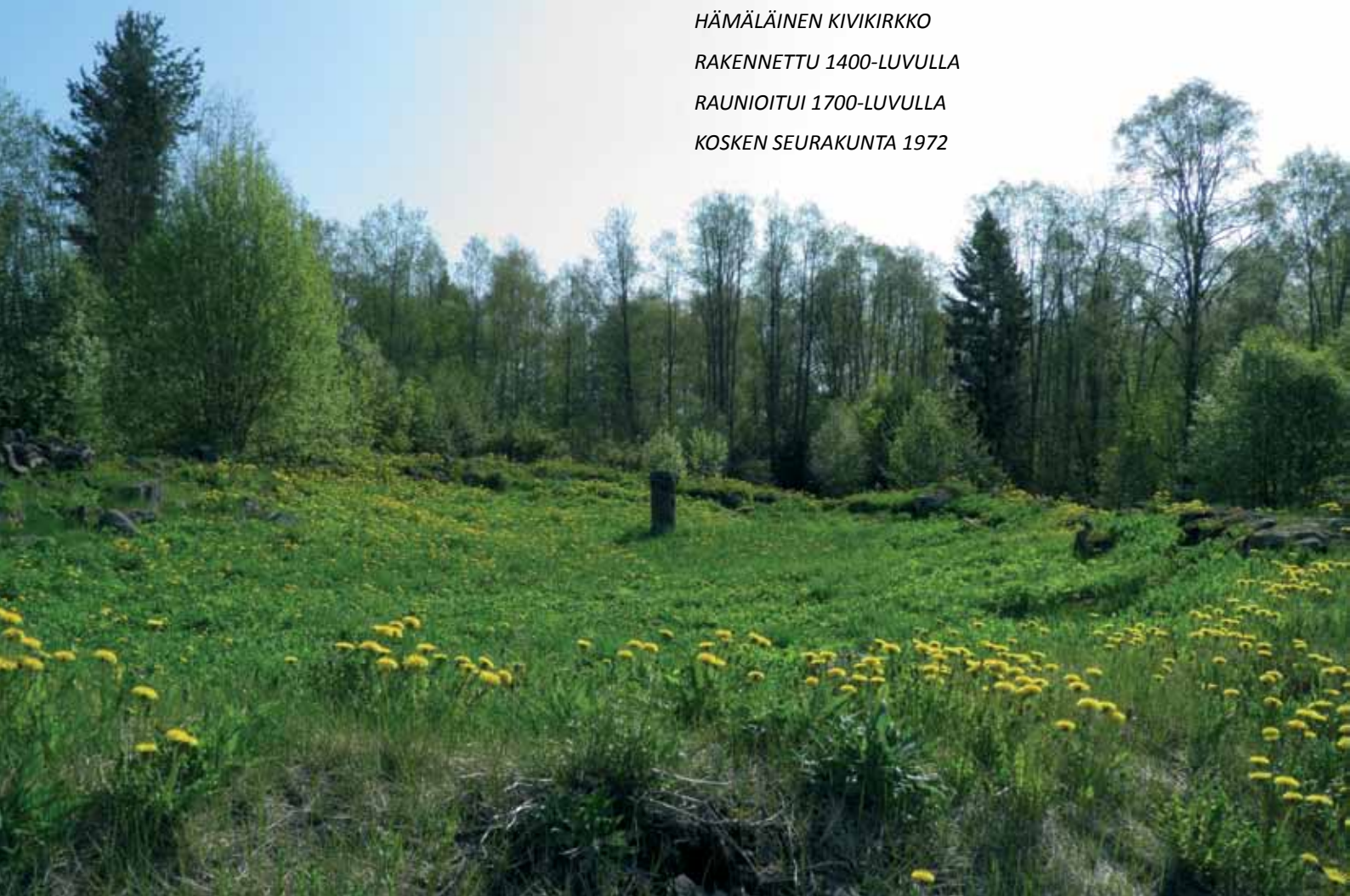
LAURIN KIRKKO

HÄMÄLÄINEN KIVIKIRKKO

RAKENNETTU 1400-LUVULLA

RAUNIOITUI 1700-LUVULLA

KOSKEN SEURAKUNTA 1972

8. Kirkot

Kuvaus ja arvot: Suomessa oli muinoin niin kutsuttuja pakanallisia palvontatiloja, joita hoiti ylimys tai pakanallinen pappi. Sellaisia oli tunnetusti Suomessa kolme: Mas-kun maa, Saaren kartano ja Lammin-Kosken kirkkotila. V. 1232 - 1234 oli pakanalliseen palvontaan kuuluva tila nykyisessä Hämeenkosken pitäjässä. Paikalla oli suuri uhrilehto pyhine uhrilähteineen ja kallioineen. Tila oli hyvin suuri. Siihen oletetaan kuuluneen myös Kosken pappilan maat. Kurjalan kartanonkin arvellaan kuuluneen samaan maa-ryhmään, sillä Kurjalan mylly oli kirkkotilan alueella. Nämä palvontatilat oli omistettu epäjumalanpalvelukselle. Sitten rakennettiin kristillinen kirkko entiselle uhripaikalle. Koskella on todettu olleen neljä kirkkoa ennen nykyistä. Voidaan kuitenkin olettaa, että jo ennen näitä kirkkoja on ollut Koskella hautausmaita ja kirkkoja. Etolassa on mahdollisesti ollut kirkko. Hämeenkoskeahan on nimetty Etolanpitäjäksi. Ensimmäinen pappila rakennettiin Hyväneulan kylään 1700-luvun lopulla.

Hämeenkosken kirkoilla on ollut huono menestys. Ensimmäinen kirkko rakennettiin kivistä 1500-luvun alkupuolella Pyhän Laurentiuksen muistolle, noin 300 m nykyisestä kirkosta pohjoiseen. On arveltu, että kirkon on rakennuttanut joku paikkakunnan mahtimies, esimerkiksi Kurjalan kartanonherra Arvid Henrikinpoika Tavast. Jostain syystä kirkko alkoi hajota jo ensimmäisen 150 vuoden jälkeen. Tavastilla on tarkoitus korjata kirkko, mutta se jäi tekemättä ja kirkko raunioitui 1600-luvun puolivälissä. Tutkimuksissa on selvinnyt, että kyseessä on maamme 101 keskiaikaisen kirkon joukossa lähes ainutlaatuinen, pohjakaavaltaan kahdeksankulmainen kirkko. Turun yliopiston suorittamissa arkeologisissa tutkimuksissa vuosina 1996 - 1997 hylkäämisen ja raunioitumisen syytä on selvitetty ja todettu ettei tulipalo ole ollut syytä. Vahvimmaksi epäilyksi jääkin kirkon pohjakaavan muoto sekä maaperä. Pääsyyksi on myös arveltu uskonpuhdistusta. Kirkonpaikan kaivauksissa on löytynyt hautoja ja viikinki- ja ristiretkiaikaista esineistöä. Osa haudoista on mahdollisesti kuulunut puukirkon ympärillä olleeseen kirkkomaahan. Osa haudoista on 1200-luvun jälkipuoliskolta. Keskiajan loppupuolella kirkkoa on ympäröinyt vesi niin pohjoisessa, idässä kuin etelässäkin. Kirkolle tiedetään kuljetun veneillä. Maaperä kirkon luona on hyvin multaista ja pehmeää. Hyvin vettä sitovana maa routii talven mittaan paikoin syvältäkin. Juuri roudan arvellaan olleen osasyynä kirkon tuhoutumiselle. Kirkonraunioiden ympärillä erottaa selvästi vielä kirkkomaan kiviaidan jäänteet. Kirkkomaan on suurennettu, joten näkyy isommankin kirkkomaan kiviaitaa.

Kivikirkon ollessa vielä jonkinlaisessa kunnossa alettiin rakentaa uutta kirkkoa hirsistä. Toinen kirkko sijaitsi nykyistä museorakennusta vastapäätä, tien toisella puolella. Kivijalasta on voitu päätellä, että kirkko on ollut ristin muotoinen. Tämäkin kirkko oli lyhytikäinen, sillä se tuhoutui isonvihan pyörteissä. Kirkon kivijalat käytettiin maksiin rakentamiseen. Kansantarun mukaan olisivat venäläiset sodan aikana pitäneet kirkkoa kasarminaan, varastosuojanaan tai hevostallinaan. Kerrotaan myös venäläisten polttaneen kirkon. Kertomus on kuitenkin epävarma. Vuonna 1730 kuningas Fredrik I myönsi yleisen rahankeräyksen koko Suomessa ”Kosken rutivanhan ja rappiutilassa olevan kirkon hyväksi”. Kansa oli kääntynyt kuninkaan puoleen avun saamiseksi, sillä se ei kyennyt korjaamaan kirkkomaan. Puukirkko ei kuitenkaan enää kohonnut rappiutilastaan. Viiden vuoden kuluttua kuningas myönsi toisen rahankeräyksen Suomessa ”Kosken kappelin hyväksi”, nähtävästi uuden kirkon rakentamiseen.

Tällä välin Kosken kolmanneksi kirkoksi tuli ”hätkäkirkko”. Tämä kirkko oli Seuralan ja Valkjärven välisellä Ruununmakasiinin kankaalla oleva sodanaikainen varastorakennus. Tämän kirkon paikalla on muistona hautausmaan läpikäytävä.

Kolehdeilla saatiin uusi kirkko valmiiksi vuonna 1736. Se vihittiin samana vuonna. Nyt rakennettiin kirkko korkealle mäelle, lähelle Linnakalliota. Yksinkertainen ristikirkko sijaitsi hautausmaalla, jota ympäröi osaksi kivi-, osaksi hirsiaita. Kirkossa oli jyrkkä paanukatto. Tulipalon tuhattua paanukaton, tilalle laitettiin pärekatto. Kirkko oli ulkoa

maalattu punamullalla, ovet olivat mustat, ovien ja ikkunoiden kehykset valkeat. Ukkonen sytytti kirkon kaksi kertaa palamaan. Viimeisestä tulipalosta on enemmän muistitietoja.

Kirkkaan kesäpäivän yllätti ukkonen. Salama iski kirkkoon. Joesta kannettiin vettä ja koetettiin saada tuli sammumaan, mutta turhaan. Kurjalan kapteeni von Essen keksi avun. Tarvittaessa kapteeni kykeni loihtimaankin, taito, joka siihen aikaan oli korkeassa arvossa. Kapteeni etsi imettävän vaimon, jonka rinnoista veti kolme kertaa maitoa tuleen. Tuli sammuikin heti.

Kirkko ränsistyi kuitenkin niin pahasti, että alettiin ajatella uuden kirkon rakentamista. Erillinen puinen C. L. Engelin suunnittelema kellotapuli rakennettiin vuosina 1821 - 26.

Uusi kirkko päätettiin rakentaa hieman ylemmäksi kuin vanha puukirkko, vaikka samalle mäelle. Hautausmaata voitiin edelleenkin käyttää. Kirkko päätettiin rakentaa tällä kertaa tiilestä. Kirkon piirustukset laati arkkitehti E. B. Lohrmann ja Jean Wiik intendentinkonttorissa vuonna 1849. Tiilestä muurattu hallikirkko rakennettiin vuosina 1867 - 1870. Suorakaiteen muotoinen ja ulkoapäin koruton tiilikirkko poikkesi selvästi totutusta. Kirkon tiilet valmistettiin viereisellä makasiininkankaalla ja savi tiilentekoon otettiin Valkjärven rannasta.

Vanha puukirkko purettiin keväällä 1876. Sen permannon alta löytyi paljon luita, arkut olivat jo lahonneet. Ei ole tietoa siitä, ketä sinne oli haudattu. Puukirkon hirsistä rakennettiin pitäjän ensimmäinen kansakoulu Koskenkylään. Kirkon ympärillä oleva hautausmaa on tältä aikakaudelta.

Kosken uusi kirkko rakennettiin nälkävuosina hätäaputöinä. Se rakennettiin nälkäisin suolin, sanoi Lammin rovasti Lagus vihkiessään kirkon. Väkeä oli vihkitilaisuudessa niin paljon, että pysyi pystyssä tahtomattaankin ja hiki juoksi virtanaan kaikilta. Hirret oli tuotu Anianpellosta. Talolliset ajoivat niitä hevosillaan. Sieltä saatiin suuria honkia. Kalkkia tuotiin Porvoosta. Pitkänä karavaanina kulkivat talolliset renkeineen ajossa. Tiilet tehtiin itse Valkjärven rannalla, missä on savea ja vieläkin tiiliruukki. Koko pitäjä oli mukana kirkon rakennushommissa. Rakennus mestarina oli Collin Kärkölästä. Kun oli jätää, ajeltiin pitkin Vesijärveä ja Pääjärveä Asikkalasta Koskelle.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2124.1938.

Kehittämissuunnitelmia: Kirkko sijaitsee korkealla mäellä kylän keskustassa. Kirkko ja kirkon tapuli ei kuitenkaan erotu Keskustielle lehtipuiden takaa. Puustoa tulisi raivata, niin että tapuli näkyy maisemassa. Kirkkoihin liittyvä historia ja tarinat ovat todella mielenkiintoisia ja niistä saisi Hämeenkoskelle opastetun kulttuurireitin.

9. Kotiseutumuseo

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken kunnan kotiseutumuseo sijaitsee keskustien varrella kirkon alapuolella. Museo avattiin yleisölle vuonna 1958, jolloin sen omistivat Hämeen Kosken nuorisoseura ja Koski-Seura yhdessä. Kunnalle museo siirtyi vuonna 1972. Kotiseutumuseon perustajajäsen tehtailija Hugo Silvonon keräsi ja kokosi kuntalaisten lahjoittamat esineet osastoiksi yhdessä muiden Koski-Seuran jäsenten Pauli Paasivirran, Niilo Nikkarin ja Kalevi Koskisen kanssa. Nykyisin museossa on n. 2400 esinettä. Kotiseutumuseo käsittää kolme rakennusta: kalustetun hämäläistalon, aitan ja viljamakasiinin. Lisäksi museoalueella on Kosken sotaveteraanien vuonna 1971 rakentama korsu, jonka LC Salpakangas kunnosti vuonna 2001. Viljamakasiini on Engelin piirustusten perusteella rakennettu vuonna 1856. Makasiini toimii esinemuseona ja

siellä on kotitalous-, pellava-, kirkko-, käsityöläis- ja kyläkauppaosastot. Kirkko-osaston esineet koostuvat Kosken vanhoista kirkoista kerätyistä esineistä. Kyläkauppaesineet on saatu mm. lahjoituksina Toivo Maijalan omistamasta Mieholan kyläkaupasta ja Paa-vo Pekolan omistamasta Putulan talouskaupasta. Makasiinin yläkerrassa on mm. rekiä, puimakoneita, hevoskierron pienoismalli, tuohitöitä sekä pukuvitriini. Hämäläistalo on Mustiston vuonna 1836 rakennettu päärakennus, jonka ovat lahjoittaneet Ester ja Toivo Siilimäki. Rakennus on siirretty museoalueelle Etolan kylästä. Rakennuksessa on porstua, isännän huone ja vierashuone, joka on kalustettu 1800-luvun tyyliin. Aitta on kaksikerroksinen luhtiaitta ja siirretty museoalueelle Hyväneulan kylästä vuonna 1958. Aitassa on nahkurin ja suutarin työkaluja ja tarvikkeita.

Koskella piiskattiin viimeksi eräs Sveng-niminen mies, joka oli varastanut pitäjän lainamakasiinista jyviä. Hän oli mennyt ikkunan kautta sisälle monena yönä. Jonka kohdalle oli kantautunut tumma jälki valkeaksi rapattuun seinään. Sveng sai 40 paria raippoja Kosken kirkonmäellä. Hän oli valittanut ja hänen selkälihakensa olivat vikaantuneet. Hän kulki kumaraselkäisenä ja synkkänä minun varhaisina lapsuusvuosina, ollen silloin jo vanha mies. Piiskaus tapahtui ehkä 1860- luvulla.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2138.1938.

Kehittämisehdotuksia: Museoalueen toimintaa voidaan elävöittää tapahtumilla, teemapäivillä ja tarinoilla. Museoalue on merkittävä osa Hämeenkosken kirkkojen kierrosta, sillä museossa säilytetään Kosken vanhoista kirkoista kerättyjä esineitä. Kotiseutumuseolla järjestettiin talkoot kesällä 2013. Jatkossa talkoista voisi muodostua muutaman vuoden välein toistuva perinne.

10. Hämeenkosken koulut

Kuvaus ja arvot: Kiertokoulut 1870-luvulta lähtien olivat Koskella askel kohti kansakoulua. Ne toimivat 1900-luvun alkupuolella vielä rinnakkain kansakoulun kanssa. Tammikuussa 1895 tehtiin päätös Kosken toisesta kiertokoulusta. Vuonna 1906 kahdessa kiertokoulussa oli vielä 238 oppilasta, vaikka kansakoulut olivat jo pitkään olleet toiminnassa. Ensimmäinen kansakoulu perustettiin vuonna 1873. Koulu aloitti Lapolassa opettajanaan Matti Nykänen. Oppilaita kouluun tuli kaksi. Vuosina 1875 - 1876 oli jo päästy kunnolla alkuun, yhteiskansakoulussa oli yhteensä 37 oppilasta. Kosken toinen kansakoulu oli vuonna 1896 perustettu Etolan koulu. Hyväneula sai koulun vuonna 1898, Putulaan koulu vuonna 1903, Mieholaan vuonna 1908 ja Palomaahan vuonna 1931.

Oppivelvollisuuslain myötä 1921 kiertokoulut saivat väistyä kansakoulujen tieltä. Koskella kiertokoulut lopetettiin heinäkuussa 1926. Jokaisessa koulupiirissä tuli olla sekä nelivuotinen yläkansakoulu että kaksivuotinen alakansakoulu, lisäksi tuli olla kaksivuotinen jatko-opetus. Koski sai alakoulunsa vuonna 1923. Kirkonkylän koulun tiilirakennus valmistui vuonna 1957. Vanhassa koulurakennuksessa on toiminut vuodesta 1958 saakka kansalaiskoulu, joka korvasi siihen saakka toteutetun kurssimuotoisen jatko-opetuksen. Vuonna 1975 Koski siirtyi nykyiseen peruskoulujärjestelmään.

Nykyisin opetusta annetaan vain Hämeenkosken koululla, joka on yksisarjainen alakoulu (luokat 1 – 6), jonka yhteydessä toimii esikoulu. Yläluokkien (luokat 7 – 9) opetus järjestetään Hämeenlinnan Lammilla. Hämeenkosken koulun oppilasmäärä 2013 on 171 oppilasta. Uusi koulurakennus valmistui vuonna 2011.

*Koskella oli paljon komeita nuoria neitoja, mutta miehen puolet olivat kehnoja. Hollolassa taas oli paljon komeita poikia, mutta vähemmän sieviä tyttöjä. Noin 1900 ja sitä ennen kulki-
vat Hollolan nuoret miehet ahkeraan Kosken huveissa tanssitta-
massa Kosken kaunottaria, jotka unohtivat oman pitäjän pojat
kokonaan. Hollolan korpikylästä, Toivolasta ja Lahdesta tuli joka
huvitilaisuuteen komeita hongankolistajia. Tämä suututti lopul-
ta Kosken poikia niin, että he päättivät tehdä asiasta lopun. He
päättivät antaa kerta kaikkiaan hollolalaisille hyvän selkäsau-
nan ja ennen kuin nämä kerkeäisivät huvipaikalle. He menivät
seipäillä ja haloilla vahvistettuna väijyksiin Ajomäen alle, vähän
ennen huvipaikkaa. Hollolaiset tulivat jalan, sillä isät eivät
olleet antaneet hevosiaan pojille. Siinä olivat Siikaniemet, Leh-
voset, Suloset ja Vuoriset. Kaikki hyvin rotevia miehiä. He mars-
sivat keskellä tietä kuin sotajoukko. Kun Kosken pojat näkivät
tuon uljouden, heittivät he halkonsa ja seipäänsä tiehensä ja
lähtivät karkuun minkä koivistaan pääsivät. Ja niin tanssittivat
Hollolan pojat taas Kosken kaunottaria.*

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2137. 1938.

Kosken vanhasta puukirkosta rakennettiin kansakoulu. Kirkonpenkit olivat oppilaiden istuimina. Vanha Kellotapuli jäi paikoilleen ja se heiluu pahasti. Mutta sitä ei uskallettu uusia jostain syystä.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2125.1938.

11. Seurala

Kuvaus ja arvot: Ensimmäinen Seurahuone rakennettiin vuonna 1890 nykyisen Seuralan paikalle. Rakennuksen lahjoitti Melkkalan kartanon omistaja Niklander. Vuonna 1938 Seurahuoneen omistavat seurat päätyivät rakentamaan uuden Seurahuoneen, koska vanhaa ei kannattanut korjata. Rakennuksen mallia käytiin katsomassa Lammilla ja Orimattilassa. Orimattilan esimerkki miellytti enemmän ja piirustukset tehtiin sen mukaan. Sota-aika hidasti rakennustöitä ja uusi rakennus vihittiin käyttöön vuonna 1940. Seurala rakennettiin punaisista tiilistä ja rapattiin vaaleaksi. Rakennus maksoi 800 000 markkaa ilman kalustoa. Seuralan omistus oli jaettu osakkeisiin, joita oli Hämeen-Kosken nuorisoseuralla, Suojeluskunnalla, palokunnalla, lotilla, manttaalikunnalla, kunnalla, meijerillä, osuusliikkeellä, maatalousnaisilla, Kosken Kuohulla ja Hollolan hevosystävien yhdistyksellä. Vuonna 1944 suojeluskunnan ja Lotta-Svärd -järjestön lakkauttaminen aiheutti takaiskun Seurahuoneen taloudelle. Seurahuoneen omistussuhteissa tapahtui vuosien varrella monia järjestelyjä. Vuonna 1958 nimi muutettiin Seurala oy:ksi. Kunta vuokrasi Seuralan v. 1974 ja siinä on ollut monenlaista toimintaa. Nykyisin siinä toimivat monet yhdistykset ja se on juhla- ja kokouskäytössä.

12. Teollisuushistoria

Kuvaus ja arvot: Maatalousvaltaisuudesta huolimatta Hämeenkoskella on ollut varhaista teollisuutta. Tärkeimpänä muistumana tästä on Hankalan pellavaloukku vuodelta 1888. Teollinen tuotanto alkoi Päijät-Hämeessä 1700-luvun puolivälissä, kun pitäjiin perustettiin kotitarvesahoja. Höyrysafoja perustettiin puolestaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana. Päijät-Hämeen merkittävimpiin teollisuuslaitoksiin lukeutui kapteeni C. L. von Essenin vuonna 1857 perustama Kosken verkatehdas. Tehdas on hävinnyt, mutta teollisesta toiminnasta muistuttavat kirkkomäen rinteessä olevat työväenasunnnot sekä markkinaalanin 1900-luvun alusta olevat pientalot. Jokelan 1880-luvulla rakennettu talo oli verkatehtaan isännöitsijän asuintalo. Valtatien varrella sijaitsevan rakennuksen ympäristö on tosin muuttunut. Valtatien varrella, lähellä Hankalan taloa on tyhjillään oleva tiilitehdas, jossa valmistettiin tiiliä 1920-luvulta lähtien. Tehtaalle siirrettiin saha vuonna 1940.

Hämeenkoski on lukeutunut Lammin ohella Hämeen tärkeisiin pellavanviljelyalueisiin. Tampereen pellavatehtaan vuonna 1888 rakennuttama Hankalankosken koneellinen pellavanpuhdistuslaitos oli Suomen ensimmäinen. Teollinen toiminta nykyisin museona toimivassa tehdasrakennuksessa lakkasi vuonna 1955. Hirsirakenteinen pellavaloukku sijaitsee Hankalankosken äärellä. Koski on padottu ja patoallas sijaitsee pellavanpuhdistamon länsipuolella. Pellavaloukun lähetyvillä on entinen johtajan asuinrakennus 1800 - 1900 -lukujen vaihteesta, myllytupa ja aitta. Rakennukset muodostavat hyvin säilyneen teollisuusmiljöön. Hankalankosken pellavaloukku on suojeltu rakennussuojelulalla (VN/YM 18.2.1994). Hankala oli aikaisemmin kylä, jossa oli mylly ja kauppapuoti. Kestikievari oli siellä 1880 sekä ajoittain jälkeenkin päin.

Koskella harjoitettiin 1900-luvun alkupuolella sahaustoimintaa monessa paikassa. Suuri osa sahoista oli lähinnä kotitarvesahoja. Hankalan Saha ja Tiili Oy toimi vuodesta 1935 vuoteen 1947. Emil Jäämaan saha toimi Hyväneulan kylässä vuodesta 1919 alkaen. Veikko Brofeldtillä oli Kauankorven maatilalla raamisaha 1940-luvulta 1970-luvulle. Kosken vehnämyllyn seinustalla oli sirkkelisaha, jolla sahattiin rahtisahausta vuosina 1943 - 1973. Teuronjoen myllyjen yhteydessä oli useita pieniä sahoja. Koskenkylän

saha, mylly ja höyläämö paloivat vuonna 1939. Kaarle Sydänmäki rakensi 1963 sahan, joka toimi myöhemmin Enzo-Gutzeitin sahana ja työllisti 1980-luvulla noin 100 työntekijää.

Yhtenä merkittävänä naisten työllistäjänä toimi Silvoson kutomo. Hugo Silvosella oli Antrean kutomaliike -niminen kutomo Karjalassa, josta hän joutui sodan aikana lähtemään evakkoon. Silvonen asettui synnyinpitäjänsä Hämeenkoskelle ja aloitti kutomotoiminnan vuokratiloissa Seuralassa syksyllä 1944. Kutomon tilat olivat kolmessa kerroksessa ja myymälä Seuralan alakerrassa. Vuonna 1973 rakennettiin Tampereentien varteen tehdashalli, jossa kutomo toimi 1980-luvun lopulle asti.

13. Puutteenkuja

Kuvaus ja arvot: Linnakallion ja Teuronjoen välissä sijaitseva Puutteenkujan asuinalue on alun perin ollut Hämeenkoskella vuosina 1857 - 1928 toimineen verkatehtaan työntekijöiden ja käsityöläisten asuinalue. Verkatehtaan johto asui Puutteenkujan alkupäässä ja mitä pitemmälle Puutteenkujaa kuljettiin, sitä enemmän oli työläisten asuntoja. Alkupäässä oli myös pari mylläriin asuntoa. Purettu verkatehdas sijaitsi kosken lähetyvillä. Pääosin 1800 - 1900-luvun vaihteeseen ajoittuvat rakennukset ovat sijoittuneet nauhamaisesti alueen halki kulkevan tien varteen, muodostaen raittimaisen ilmeen. Osaa rakennuksista on peruskorjattu melko voimakkaasti ja alueella on myös 1960 - 1970-luvuilla rakennettuja pientaloja. Alue on tästä huolimatta säilyttänyt hyvin 1900-luvun alkuun palautuvan pienimittakaavaisen ilmeensä. Puutteenkujan alkupäässä sijaitseva suurehko kulmarakennus rakennettiin 1870 - 1880-luvulla. Asuinkäytössä olevassa rakennuksessa toimi kauppa. Viereisessä samanikäisessä rakennuksessa toimi mm. kunnan säästöpankki 1800-luvun lopussa.

Puutteenkuja jo nimessään kertoo osan kylän historiaa. Vaikka tehdas on poissa, elää verkatehtaan historia vielä Puutteenkujalla. Vanhat asuinalueet ovat mielenkiintoisia syntyhistoriansa ja rakennustapansa takia. Tie on kunnan kartoissa nimellä Pätiläntie.

14. Kenraalimajuri E. R. Laguksen muistomerkki

Kuvaus ja arvot: Sotaveteraanien toimesta vuonna 1974 toteutettu kenraalimajuri Ernst Ruben Laguksen (1896 - 1959) muistomerkki on kallioseinämassä Hämeenkosken keskustassa.

Kesällä 1941 koskelaiset pioneerit tekivät jatkosodan alkuvaiheissa Tuulosjoella polkusiltaa, kun paikalle tuli eversti Ernest Ruben Lagus. Hän kysyi sillantekijöiltä, mistä päin miehet olivat kotoisin ja kuultuaan, että Koskelta, sanoi itsekin olevansa syntynyt Koskella. Ruben Lagus syntyi Koskella Käikälän kartanossa 12. lokakuuta 1896. Isä oli filosofian maisteri, metsäkonduktööri A. G. Lagus ja äiti Emma Matilda, o.s. Bellman. Poika kävi koulunsa Koskella. Vuonna 1911 pojan ollessa 15-vuotias perhe muutti Helsinkiin.

Lagusten perhe muutti Helsinkiin taatakseen lapsille paremmat koulutusmahdollisuudet. Rasavilli Ruben kuitenkin joutui eroamaan Helsingin ruotsalaisen yhteiskoulun neljänneltä luokalta ja suoritti lukion loppuun vasta niinkin myöhään kuin 1924. Eroamishetkellä hänen todistuksessaan kiilui kolme nelosta, yksi toki ajan hengen mukaisesti venäjän kielestä.

http://www.panssarikilta.fi/Lehti/Panssari200604_sivu_16.html

22. heinäkuuta 1941 Lagus nimitettiin ensimmäisenä Suomen armeijassa Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi perusteena ”eversti Lagus ja hänen joukkonsa ovat kovin taisteluin vapauttaneet huomattavan osan Laatokan Karjalaa ja ylittäneet aikaisemman valtakunnanrajan”. Syksyllä 1941 eversti ylennettiin myös ken-

raalimajuriksi. Ruben Lagus tunnettiin liikkuvana komentajana, joka oli paljon joukkonsa parissa ja vaikutti henkilökohtaisesti divisioonan henkeen ja suorituskykyyn. Kun panssaridivisioonan miehet olivat ensimmäisen kerran sodan jälkeen kokoontuneet asevelitilaisuuteen Parolaan, tuli Lohjalta tieto 62-vuotiaan Ruben Laguksen kuolemasta. Tämä tapahtui vuonna 1959. Elokuussa 1974 toteutui sotaveteraanien saunanlau-teilla syntynyt ajatus kenraalimajuri Ruben Laguksen muistomerkestä: ”Ernest Ruben Lagus, jääkärikenraalimajuri, Mannerheim-ristin ritari n:o 1, PsD:n komentaja sodassa 1941 - 1945. Kosken Hl Käikälässä syntyneelle soturille aseveljiltä, v. 1974.”

Kehittämisehdotuksia: Muistomerkki on keskeisellä paikalla taajaman keskustassa. Teuronjoen ja muistomerkin valaistus pimeään aikaan nostaa kohteen upeasti esiin. Alueen hoito tarvitsee hoitosuunnitelman. Muistomerkin ympäristö on raivattava säännöllisesti.

15. Ortenkallio

Kuvaus ja arvot: E. R. Laguksen muistomerkin yläpuolella kohoava kallio, jonka laella on näköalapaikka. Paikalle pääsee urheilukentän vierestä lähtevältä pururadalta, joka on 1,2 kilometriä pitkä ja valaistu. Talvisin pururata on vain hiihtäjien käytössä, mutta muulloin vuodesta pururataa voi käyttää vapaasti. Keskeinen paikka, jolta aikaisemmin on näkynyt verkatehdas, myllyt ja Åkerblomin silta. Nykyisin paikalta on mahdollista nähdä Linnakalliolle, Teuronjoelle, Kapaskoskelle, kunnan rakennuksille ja Puutteenkujalle.

Kehittämisehdotuksia: Näköalojen avaaminen puustoa reilusti karsimalla. Vanhat männyt säilytetään. Istuinpaikka, johon voi pysähtyä katsomaan maisemia. Vanhaa Koskea esittelevälle valokuvanäyttelylle sopiva paikka.

16. Teuronjoen maisema ja reitit

Kuvaus ja arvot: Teuronjoki virtaa taajaman läpi. Maisemaltaan monimuotoisessa joessa on patoja, koskia, hitaasti virtaavia ja viipyileviä kohteita. Useita kohtia vaivaa vesistönäkymien peittyminen vesakoihin ja puuston taakse. Teuronjoki saa alkunsa Pääjärven eteläpuolisesta lampijonosta Hämeenkosken taajaman pohjoispuolelta. Pituutta joella on noin 35 km ja se laskee lopulta Mommilanjärveen idästä päin. Pääjärven ja Mommilanjärven välinen korkeusero on 22 m. Teuronjokea nimitettiin vanhoissa asiakirjoissa Isojoeksi, erotuksena sen monista lisäjoista. Joki saa Tervalanlähteestä virtaavan puron sivuojakseen sekä Koppelonjoen Kiehuvalähteestä eli Kellolanlähteestä. Ennen Hankalaa yhtyy vielä Kylmänoja Teuronjokeen. Joen yli vievien siltojen rakenteet ovat yhdenmukaisia. Kunta omistaa Hämeenkosken keskustassa Teuronpolun varrella rantasaunan, jota vuokrataan tarvitsijoille. Avantouimarit voivat varata uintikaudeksi (lokakuu-huhtikuu) avaimen, jolla pääsee pukuhuonetiloihin avantouintia varten.

Koskella oli 5 koskea, Pääjärvestä Vanajaveteen virtaavassa joessa, jolla on eri pitäjissä eri nimi. Koskella on Myllyjoki, koska siinä on 5 myllyä, ennen verkatehdaskin sekä pellavaloukku. Koskelta se virtaa Lammille Mommilan järven kautta edelleen. Toisinaan on sen nimi Puujoki, toisinaan Turujoki. Kosken pitäjä on saanut nimensä koskista. Lammin pitäjä on saanut nimensä monista järvistä. Asikkala asikaisista eli lohista, joita Päijänteestä kävivät naapuripitäjän miehet pyydystämässä. Kaikki Suur-Hollolan pitäjät kävivät pyydystämässä siellä lohia.

Koski H.I. PK 12. Jurva, Aura 2091. 1938.

Taajaman läpi virtaava Teuronjoki on ollut merkittävä tukkipuiden uittoväylä. Koskella uitettiin muistitiedon mukaan tukkeja ensi kerran 1870-luvulla. Uitto loppui 1960-luvun alussa ja tukit siirtyivät maantiekuljetuksiin.

Kehittämisehdotuksia: Teuronjoen valaistus. Joen ja jokiluonnon kokee parhaiten silloilta sekä jokivartta melomalla. Joen ranta-alueiden raivausta tulisikin tarkastella molemmista suunnista, siltojen ympäristöistä sekä vedeltä käsin. Koska joki kulkee taajamassa, sen reuna-alueiden tulisi olla siistejä ja hoidettuja. Melojalle taajaman hoidetut jokivarret, välillä umpeutuvat luonnontilaiset kohdat sekä koskipaikat aikaansaavat vaihtelevan ja mielenkiintoisen luontokokemuksen.

Jokivarteen tulisi tehdä hoitosuunnitelma yhteistyössä asukkaiden ja kunnan kanssa. Koskikartanolta ja Jokelan kartanosta tulisi osoittaa selvemmin reitti taajamaan ja museolle, muistomerkillä ja kirkolle. Joki ja siihen liittyvä historia tulisi tuoda esiin.

17. Esteettömän kalastuksen paikat

Kuvaus ja arvot: Teuronjoen varressa on paikkoja, joihin melko pienillä investoinneilla voidaan saada kalastusmahdollisuus myös liikuntarajoitteisille. Varteenotettavimmat paikat ovat kunnan saunan luona sekä Jokipolun ja Pihlajamäen välisen kävelysillan luona.

Kehittämisehdotuksia: Hankkeesta on jätetty hakemus ETPÄHÄ leader-ryhmälle, ja se on saanut alustavasti myöntävän vastauksen. Hanke toteutetaan vuonna 2014.

18. Kumianojan nousuesteen poisto

Kuvaus ja arvot: Kumianojan alaosalla on luontaisesti lisääntyvä taimenkanta. Tupalan tilan kohdalla oleva pato estää kalojen nousun yläpuoliseen koskeen eikä kaloja siellä esiinny. Padon poistolla mahdollistettaisiin taimenten nousu yläpuoliseen vesistöön ja lisättäisiin joen poikastuotantopotentiaalia huomattavasti.

Toteutus: Nousueste poistettiin syyskuussa 2013. Rahoitus saatiin Hämeenlinnan kalastusalueelta ja Hämeen ELY-keskuksen kalatalousryhmän kalataloudellisista kunnostusmäärärahoista. Hakijana hankkeelle oli Hämeenlinnan kalastusalue. Talkootyövoimana oli koulutuskeskus Salpauksen opiskelijoita.

19. Myllykylän myllyt

Kuvaus ja arvot: Koskella oli vielä ennen sotia toistakymmentä myllyä, joista vanhimpien historia juonsi jo 1400-luvun alusta. Neljä myllyistä oli Kosken kirkonkylässä tai Myllykylässä, kuten pitäjäläiset sanoivat. Näitä myllyjä olivat Kosken, Etolan, Kurjalan ja Porvolan mylly, myöhemmin Lampisen mylly. Myllyt olivat kylien omistuksessa ja myllärit niissä vuokralla. Kosken mylly sijaitsi muita myllyjä ylempänä, nykyisen kunnantalon kohdalla. Myllyn yhteydessä oli myös raamisaha mutta molemmat tuhoutuivat tulipalossa vuonna 1938. Myös muiden myllyjen yhteydessä oli pienempiä sahoja. 1960-luvun alussa oli jäljellä vielä kaksi myllyä, jotka odottivat purkutuomiotaan. Yksi sillan tuntumassa olleista myllyistä oli purettu jo 1950-luvulla. Viimeistenkin myllyjen toiminta loppui 1960-luvulla. Sen jälkeen saapuivat sillan rakentajat ja koko vanha myllykylämiljöö muuttui.

Kehittämisehdotuksia: Myllyt ovat olleet merkittävä tekijä kirkonkylän maisemassa. Myllyistä on olemassa valokuvia ja kirjallisia dokumentteja. Myllyistä ja kylämaisemasta on myös tehty maalauksia. Myllyhistoriaa kannattaa tuoda esiin esimerkiksi valokuvanäyttelyllä autenttisilla paikoilla.

Markkinalaanin pihapiirit ovat idyllisiä ja täynnä pieniä kauniita yksityiskohtia. Taustalla pilkottaa Valkjärvi.

20. Markkinalaani

Kuvaus ja arvot: Kosken markkinat ja toripäivät aloitettiin 1890-luvulla. Tätä ennen koskelaiset kävivät Hämeenlinnan, Lahden ja Anianpellon markkinoilla. Kosken markkinalaani oli kaupankäynti vilkasta Kosken Verkatehtaan 1920-luvun muuttoon saakka. Kosken toripäivillä oli runsaasti hevoskauppiaita naapuripitäjistä. Kauppaa tehtiin hevosten lisäksi pääasiassa ruokatavaroista sekä maanviljelyksen ja kotiteollisuuden tuotteista. Vuodesta 1916 alkaen toripäiväksi määrättiin kuukauden ensimmäinen tiistai. Vuonna 1968 valtuusto päätti lopettaa markkina- ja toripäivät kannattamattomina. Markkinalaaniin alue toimi myös urheilukilpailuiden alueena. Markkinalaaniin asuinalueita asuttivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lähinnä itselliset ammatinharjoittajat. Pienillä tonteilla olevat pienehköt rakennukset sijaitsevat lähes kiinni toisissaan. Alue on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä hyvin.

21. Harjut ja supat

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken keskustaajamaa reunustavat harjut. Kun jääkauden lopulla jäämassa pysähtyi ilmaston hetkellisen kylmenemisen vuoksi, syntyivät poikkitaisharjut, ja kun se jatkoi etenemistään, syntyivät pitkittäisharjut. Salpausselkien reunamuodostumat ovat kerrostuneet jäätikkökielekkeiden eteen. Harjujen metsä on kuivaa mäntykangasta, jonka aluskasvillisuus on niukkaa. Hämeenkosken harjuilla on useita jyrkkäreunaisia suppakuoppia. Ne syntyivät jääkauden jälkeen, kun maa-aineksen sekaan jääneet valtavat jäälohkareet sulivat ja harjun pinta romahti.

Harjut ovat merkittäviä pohjavesialueita. Ahvenlampi ja Ilola-Kukkolanharju ovat vedenhankintaa varten tärkeitä pohjavesialueita, Toijalansupit on vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue. Alueella sijaitsee kaksi yksityisten maalla olevaa luonnonsuojelualuetta, Ahvenaisen pähkinärinne ja Toijalan suppien pähkinäkohde. Ahvenaisten pähkinärinne sijoittuu Ahvenaistenharjulle, Ahvenaisten järven pohjoispuolelle. Toijalan suppien pähkinäkohde sijaitsee Toijalansuppien alueella, valtatie 12 eteläpuolella.

Kehittämisehdotuksia: Merkityt reitit harjuilla lisäävät harjualueiden käyttöä. Laavut sekä Iolan-Kukkonharjun alueelle sekä Ahvenaistenharjulle.

22. Hämeenkosken keskustaajaman järvet

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken kokonaispinta-alasta n. 4 % on vesistöjä. Suurin järvi, Pääjärvi jää keskustaajaman pohjoispuolelle ja kuuluu puoliksi Hämeenlinnan kaupunkiin. Järven rannalla sijaitsee Helsingin yliopiston biologinen asema, joten järvi on jatkuvan tieteellisen tutkimuksen kohteena, jota järvellä on harjoitettu jo ainakin 1800- ja 1900 lukujen taitteesta asti. Voidaankin sanoa, että järvi on yksi tutkituimmista sisävesistä. Omaleimaista järvelle on sen pinta-alaan nähden suuri syvyys. Syvimmillään vettä on 87 metriä, joten Pääjärvi on Suomen neljänneksi syvin järvi. Pääjärvi on myös tunnettu kuhajärvi. Myös muikun pyynnillä on suuri merkitys paikallisille kotitarvekalastajille.

Aivan kirkonkylän tuntumassa sijaitsee Valkjärvi, jolla on paljon virkistyskäyttöä. Järvellä on muun muassa Hämeenkosken suosituin uimaranta. Teuronjoki laskee Pikku-Lanoon, josta on yhteys Iso-Lanon ja Leppälammin kautta Pääjärveen. Ahvenainen ja Pikku-Ahvenainen sijaitsevat Ahvenaistenharjulla. Hämeenkosken järvet kuuluvat Kokemäenjoen päävesistöalueeseen ja purkavat vetensä Teuronjokea pitkin Mommilanjärveen ja siitä edelleen Vanajaveden reitille.

Kosken kirkonkylässä, Lammin rajalla on synkkä Metsäjärvi, Ahvenainen. Sen rannoilla on korkeita mäkiä. Siellä kasvaa viinimarja pensaita, akileijapensaita ja lapsena ollessa tapasin siellä muitakin puutarhoissa kasvavia pensaita. Nytemmin niitä ei enää ole. Suuria kiviämäkiä ja kuiluja on sen rannoilla. Tutkimuksen arvoinen. Vanhaa asutusta jo unohdettua.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2128.1938.

Kuvassa Valkjärven uimaranta.

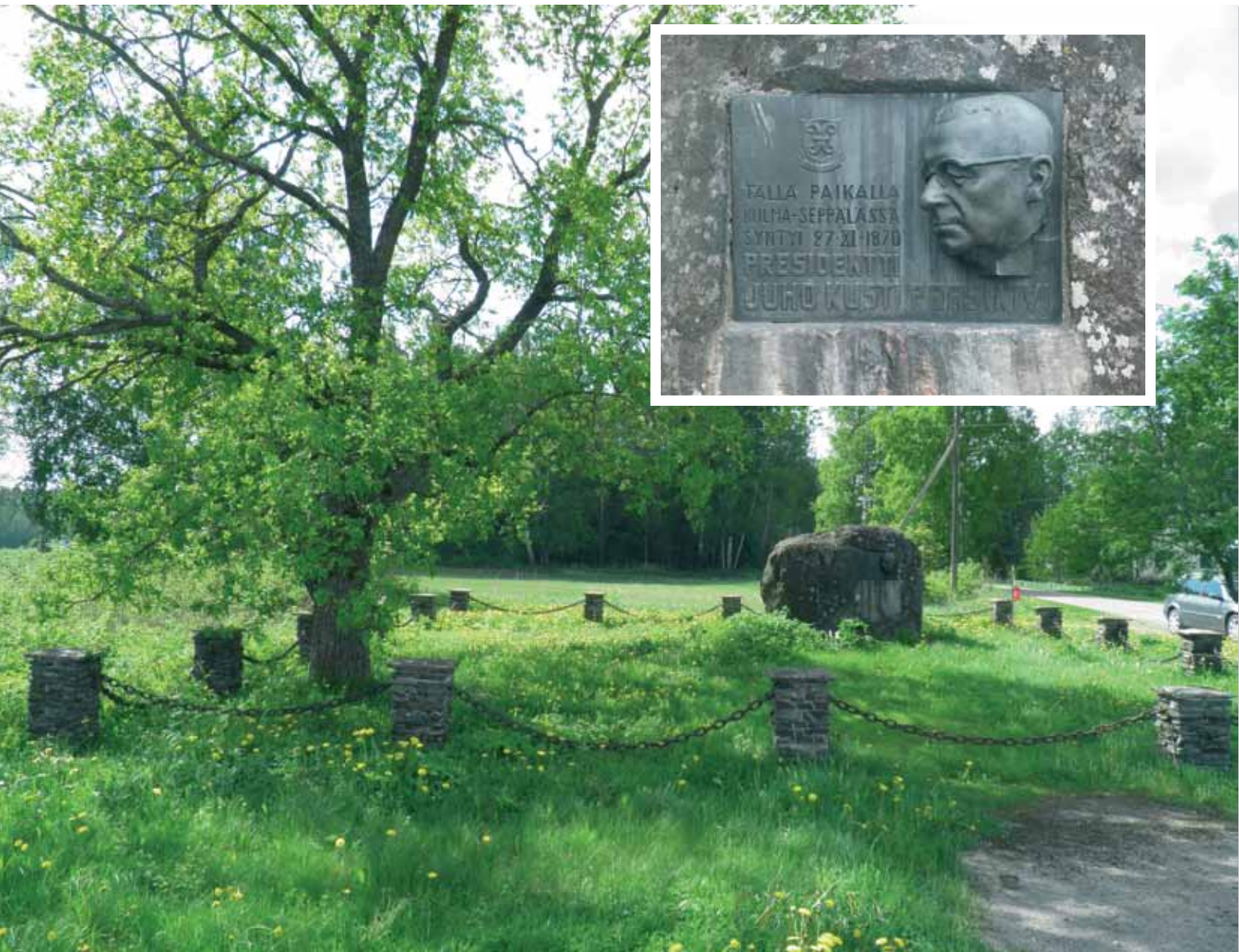
Valkjärven haamumiehet

Eräänä kesäisenä päivänä mustareunainen kirje kutsui Erkki-sedän hautajaisiin Hl Kosken pitäjän Kauankorven kylään. Menin sinne isäni kanssa samoilla kärkeillä. Päästessämme Kosken kirkon lähellä olevan Valkjärven takarannalle, kohtaan, jossa tie erkanee rannalta metsään, kertoi isä: Siitä on kulunut jo monen monta vuotta, kun eräänä syksyisenä lauantai-iltana olin menossa setääni katsomaan. Minulla oli nuori, säyseä hevonen ja kiikkulauta, koska sellainen ajopeli oli paras kulkuväline huonokuntoisilla oikoteillä. Olin juuri tässä ylämäessä. Oli jo pimeä, mutta täysikuu valaisi mainiosti. Kuun valossa näin, kun kaksi miestä juuri tällä kohdalla tuli tuolta oikealta tuota polkua ja käveli vierelläni. Tervehdin heitä ja kyselin missä nyt rakennetaan, koska mukana olevista työkaluista ja oudoista pukimista päätin heidän olevan pohjalaisia kirvesmiehiä. Miehet eivät vastanneet sanaakaan, puhuimista tahansa. Olkaa oloissanne, koska ette puhua osaa, ajattelin ja kiipesin kiikkulaudalle. Samassa havaitsin miesten siirtyneen kärrien vasemmalle puolelle ja jatkavan matkaansa tuota ojangon viertä kulkevaa polkua perätysten. Silloin hevoseni vilkaisi miehiä, päästi pelkoa osoittavan korskauksen ja otti hurjan nelisen. Onneksi istuin tukevasti laudalla ja ohjat olivat tiukasti käsissäni, joten en pudonnut. Koetin hillitä hevosta, mutta se oli turhaa. Kuin henkensä edestä laukkasi se monta kilometriä aina sedän tallin eteen asti, jossa hätäisesti hirnahteli. Setäsi tuli luokseni toruen: Niinhän sinä ajat kuin humalainen markkinamies. Hevonen on kauttaaltaan vaahdossa ja vapisee. Mitäs se sellainen ajo meinaa? – Sanoin hevosen pelästyneen ja hurjistuneen vallan hurjaksi, vaikka se aina ennen on ollut säyseä ja helposti hallittava. – Veimme hevosen talliin ja itse menimme saunaan. – Illallista syödessä kyselin missä täällä rakennetaan, koska tullessani tapasin kaksi rakennusmiestä. Pöydässä olijat vilkaisivat toisiinsa, mutta eivät sanoneet mitään. Ateria loppui siihen. – Mielestäni asiassa oli jotain salaperäistä, siksi tiedustelin veljeltäni kahden kesken hänen kamarissaan uudelleen noista miehistä. Erkki kysyi millä kohdalla tapasin nuo miehet. Vastattuani sanoi setäsi: Ne ovat vain sen mäen miehiä. Usea henkilö on nähnyt ne kulkevan samaa matkaa kuin sinäkin äsken ja aina täydenkuun aikana. Joitain vuosia sitten täällä rakennettiin erään talon päärakennusta. Äkkiä hävisivät tietymättömiin kaksi pohjalaista kirvesmiestä. Otaksutaan heidän tulleen murhatuiksi jossain niillä seuduilla, missä heidän haamunsa näyttäytyvät. Ehkäpä he tahtoisivat tulla haudatuiksi siunattuun maahan. Kuitenkaan kukaan ei ole rohjennut seurata haamuja heidän nykyiselle haudalleen. Että kysymyksessä ei ole vain harhanäky, todistaa hevoseni pelästyminen. Muuten toivon, että et puhuisi täällä näkemästäsi kenellekään äskeistä enempää, sillä täällä luullaan noitten haamujen jo lopettaneen kulkunsa, kun ei niitä kukaan ole vähiin aikoihin nähnyt. Ymmärrettävästi ei kukaan mene mielellään asumattomalle seudulle haamujen kanssa seurustelemaan, olkootpa ne kuinka hiljaisia ja siivoja tahansa. – No, mitäpä tuosta olisin kenellekään kertoillut. Paikan näkeminen nyt palautti mieleeni kauan unohduksissa olleen tapahtuman. – Voit ajatella kokemastani mitä haluat, mutta minun vakaumukseni mukaan tässä maailmassa on paljon asioita, joita ihminen ei voi ymmärtää eikä selittää.

Koski Hl., Kaunonkorven kylä, O.I.Sanila TK 93:15. 1961.

Muistiinpantu Tampereella v. 1960.

Kehittämisehdotuksia: Valkjärven uimarantaan tulipaikka, hiihtoladun lähtöpaikka sekä napakelkka. Lanolle veneluiska ja kääntöpaikka.

Aarre Kellolanlähteessä

Ennen kun Ryssä maahan tul, kokos ja pan Huljalan kyläläiset rahaas yhtiev viinapannuun, veivätten pannun Kellolanlähtesien ja käyttivätten ser rautaviljol honkaan kiinni, ettei Ryssä niit ols saannu. Sitten sattuu yks vieras-mies k' näkien pannun siel, se koitti sit saala ylös, vaan kun ei tienny uhrie, niin sil aikaa haltia vei viinapannun ales niin kovast, että honka kaatu romahti ja rautaviljat men poikki, eikä eniän kukaan sen erän peräst saannu pannuo. Wähiin selkiel ilmal näkyy viel nykkii, sen kaatunnieh honkan piälle on kasvanu letto, niin ett sit myökv voi käydä lähteen yli ja ne katkenneet rautaviljat ov viel tänäin päivänäkin Kylä-Kukkolan kaivom miekas.

Koski H.I. Leiniälä A. Leino. 11. 1886. Helena Sofia Ylöstalo 48 v.

Vanhat ihmiset kertoivat, että naapurikylässä Huljalassa olevassa Kellolanlähteessä, on viinapannu, joka on täynnä rahaa. Huljalan miehet saivat kerran jo köyden sidottua viinapannun korvaan kiinni, mutta eivät jaksaneet vetää sitä ylös ja lähtivät kylästä apua hakemaan. Sil aikaa oli viinapannu mennyt menojaan. Korva oli vaan jäänyt köyden päähän kiinni ja se on vieläkin Sipilän tallin liiterin oven kahvana. Tämä oli ennen Huljalan paloa. Ei se nouse, kun ei tiedetä uhrin asettamislukua. Kellolanlähte on noin 10 m halkaisijaltaan. Huljalassa on presidentti Paasikivi syntynyt.

Koski H.I. Niilo Nikkari. TK 66:9 1961.

23. Presidentti Paasikiven muistomerkki

Kuvaus ja arvot: Juho Kusti Paasikivi (1870 - 1956) syntyi Hämeenkoskella Huljalan kylässä. Hänen vanhempansa Johan ja Karoliina Helsten olivat tuolloin matkalla Tampereelta kohti Lahtea. Matkalla Karoliinan synnytys käynnistyi ja matkalaisten oli pysähdyttävä Kosken Huljalaan. Koskella Karoliina-vaimo ohjattiin Kulma-Seppälän mallassaunan isoon pirttiin, missä hänelle syntyi poika. Juho Kusti myös kastettiin Kosken pappilassa. 'Antakaa siellii (säällinen) nimi, niin tulee siellii mieskin', ehdotti Edla-täti, yksi pojan kummeista, ja mitat täyttäväksi nimeksi päätettiin Johan Gustav. Juho Kusti hänestä tuli puhekielessä heti ja ilmeisesti kasvatusäitinsä suosituksesta, Karoliina-äiti kuoli pojan ollessa neljävuotias, pojan sukunimikin muutettiin vuonna 1885 Paasikiveksi. Presidentti J. K. Paasikiven syntymäpaikan muistomerkki sijaitsee Huljalan kylässä, valtatie 12:n ja Kärkölän tien risteyksessä. Muistomerkki pystytettiin Paasikiven syntymäpaikalle vuonna 1961.

Kehittämisehdotuksia: Muistomerkin ympäristö pidetään jatkossakin hoidettuna.

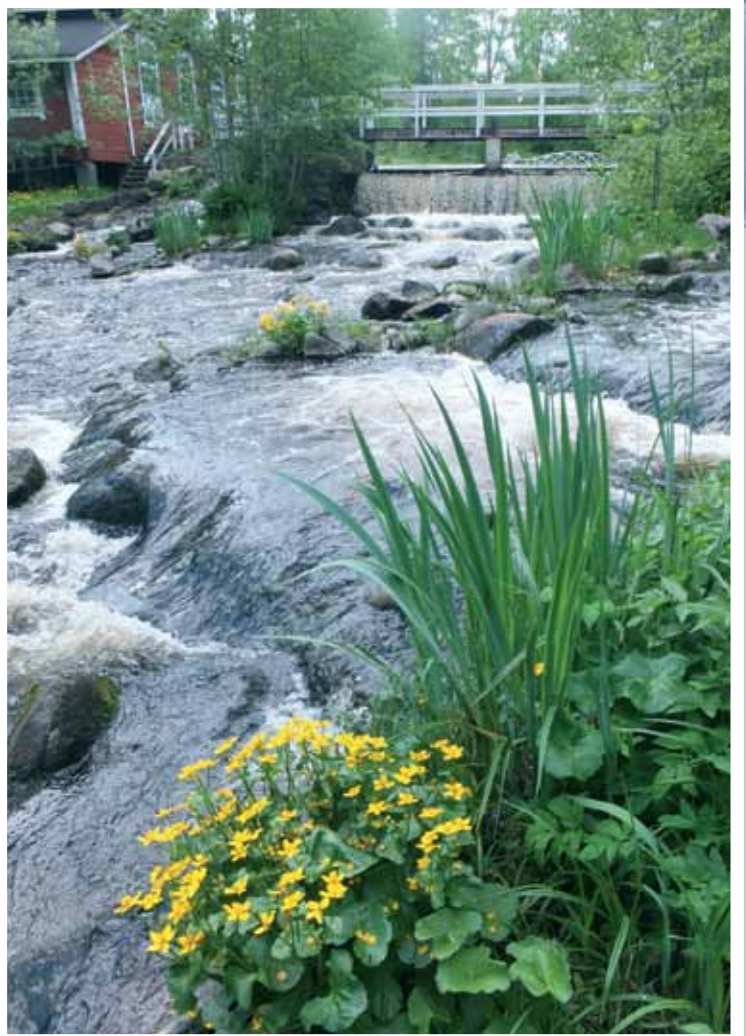
24. Kellolanlähde

Kuvaus ja arvot: Kellolanlähteeseen kerrotaan upotetun kirkonkellot sodan aikana. Lähteen hetteen ympäristö osoittaa sen olleen ennen melko suuri. Vesi on kirkasta kuvastaen heleänvihreän pohjan. Tapana on ollut heittää lähteeseen raha tai kivi. Ennen tehtiin retkiä Kellolan lähteelle. Kansa arvelee pohjan vihreyden riippuvan lähteessä olevasta kuparista ja niistä aarteista, mitä siellä on. Kerrotaan jonkun huimapään heittäytyneen hetteessä olevasta aukosta veteen ja uineen hetteen alitse pitkän matkan lähteen jääkylmään veteen. Kellolanlähde on aikojen kuluessa pienentynyt. Luonnontilaiset lähteet on suojeltu vesilaissa.

Kellolanlähde sijaitsee Koskella, Huljalan kylässä, metsässä. Sinne on upotettu Ison vihan aikana kirkonkellot. Se on ollut iso lähde, nyttemmin sitä peittää hettereunat. Ihmeellistä on sen heleän vihreä pohja, joka kuultaa kirkkaan veden läpi, vaikka lähde on hyvin syvä. Jokaisen lähteellä kävijän tulee heittää raha tai kivi sinne. Lähteessä kuuluu olevan paitsi kellot, myös suuri määrä rahaa. Ainakin ovat puunrungot ja kivet sen pohjassa fostorin hohteiset vihreät, kuin siellä olisi kuparia paljon. Kansa on taikauskoinen lähteen suhteen, varsinkin sinne heittämiseen nähden. Lähtienoilla ei löydy enää kiviä, niin ne on sinne heitetty.

Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2123.1938.

25. Hankalan pellavaloukku

Kuvaus ja arvot: Hankalan pellavaloukku on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009). 1800-luvun lopussa rakennettu Hankalan pellavaloukku on ensimmäinen koneellinen pellavanpuhdistuslaitos ja tehdasrakennuksena lajissaan ainutlaatuinen. Tampereen pellavatehdas rakensi Hankalankosken partaalle v. 1888 ensimmäisen koneellisen pellavanpuhdistuslaitoksen, jolloin alun perin Lammille perustettu tehdas siirrettiin. Tehdas oli toiminnassa 1888 - 1955. Pellavaloukku sijaitsee Teuronjoen rannalla ja on saanut aikanaan käyttövoimansa Hankalankoskesta. Pääosa pellavanpuhdistuksesta oli Tampereen Pellavatehtaalle ostettuja pellavia mutta myös viljelijöiden pellavia puhdistettiin. Loukulla on parhaimmillaan ollut neljätoista työntekijää. Nykyisin pellavankäsittelylaitos lähiympäristöineen on yksityisomistuksessa. Loukkurakennus on kunnostettu museoksi, työnjohtajan asunto kahvilaksi ja työväen asuinrakennuksessa toimii pellavanäyttely. Hankalankoskessa aiemmin sijainnut pato on kunnostettu entiseen muotoonsa, uusittu pato valmistui vuonna 2001.

Kehittämisehdotuksia: Alue on yksityisomistuksessa. Pellavaloukku sopisi melojien lähtöpaikaksi. Polku ja laskulaituri kanooteille.

26. Jokelan kartano

Kuvaus ja arvot: Jokelan kartanolla on pitkä ja vaiherikas historia. Kartano perustettiin vuonna 1863. Kartanolla on ollut omistuksessaan naula- ja verkatehdas. 1950-lukuun mennessä loppui kartanon kulta-aika ja tehtaas, metsät ja pellot myytiin pois. Nykyisin kartano tarjoaa matkailupalveluita.

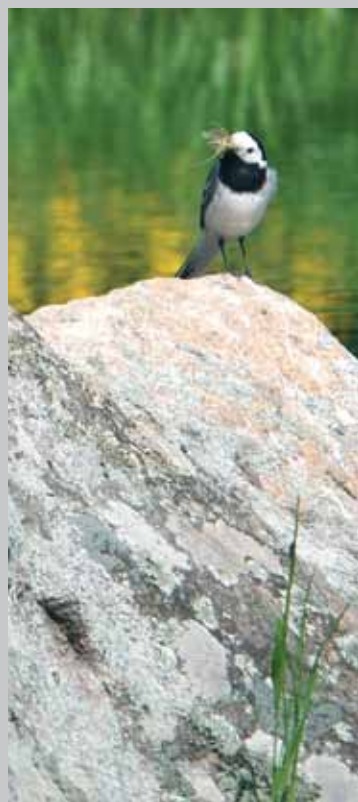
Jokelan kartanon historia lähtee liikkeelle Seppämestari Henrik Dufvasta, joka muutti poikansa Johanin kanssa Hämeenkoskelle. Hän osti nykyisen Jokelan kartanon pihapiirissä sijainneen talon. Isä ja poika perustivat pian naulatehtaan, Henriksdalin manufaktuuripajan. Nuori Johan (Janne) Dufva rakennutti itselleen talon Paunulanmäelle, suunnilleen nykyisen Jokelan paikalle.

Naulatehtaan tulot alkoivat hiipua 1870-luvulla, kun Pietarin rata valmistui. Johan Dufva osti uudeksi tulonlähteekseen lähiseudulta Palomaan kartanon, jonne muutti perheineen v. 1882. Jokelan tilan hän myi verkatehtaan omistajalle, langolleen Anders (Antti) Korhoselle, 33 000 silloisella markalla. Korhonen rakensi Jokelan kartanon samalle paikalle, jolla Dufvan talo oli ollut. Verkatehtailija Korhonen rakennutti perheelleen asunnon v. 1888 ja nimitti sen Jokelaksi. Matala osa 'palvelijoiden' päädyistä on mahdollisesti ollut osa vanhaa Dufvan taloa. Enempää ei kenties tulipalon tuhoamasta tilavaksi mainitusta Dufvan talosta ole säilynyt.

1800- ja 1900 -lukujen taitteessa Verkatehdas kukoisti ja Anders oli Hämeenkosken merkkimiehiä. Hänelle syntyi kaksi poikaa ja kolme tytärtä: Hilja, Hilma ja Siviä. Kartanolla vietettiin paljon juhlia, joissa tavattiin muiden kartanoiden väkeä. V. 1917 kun Antti Korhonen kuoli, verkatehtaan ja kartanon loisto-aika oli ohi. Verkatehdas myytiin, pellot ja karja annettiin vuokralle. Lopulta myytiin myös pellot ja suurin osa metsistä. Taloon jäivät asumaan tyttäret Hilma ja Siviä. Hilma kuoli vuonna 1947 ja Siviä piti taloa yksin 1950-luvulle, jolloin lopulta myi sen kunnalle. Parikymmenen vuoden ajan se oli huonolla hoidolla ja rapistui. Kunta myi sen sitten yksityisille omistajille, jotka ovat vaihtuneet vuosien myötä. Kaikki omistajat ovat pitäneet Jokelan kartanoa avoimena yleisölle erityyppisinä tilausravintoloina. 2000-luvulta lähtien kartanon nykyiset omistajat ovat pyörittäneet ravintola- ja hotellitoimintoja.

27. Kyläportit

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken taajama on merkitty kyläportein maisemaan. Kyläportit on sijoitettu Keskustietä Lammin suunnasta ja Lahden suunnasta saavuttaessa peltoaukeiden päätepisteisiin. Kyläportit rakennettiin vuonna 2001.

Kehittämisehdotuksia: Porteilla on suuri symbolinen merkitys. Portin läpi kuljetaan kohti joitain merkittävää ja mahdollisesti uutta. Siksi on tärkeää huolehtia portin kunnosta ja siitä, että ne seisovat suorassa.

28. Maisemapelto

Kuvaus ja arvot: Maisemapelлот lisäävät vaihtelevuutta ja väriä kunnan keskustan maisemaan. Erityisesti taajamissa ja teiden lähellä ne huomataan parhaiten. Maisemapeltojen viljely on edullinen ja luonteva tapa säilyttää maisemat avoimina sekä entiset pelto viljeltyinä perinteisin maanviljelyksen keinoin. Kukkiivat kasvustot tarjoavat erinomaisen elinympäristön pölyttäjähyönteisille. Pelloilla viihtyvät linnut, mehiläiset ja perhoset. Kaupunkipelto suovat mainioita piilopaikkoja jäniksille.

Maisemakasvien siemenseoksessa on oltava vähintään kahden seuraavan kasvin siemeniä: hunajakukka, auringonkukka, sinimailanen, persianapila, keltalupiini, ruisvirna, ruiskaunokki, malva, kehäkukka, silkkiunikko sekä valko- ja keltamesikkä. Lisäksi on huomioitava, että pohjavesialueille kylvettävässä seoksessa saa olla enintään 20 prosenttia typensitojakasveja. Maisemakasveja voidaan viljellä samalla lohkolla yksi tai useampi vuosiasvusto on kylvettävä vuosittain. Maisemapeltojen kasvuston niittäminen ei ole pakollista, mutta puiden ja pensaiden kasvu alueella on estettävä. Jos kasvusto niitetään, on niiton ajankohdassa ja toteutuksessa otettava huomioon alueella olevat luonnonvaraiset eläimet. Niittoa ei saa aloittaa ennen 1.8. ja niitto on tehtävä lohkon keskeltä reunoille päin. Käytännössä maisemapeltoja ei yleensä kannata niittää. Kukkivista kasvustoista on silmäniloa pitkälle syksyyn ja samalla ne tarjoavat ravintoa ja suojaa alueen eläimille. Maisemapelto on perustettava vuosittain, joten taimikoituminen ei sitä uhkaa, vaikka se säilytettäisiin samalla lohkolla useita vuosia.

Kehittämisehdotuksia: Maisemapelлот monipuolistavat kuntakeskuksen ympäristöä. Lisäksi niiden tarkoituksena on perinteisen kulttuurimaiseman ja siihen liittyvän eliöstön säilyttäminen. Jos maisemapeltoja perustetaan kunnan maille, voivat asukkaat hyödyntää vuosittain vaihtelevien viljelylajien satoa kunnan ohjeiden mukaisesti.

29. Siirtolapuutarha

Kuvaus ja arvot: Mahdollinen paikka siirtolapuutarhalle. Siirtolapuutarhaa tullaan käsittelemään kaavoituksessa lähivuosina, seuraavaa yleiskaavaa tehdessä.

30. Tiemaiseman hoito

Kuvaus ja arvot: Hämeenkosken keskustaajamassa on kaksi maisemassa merkittävää tielinjaa, vanha Ylinen Viipurintie, joka on nyt nimeltään Keskustie sekä valtatie 12, joka kulkee taajaman eteläpuolitse. Valtatie 12 rakennettiin vuonna 1964. Tie halkoo laajoja viljelysalueita. Asutus on sijoittunut peltojen metsäsaarekkeisiin. Sisääntulotiet taajamaan antavat ensivaikutelman kunnasta.

Kehittämisehdotuksia: Erilaiset maisemapuut kannattaa tuoda esiin raivaamalla niiden ympäristöä. Puiden ympäriltä tulisi poistaa kaikki muu puusto, jotta ne nousevat esiin. Työ voidaan toteuttaa esimerkiksi talkoilla maanomistajan luvalla parin kolmen vuoden välein. Tiemaiseman avoimuus vaatii jatkuvaa hoitoa. Erityisesti pellon ja tien väliset alueen kannattaa pitää avoimina. Vesakoituneet pellon ja tien väliset alueet luovat nopeasti hoitamattoman mielikuvan taajamasta ja ne peittävät arvokkaita peltonäkymiä. Lisäksi kaikki risteysalueet ovat niin turvallisuuden kuin maisemankin takia tärkeitä raivauskohteita.

*Koivupuu Jumalan luoma,
kuusipuu Jumalan luoma,
mäntypuu Jumalan luoma,
kaikki puut Jumalan luomat.
Pihlaja pirun tekemä,
haapa Hien huoripoika,
leppä lemmeksen tekemä.*

*Jos lehtipuu pahan tekkö,
Havupuu parantelee;
Jos havupuu pahan tekkö,
Lehtipuu parantelevi;
Jos tyvipuol pahan tekköi,
Niin latvapuol parantelee;
Jos latvapuol pahan tekköi,
Niin tyvipuol parantelee.*

(Suomen kansan vanhat runot VIII, 3:365.)

31. Huljalan Helvetti ja perinnebiotoopit

Kuvaus ja arvot: Huljalan Helvetti on Hämeenkoskella jääkaudelta peräisin oleva rotko Salpausselän harjun kupeessa. Sen pohjalla virtaa kirkasvetinen puro. Alue on maisemaltaan ja maaperägeologialtaan erikoislaatuinen. Syvässä purorotkossa sijaitsee Tupalan metsälaidun, maakunnallisesti arvokas perinnebiotooppi. Sen arvoon vaikuttavia erityistekijöitä ovat uhanalaiset lajit ojakurjenpolvi ja purosätkin, harvinainen luontotyyppi, maisemallinen arvo ja geologinen erikoisuus.

Tupalan tilan kohdalla on suuria lähteitä, joista eteenpäin puro jatkuu Kumianojan nimellä. Rotkolaaksossa puron eteläpuoli on varjoista ja kuusikkoista, pohjoispuoli tasaisempaa ja valoisempaa metsälaidunta. Puronvarressa on kosteaa niittyä, jossa kasvaa runsaasti lehtomaista kasvillisuutta. Perinnebiotoopeilla ja metsälaitumilla laiduntavat maatiaiskarja.

Kehittämisehdotuksia: Kohde on yksityisomistuksessa. Perinnebiotoopeilla voidaan järjestää opastettuja kasvikiertoja. Kohteeseen sopisi hyvin tarinallistettu ja näytelmällinen kierros, jossa kerrotaan kasveista kansanperinteen tarinoiden kautta.

32. Maiseman- ja luonnonhoitokohteet

Kuvaus ja arvot: Valtatie 12 varrella Suomelan ja Sepänmäen peltoaukeilla on metsäsaarekkeita, jotka edustavat luonnon monimuotoisuuskohteita. Metsän reunavyöhykkeet ja saarekkeet ovat tärkeitä maisemallisia elementtejä. Sepänmäen saarekkeen puusto on kaadettu kesällä 2013. Peltoaukeiden taustalla kohoavat harjut muodostavat maisemassa merkittävän metsänreunan.

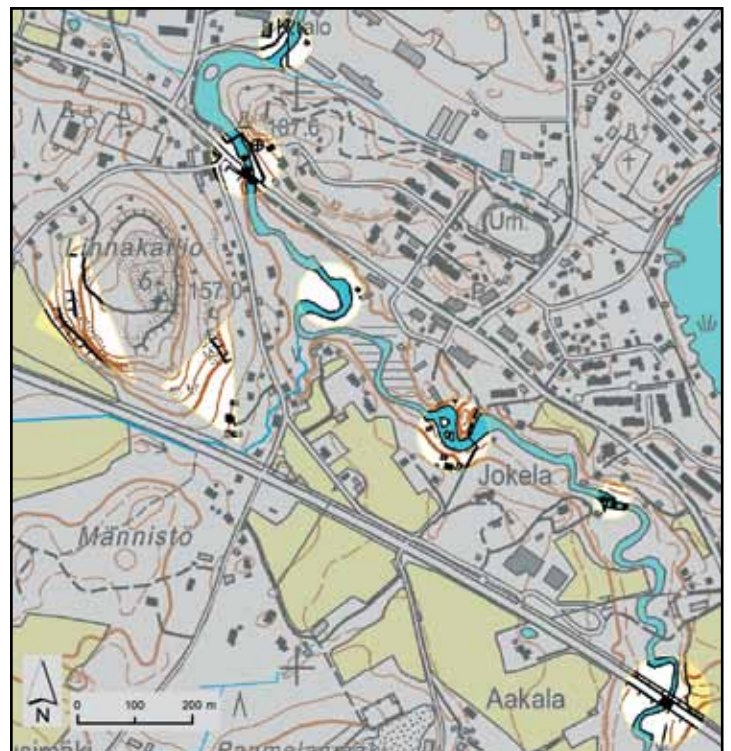
Kehittämisehdotuksia: Saarekkeiden ja reunavyöhykkeiden hoitoon voi hakea maatalouden ympäristötuen maiseman- ja luonnonhoitoon suunnattuja tukia. Vuonna 2015 muuttuu maatalouden ympäristötukijärjestelmä uuden ohjelmakauden myötä. Raportin kirjoitusvaiheessa rahoituksista ei ole tiedossa mitään vahvistettua tietoa. Tiedossa on vain se, että jatkossa tullaan myös tukemaan perinnebiotooppien ja luonnonlaidunten hoitoa, luonnon- ja maisemahoitoa sekä kosteikkojen rakentamista ja hoitoa. Merkittävien metsänreunojen hakkuiden ja muiden metsänhoitotöiden suunnittelussa tulisi ottaa huomioon arvokaiden maisema-alueiden ja rakennetun ympäristön arvot.

33. Valaistussuunnittelu

Kehittämissuunnitelma:

Hämeenkosken kunnan keskustaajamassa on kohteita, jotka kuvaavat kuntaa ja muodostavat selkeitä maa-merkkejä. Teuronjoen useat siltapaikat ja kosket sekä linnakallion jyrkkä seinämä ovat maisemallisesti näyttäviä kohteita, joista pimeänaikaan valaisemalla saisi merkittävän nähtävyyden. Tällä hetkellä E.R.Lagusin patsaan edustan koski on jo valaistu.

Viereiseen karttaan on merkitty ehdotuksina mahdolliset valaistukseen sopivat kohteet.

Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistys ry on saanut Sulosaaren talon (alla) testamenttilahjoituksena. Rakennus sijaitsee kauniilla paikalla lähellä Putulanjokea. Tonttiin kuuluu laaja pihaalue. Talo on melko huonokuntoinen ja korjaamisella on kiire. Puutarha oli kasvamassa umpeen, mutta nyt sitä on raivattu.

34. Putula

Kuvaus ja arvot: Putula sijaitsee Hämeenkosken keskustaajamasta pohjoiseen. Hämeenkoskella, kuten muuallakin Päijät-Hämeessä keskiaikaiset ryhmäkylät hajosivat 1800-luvulla toimitetussa isojaossa ja 1920-1930 -luvun uusjaossa. Putulassa on kuitenkin säilynyt tilakeskusten muodostama kylämäinen keskittyminen.

Putulan kylä on rakentunut kylän halki kulkevan Putulanjoen ja siinä olevan kosken ympärille. Putulankulman läpi on kulkenut Ylisen Viipurintien pohjoinen haara. Kylän jo 1700-luvulla toiminnassa ollut kestiekievari on ollut tärkeä pysähdyspaikka. Nyt kylän halki kulkee kapea ja mutkainen kylätie, jonka varrelle rakennukset ovat ryhmittyneet. Rakennukset sijaitsevat pienillä tonteilla lähes kiinni toisissaan. Rakennuskanta on pääosin 1800-1900 -lukujen vaihteesta. Kylän pitkistä myllyperinteestä muistuttaa ilmeisesti 1900-luvun alusta oleva mylly. Kylän maisema on kumpuilevaa ja peltoja halkovat hiekkaiset harjut ja moreenimäet. Pellon ja metsän reunavyöhykkeet tarjoavat vielä kasvupaikkoja harjuilla kasvaville kuivan paikan kasveille sekä niittykasveille. Reunojen puusto on monimuotoista. Paikoitellen ongelmana on vieraslajien leviäminen tienvarisilla. Erityisesti lupiini on ongelmallinen Putulassa.

Putulan erikoisuutena on yksityinen kyläkirjasto, joka on kaikille avoin. Kunta lopetti kunnallisen sivukirjaston joulukuussa 1988. Kyläläiset sisuuntuivat ja päättivät perustaa oman kirjaston. Kirjaston ylläpidosta vastaamaan perustettiin Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistys ry eli PKKY. Elokuussa 1989 avattiin talkootyön voimin 200 kirjan Putulan kirjasto. Nykyisin kirjoja on jo noin 11 000. Putula valittiin 2003 Päijät-Hämeen vuoden kyläksi.

Putulan kyläkirjasto, Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistys

Kyläkirjaston katto oli aiemmin vaurioitunut myrskyssä ja silloin vauriot oli korjattu pikaisesti. Koko kirjaston katon osalta olivat kuitenkin naulat osittain kohonneet ja katto oli täynnä reikiä, joista tietenkin tuli vedet sisälle. Vesikatto tarvitsi siis kokonaiskorjausta ja korjaukseen haettiin ja saatiin rahoitus ETPÄHÄ:n kautta Leader -varoista. Aiemmin kirjaston korjausta varten laadittuja suunnitelma-asiakirjoja käytettiin hyväksi, laadittiin kustannusarvio, pyydettiin tarjoukset, rahoitus hyväksyttiin ja vesikatto uusittiin.

Jokelan tila, joka tunnetaan myös nimellä Sulosaaren talo.

Tilalla ja talolla on monivaiheinen historia ja nyt tilan pitkän, matalan aittarakennuksen kunto oli alkanut uhkaavasti rapistua pitkän huoltamattomuuskauden jälkeen. Rakennus mitattiin ja siitä laadittiin ns. inventointipiirustukset ja kartoitettiin vahinkokodit, jotka pikaisimmin tarvitsisivat korjausta ja estäisivät lisävahinkojen syntymisen. Korjauskohteiksi tulivat pellon puoleisen seinän perustus, pihanpuolella osalla perustus ja seinän alaosien laho-vauriot sekä huonokuntoinen vesikatto. Pellon puolelta poistettiin puustoa, jonka juuristo vaurioitti perustusrakenteita ja lehvästöt pitivät seinärakenteen kosteana. Maanpintaakin alennettiin, samoin alennettiin pihanpuolella maanpinnan tasoa.

Hankkeelle haettiin rahoitustukea ETPÄHÄ:n Leade-varoista ja tuki saatiin. Nyt ovat vuorossa pihanpuolen seinän korjaukset ja vesikaton uusiminen. Tulevaisuudessa odottaa ulkoseinien punamultamaalauksen uusiminen.

Tilan päärakennuksen kunnostustyöt odottavat museon tutkijoiden lausuntoa korjauksesta, tulevasta käytöstä ja esineistöä. Rakennuksessa on vielä hankekauden aikana tarkoitus suorittaa mittaukset ja tarkempia korjaustarpeen selvityksiä sekä laatia inventointipiirustukset jatkotoimenpiteitä varten.

Kehittämis ehdotuksia: Putulassa on monia mielenkiintoisia kohteita ja paljon tarinoita. Nämä kannattaisi koota kyläkirjaksi, jotta muistitiedon varassa olevat asiat jää myös jälkipolvien iloksi. Lupiinin leviäminen tulisi estää. Metsän reunavyöhykkeille ja metsäsaarekkeille viljelijät ja rekisteröidyt yhdistykset voivat hakea maiseman- ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen erityistukea. Reunavyöhykkeiden hoito lisää myös maiseman vetovoimaa. Maisemassa voidaan tuoda esiin kiviä ja kallioita sekä maisemapuita.

35. Tarinoita Hämeenkoskelta

Kuvaus ja arvot: Huhtikuussa 2013 haastateltiin Hämeenkoskella Kalevi Koskista ja Tapio Pitkälää. Haastattelijoina olivat Katriina Koski ja Riitta Kinnari. Haastattelut on nauhoitettu hankkeen käyttöä varten, lupa kysytty haastateltavilta. Haastateltavia pyydettiin nimeämään kolme kylän tutustumiskohdetta. Esiin nousivat Huljalan Helvetti, Juho Kusti Paasikivi, Orttenkallion levähdyspaikka ja siitä avautuvat näkymät, Linnakallio, kirkko ja museoalue. Kirkosta, kirkkojen raunioista ja Linnakalliosta muistui mieleen erityisen paljon kerrottavaa. Myös taloihin ja rakentamiseen liittyi paljon tarinoita. Haastattelussa käytiin läpi kyläbongaukseen liittyviä kohteita sekä Hämeenkosken maisemassa merkittäviä paikkoja.

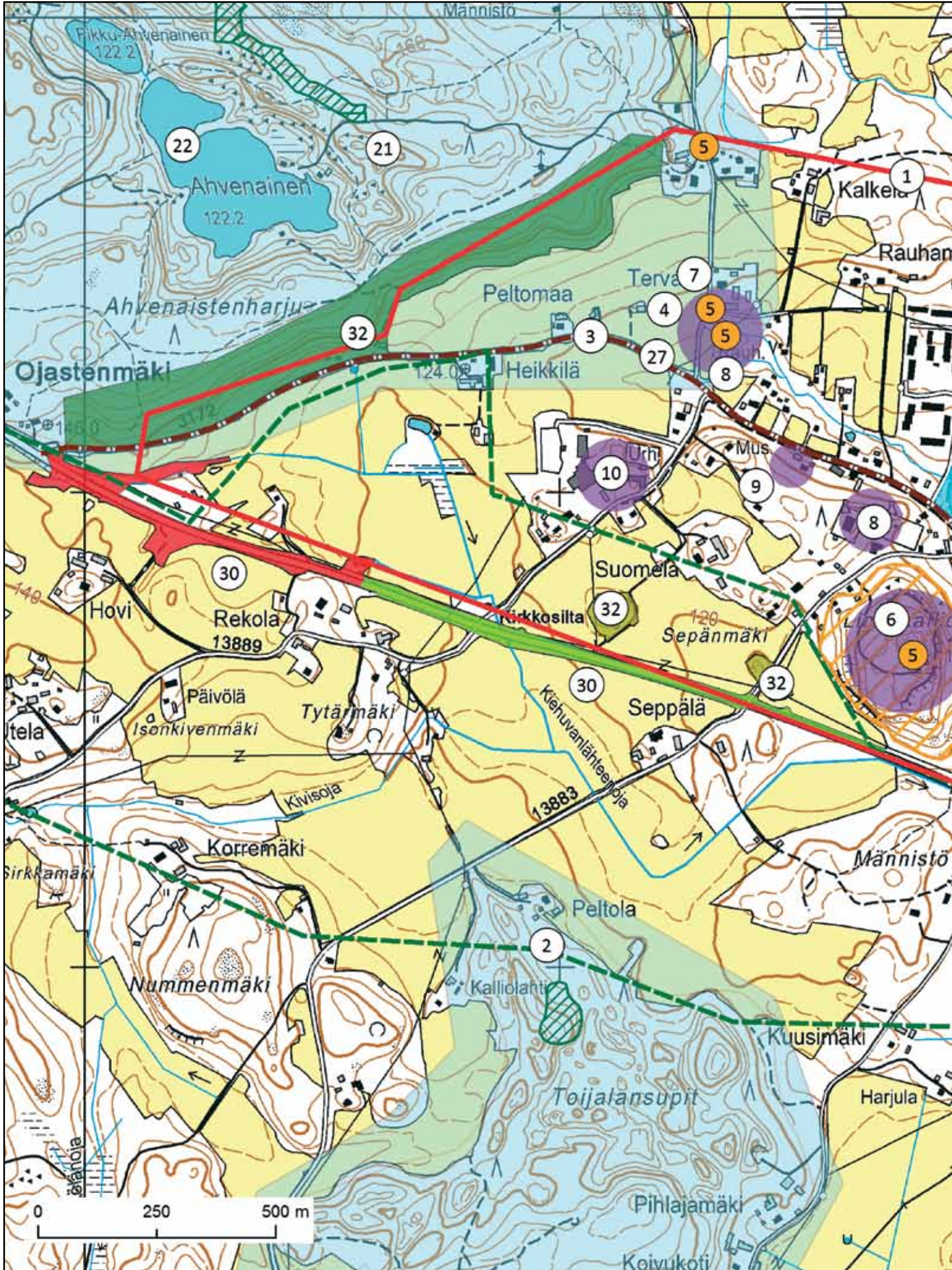
Seuralan yläpuolella on vanha markkinalaanin alue, joka on nykyisin asuinalue. Alueelta muistettiin paljon eri vaiheita, ensimmäiset asukkaat tulleet 1800-luvulla. Vanhan kirkon paikka merkittiin kartalle ja esille tulivat myös vanhat kaupungit ja käsityöläiset.

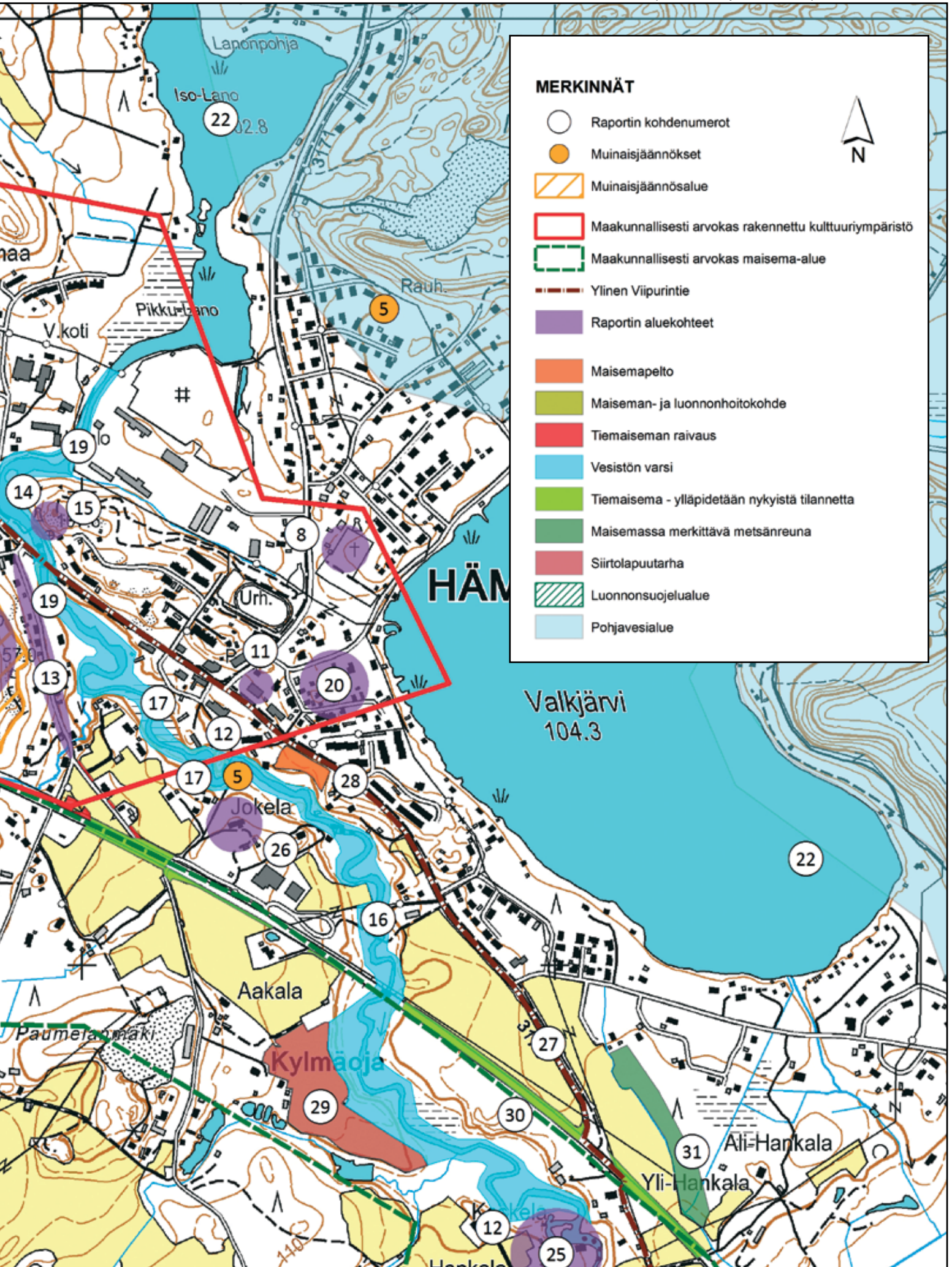
Valkjärven haamutarinoista saatiin paljon lisätietoa, samoin hauskoja juttuja haamu-kavereista. Iolan kartanon vaiheet tulivat myös hyvin esille. Puutteenkujan synty ja talot käytiin läpi, samoin Jokelan kartano ja vanhat tehtaat. Todettiin Hankalan Pellavaloukku merkittävänä tutustumiskohteena.

Kellolanlähde synnytti keskustelua veden pulloitus suunnitelmista. Ahvenaisten harjusta ja Ahvenaisten lammen ainutlaatuisuudesta kerrottiin tärkeää tietoa. Lammen sedimentit ovat hyvin säilyneet. Hämeenkosken kirjastossa on tutkimuksista vihkonen. Hämeenkosken kunnan nimestä kerrottiin myös yksityiskohtaista tietoa. Kosken ja Hämeenkosken kunnan merkittäviä ajanjaksoja todettiin olevan kiistely Kaisanniityn alueen vaiheista, seurakunnan historian vaiheet, Paasikiven synty Hämeenkoskella.

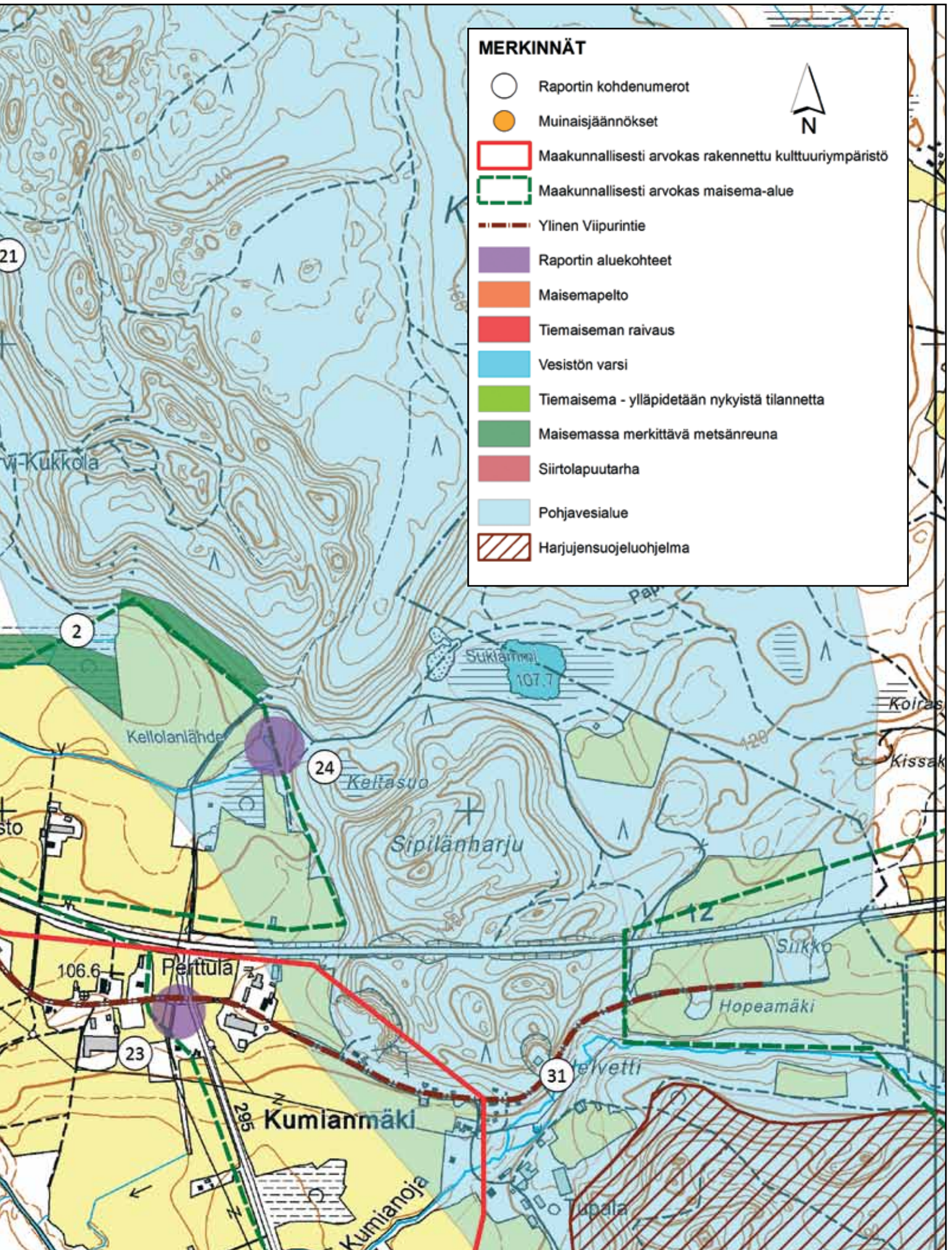
Hämeenkoskea kuvaavat parhaiten hyvä yhteishenki ja yhteisöllisyys, palokuntajuhla kulkueineen, taloista torppiin -nähtävyydet, Koskikartano ja yhteen hiileen puhaltaminen, erityisesti mainittiin hyvät, rohkeat kunnanjohtajat.

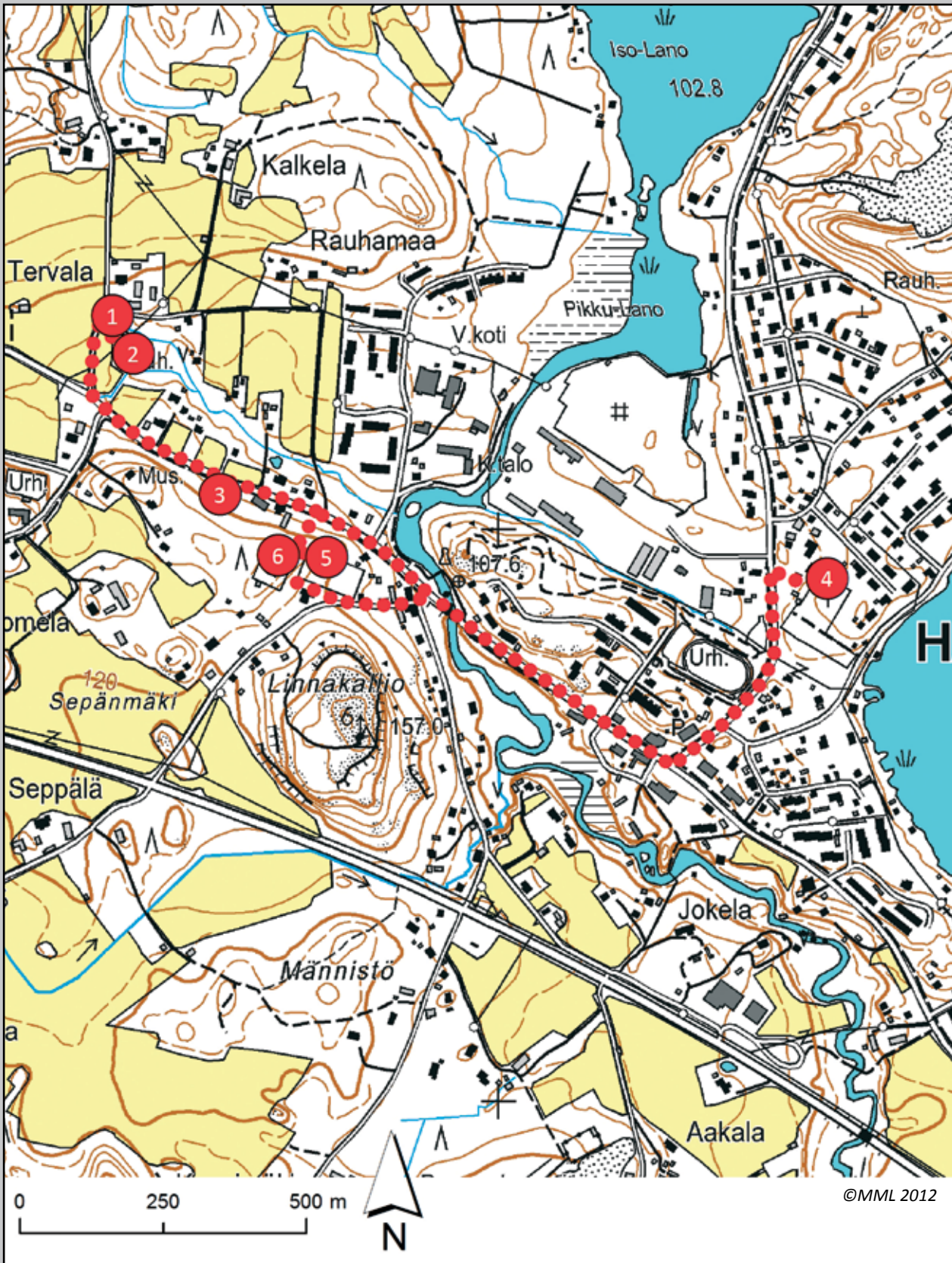

HÄMEENKOSKEN KIRKKOJEN KIERROS

5 TARINOIDEN HYÖDYNTÄMINEN KYLÄN TOIMINNASSA

Reitistöt ja virkistyskäyttö

A Kirkkojen kierros

Hämeenkosken kirkoilla on mielenkiintoinen ja vaiherikas historia. Kirkkohistoria juontaa juurensa jo pakanalliseen aikaan ja Tervalan lähteeseen. Siitä eteenpäin lähes jokainen vaihe on nähtävissä kunnan keskustan alueella. Näistä kohteista saa koottua opastetun reitin. Opastukset voivat olla QR-koodeista aina tarinallistettuun ja näytelmälliseen opaskierrokseen. Kirkkojen kierroksesta voidaan tehdä myös Laurin vaellukseen liittyvä tai sen kanssa vuorovuosina tehtävä tapahtuma. Tarinallistetun tapahtuman ajankohdaksi sopii niin kesäaika kuin joulun adventti.

B Kulttuurikierros ja harjujen reitit

Maisema, luonto ja kulttuurihistoria ovat tärkeitä matkailun vetovoimatekijöitä. Niitä voidaan korostaa sekä alueen oppaissa ja opasteissa että kehittämällä kulttuuripolkua. Kyläbongauksen yhteydessä reititettiin Hämeenkosken kulttuurikierros.

Kukonharjulla kiertää Kukonharjun metsäpolku. Metsäpolulla pääsee kulkemaan 1,6 km reitin latuverkostoa pitkin, puna-apilaiset tolpat ohjaavat reitille. Harjujen metsäalueita ja helpokulkuisia reittejä tulisi hyödyntää paremmin.

C Voimapolku - hyvinvointia vierailijoille

Voimapolku on luontoon rakennettu reitti, jonka varrella on elpymistä edistäviä harjoitteita. Polun pääpaino on luonnon aistimisessa ja rauhoittumisessa perinteisen liikumisen sijaan.

Reitin varrelle ei sijoitella opastauluja luonnosta vaan harjoitusohjeita ihmisten hyvinvoinnista. Voimapolut sopivat joko ohjatuiksi reiteiksi hyvinvointiyrittäjille tai yksin kuljettavaksi poluksi matkailijoille. Voimapolut ja muut elvyttävät ja voimistavat hyvinvointituotteet ovat varmasti haluttuja palveluja kiireisen elämän keskellä. Hyvinvointipalvelut sopivat kaiken ikäisille. Harjoitusten tulee perustua tutkimustietoon luonnon elvyttävistä vaikutuksista ja elpymisen vaihteellisuudesta. Voimapoluista saadun palautteen mukaan polkujen toivotaan sijaitsevan metsäisessä ympäristössä kauempana asutuksesta. Voimapolun harjoitukset voivat sisältää muun muassa seuraavia asioita kuten luonnosta ja maisemasta lumoutuminen ja aistien avulla ympäristöön tutustuminen. Polun varrella voidaan havainnoida luontoa tunnustelemalla, kuuntelemalla, katselemalla, maistamalla ja haistelemalla. Voidaan kuunnella esimerkiksi metsän ääniä tai hiljaisuutta ja keskittyä kuulemiseen. Samalla voidaan etsiä rauhallisia mielipaikkoja. Tällaisten rauhallisten ja elvyttävien reittien varrella tulisi olla myös nuotiopaikkoja.

D Mobiiliopastus

Reitistöjä ja yksittäiskohteita varten yksi mahdollisuus on laatia mobiiliopastus. Silloin ei välttämättä tarvita niin suurta määrää huollettavia opastauluja. Kohteiden viereen pystytetään koodi ja puhelimen avulla voi joko katsoa opastuksen internetsivulta tai

KOhteet:

1. TERVALANLÄHDE
2. PYHÄN LAURIN KIRKON RAUNIOIT
3. KOTISEUTUMUSEO
4. LÄPIKÄYTTÄVÄ
5. KELLOTAPULI
6. NYKYINEN KIRKKO

mahdollisesti kuunnella paikkaan liittyvän tarinan. QR-koodit ovat ilmaisia; ne vaativat vain internetsivuston tekemisen ja ylläpidon. Tämän tyyppiseen opastuksen suunnitteluun ja tekemiseen on saatavissa mahdollisesti Leader-rahoitusta toimintaryhmiltä.

Kylän tapahtumat

Nykyiset tapahtumat

- Vapun vaunuvaellus
- Heinäjuoksu 7.7. Lapsiperheille oma luokka, jossa kierretään n. 2 kilometrin mittainen reitti, jonka varrella tehtävärasteja. Tähän kannatta pyytää yhteistyöavuksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Hämeenkosken yhdistystä.
- Palokuntajuhla, iso tapahtuma heinäkuun loppupuolella
- Hämeenkoski-päivä, elokuun viimeinen lauantai. Vuosittain eri teemat, 2013 teemana oli lähiruoka. 2014 teemaksi sopisi reitistöt. Jonain vuotena teemana voi olla perinnetaidot (käsityö, ruoka, työmenetelmät). Hämäläiset pidot teeman alle sopii sahtiperinteen tuotteistaminen.
- Postilaatikkopyöräily on suosittu, viime vuonna oli toista tuhatta osallistujaa. Postilaatikkopyöräily pyöräillään toukokuun alusta elokuun loppuun. Postilaatikkopyöräily on Päijät-Hämeen Liikunnan ja Urheilun toiminta-alueen kuntien välinen kilpailu. Eniten pyöräilysuorituksia suhteessa väkilukuunsa kerännyt kunta voittaa. Mukana olevat kunnat ovat määritelleet kuntansa alueelta, sopivista kohdista postilaatikoiden paikkoja. Postilaatikossa on vihko ja kynä suoritusten merkintää varten. Suorituksiksi lasketaan vähintään puolen tunnin pyörä-, rullaluistelu- tai rullasuksiihtolenkki, jonka aikana käydään postilaatikolla. Saman päivän aikana voi kirjata suorituksen samalle postilaatikolle korkeintaan yhden kerran. Postilaatikkopyöräilyyn voisi yhdistää Kyläbongauksen, jolloin kyläbongauspäivän kohteista saisi merkinnän. Ajankohta kannattaisi olla kesä-heinäkuussa, jolloin se tavoittaa paremmin kesäasukkaat ja lomalaiset.
- Laurin vaellus järjestetään joka toinen vuosi. Mukana ovat Hämeenkoski, Hollola, Kärkölä, Asikkala ja Lammi. Seuraavana on vuorossa Hämeenkoski vuonna 2015. Vanhan kirkon raunioilla pidetään jumalanpalvelus.
- Kesäasukkaiden kirkkopyhä heinäkuun alussa. Vuonna 2012 kesänä mukana n. 30 kesäasukasta.
- Hämeenkosken marttojen valmistama lähiruokalounas syyskuussa
- Joulunavaus, Hämeenkosken Yrittäjät ja Hämeenkosken kunta järjestävä yhteistyössä perinteisen joulunavauksen. Joulunavaus on suosittu tapahtuma, jonka ohjelmassa on esityksiä, palkintojenjakoa, joulupukki ja joulukuusi. Vuoden yrittäjä pitää puheen. Tapahtuma on pidetty viime vuosina säiden takia Seuralassa.
- Yrittäjien ja kunnan aamupala kerran kuussa klo 7-8.
- Hollo ja Martta -festivaali on vuoden välein Hollolassa ja muualla Päijät-Hämeessä järjestettävä kansantanssin ja -musiikin kansainvälinen festivaali. Kansainvälinen ilta ja ruokailu Hämeenkoskella, järjestetty Seuralassa. Vuoden 2013 teemana oli puolalainen ilta. Järjestäjänä Hämeenkosken maa- ja kotitalousseura.
- Itsenäisyyspäivän juhla 6.12. Järjestäjänä kunta ja seurakunta.
- Putulan Taide- ja kulttuuriviikot kesä-heinäkuun vaihteesta (3 vkoa) (järj. Hämeenkosken Taideyhdistys ry ja Putulan Kirjasto- ja kotiseutuyhdistys ry yhdessä).
- Teuronjokimelonta. 13. Teuronjoki melonta järjestettiin 10.08.2013. Teuronjokimelonta on kiireetöntä retkimelontaa, joka sopii myös ensikertalaisille. Retki-

QR-koodista pääsee hankkeen nettisivuille, jossa materiaali on esillä vuoden 2014 ajan. Kylällä kannattaa miettiä, missä kohteissa QR-koodeja voisi hyödyntää.

Hämeenkosken KYLÄBONGAUS

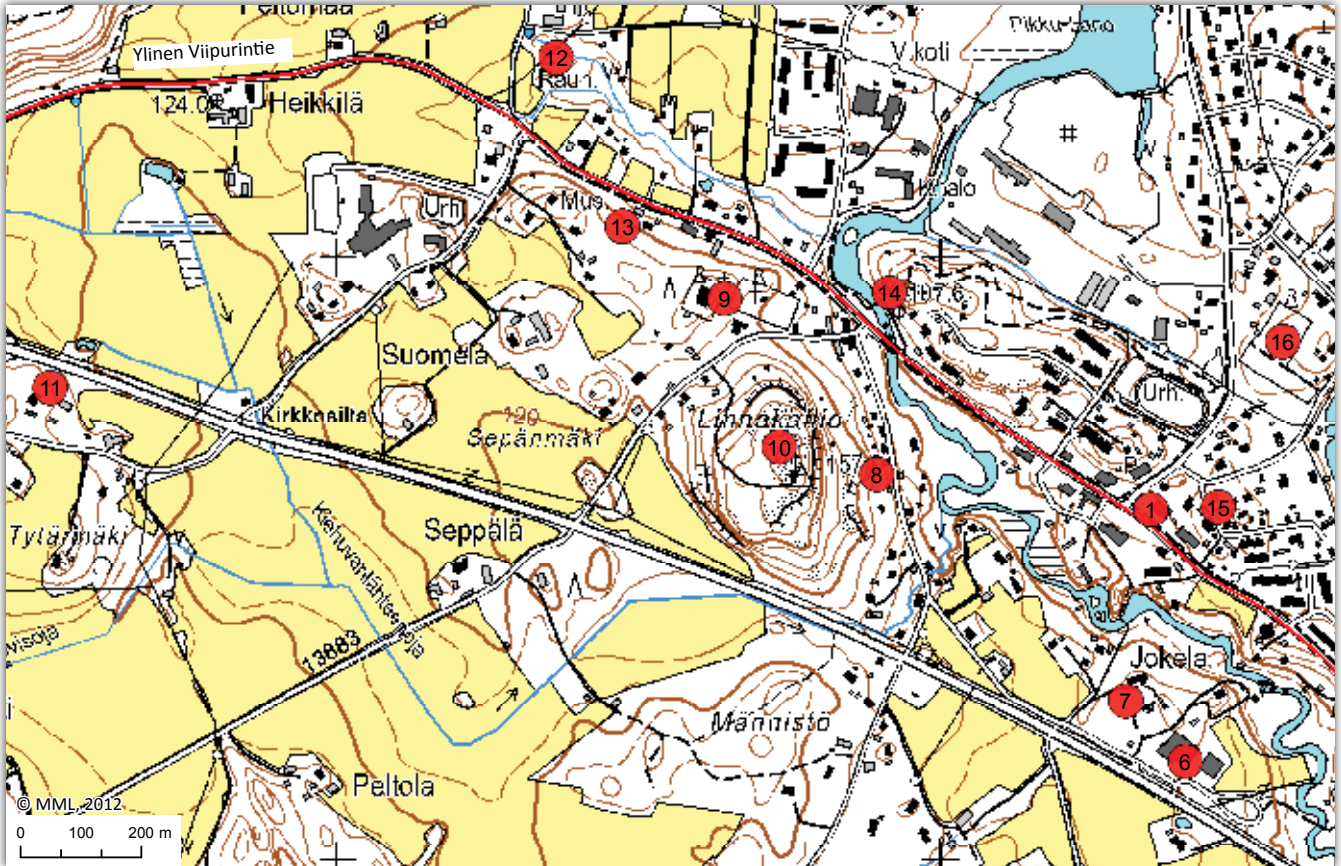
La 3.8.2013 klo 10.00-16.00

KARTTA
KOhteista **10 €**

KOhteet Keskustassa:

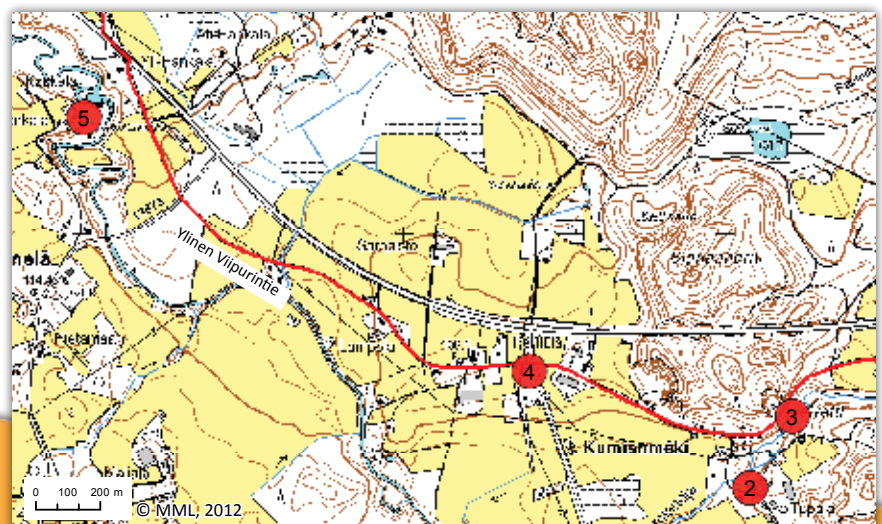
1. SEURALA
Asikkalantie 1
- Karttojen myynti
- WC | 2. HÄMÄLÄISEN MAATILA
Vanhatie 239
- Tilan tuotteita myynnissä | 3. HULJALAN HELVETTI
Vanhatie 239 Hämäläiseltä
eteenpäin | 4. PAASIKIVEN MUISTOMERKKI
Valtatie 12 ja Huljalan tien
risteys | 5. HANKALAN PELLAVALOUKKU
Pellavakuja 50
- Pääsymaksu museoon 5€ |
|--|--|--|---|--|

N

6. KOSKIKARTANO
Tampereentie 636
- Kahvia, ruokaa, wc
- Kauppakeskus
- Opastettu kierros klo 12.00 | 7. JOKELAN KARTANO
Pihlajamäentie 23
- Avoinna klo 10-14 | 8. PUUTTEENKUJA
Pätälantie, asuinalue | 9. KIRKKO JA HAUTAUSMAA
Toijjalantie 11
- Ei avoinna tapahtuman aikana | 10. LINNAKALLIO
Käynti kirkon vierestä |
|--|--|--|--|---|

11. TULIMÄKI
Huhdintie 99
12. PYHÄN LAURIN KIRKON RAUNIO
Keskustien ja Käikäläntien kulma
13. MUSEOALUE
Keskustien varrella
- Avoinna klo 11-15, opas paikalla
14. E. R. LAGUKSEN MUISTOMERKKI
Keskustien varrella
15. MARKKINALAANIN ASUINALUE
Asikkalantien ja Kaunkorventien suunta
- Vanha markkinapaikka
16. VANHA HAUTAUSMAA ja 2. KIRKON PAIKKA
Asikkalantien varrella

KYLÄBONGAUS

2

melonnan 18.9 km:n reitti kulkee kauniiden hämäläisemäisten reunustamaa jokiuomaa pitkin Hämeenkoskelta Kärkölään Onnilankujan laavulle. Lähtö Koskikaralta, matkalla mm. Hankalan Pellavaloukku, Hyväneulan koski, Helvetinpuro ja Myllykoski. Järjestäjä Teuronjoen Latu ry. Teuronjokimelonta on osa Hehkua liikunnasta -tapahtumaa. Vuonna 2013 Myötäviran viesti -melonta.

- Kesäteatteri, jos siihen saa Leader- tai toimintaryhmärahoitusta. Siirrettävä katso-mo tapahtumakäyttöön?
- Kyläbongaus teemapäivä kesä-heinäkuussa

Kyläbongaus

Kyläbongauspäivä on tapahtuma, jolloin yritykset ja yksityiset avaavat ovensa vierailijoille. Lisäksi on opastettuja reittejä läpi kylän maiseman, historian, tarinoiden ja nähtävyyksien.

Ensimmäinen bongauspäivä pidettiin 2013 elokuussa. Kyläbongauspäivänä oli myyn-nissä 10 euron hintainen kartta, johon oli merkitty avoinna olevat tutustumiskohteet sekä opastetun reitin aikataulu. Karttoja myytiin Seuralan pihassa ja Putulan kyläkir-jastolla. Karttojen tuotto meni Hämeenkosken maa- ja kotitalousseuralle ja Putulan kirjasto- ja kotiseutuyhdistykselle. Jokaisessa kohteessa oli valmistauduttu hyvin esit-telyyn, joka syvensi vierailijoiden kokemuksia ja elämyksiä. Opastetulle reitille ei tullut osallistujia.

Kohteiden määrää ja bongauspäivän kestoajaa tulee suunnitella etukäteen tarkoin. Tapahtuman markkinointi on tehtävä kunnolla ja hyvissä ajoin. Tapahtuman päivämää-rä on tärkeä sopia jo edellisenä vuotena ja ilmoitella siitä laajasti ennakkoon. Karttojen myyntipaikaksi sopisi Koskikartano ja myyntiaika esimerkiksi klo 10 - 12 ja itse tapahtu-man aika klo 10 - 16.

Eri vuosina voi olla erilaiset teemat: esimerkiksi yksityiset pihat, maatilat tai puu-tarhakasvit. Kyläbongaukseen osallistujat ovat pääsääntöisesti lähiseutujen asukkaita, joten julkisia paikkoja, joihin muutenkin pääsee tutustumaan, ei tarvitse olla mukana, ellei niissä ole jokin erityinen tapahtuma.

Kohteisiin tulee tehdä numeroidut opasteet. Näitä ei Hämeenkoskella ollut. Vuoren-kylän kyläbongauksessa opasteet todettiin välttämättömiksi.

Vuoden 2013 tapahtumassa kohteita oli 25 ja tapahtuman kesto 6 tuntia.

Bongauskohteina vuonna 2013 olivat:

- Seurala
- E. R. Laguksen muistomerkki
- Mika Hämäläisen maatila
- Markkinalaanin asuinalue
- Huljalan Helvetti
- Vanha hautausmaa ja 2. kirkon paikka
- Paasikiven patsas
- Leo Kohosen perhoskokoelmat
- Hankalan Pellavaloukku
- Tupalan tilan biisonit
- Koskikartano
- Rokkiloiden piha
- Jokelan Kartano
- Alexandra Ionowan talo
- Puutteenkuja
- Sulosaaren talo
- Kirkko ja hautausmaa
- Anne Vallisen piha
- Linnakallio
- Päivi Kauppilan piha
- Tulimäki
- Tuloiselan marjatila
- Pyhän Laurin kirkon raunio
- Putulan kyläkirjasto
- Museoalue

KYLÄBONGAUS

4

KYLÄBONGAUS

10

Kylämatkailu

Hämeenkosken kunta tarjoaa matkailijoille monenlaisia palveluja ja elämyksiä. Alueella on useita matkailuyrittäjiä, jotka tarjoavat niin ruokailu- kuin yöpymispalveluja.

Kylämatkailu

Kylämatkailulla tarkoitetaan kylän, kylän matkailuyritysten ja kylän matkailua tukevien yhdistysten yhteistä ponnistusta matkailun kehittämiseksi: kylän omat vahvuudet kootaan yhteen. Kylämatkailun tavoitteena on matkailun muuttaminen maaseudun kylissä kohti tuottoisaa liiketoimintaa, kylien elävöittäminen ja hyvinvoinnin lisääminen.

Kylämatkailun kehittämisen tavoitteen taustalla on ajatus matkailun tarjoamista mahdollisuuksista lisäansioihin ja sivuelinkeinoon muillekin kuin matkailualan yrittäjille. Kyläläiset, maisema, ympäristö, perinne, historia ja ilmapiiri ovat osa myytävää matkailutuotetta. Kehittämisessä yhdistyy elementtejä sekä matkailun että maaseudun kehittämisestä.

Lomalaidun ry

Hämeenkoski-brändi

Hämeenkosken kunnan kannattaisi luoda tai selkeyttää Hämeenkoski-brändi. Paikan brändääminen tarkoittaa uusien merkityssisältöjen kehittämistä niin, että paikalle syntyy omanlainen ja muista erottuva sisältö. Brändi tarkoittaa tavaramerkin ympärille muodostunutta positiivista mainetta. Brändin arvo muodostuu nimen tai logon tunnettuudesta, asiakkaiden merkkiuskollisuudesta, brändin mukanaan tuomasta laadun tunteesta ja brändiin liitetystä mielikuvista. Brändi voidaan nähdä eräänlaiseksi yhteenvedoksi tuotteen tai palvelun sisällöstä tai identiteetistä. Median näkökulmasta brändi tekee tuotteesta houkuttelevan ja lupaa laatua. Onnistunut ja tunnettu brändi luo tuotteelle lisäarvoa ja vahvistaa käyttäjänsä identiteettiä.

Hämeenkoskella paikan imago perustuu seuraaville ominaisuuksille; Teuronjoen koskien ympärille kehittynyt kylä, josta on vuosikymmenien saatossa muodostunut kylämäinen taajama, jolla on monipuolinen historia. Eriyisen tärkeää Hämeenkoskella ovat helppo saavutettavuus, luonto harjujen ja vesistöjen kautta sekä merkittävät kulttuurikohteet.

Paikan kokemuksellisia vahvuuksia ovat taajamaa ympäröivät harjut ja niiden polkuverkostot, Teuronjoen maisemallisesti kaunis ja vaihteleva jokimaisema koskineen, Huljalan Helvetin perinnebiotoopit sekä Hankalan pellavaloukku ympäristöineen.

Hämeenkoskesta tekee ainutlaatuisen ja erityisen sen monipuolinen historia, joka on läsnä monin paikoin kylässä. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja valtakunnallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt muodostavat monimuotoisen kulttuurimaiseman.

Hämeenkosken paikan tunnelmaa voidaan kehittää tuomalla selvemmin esiin historiaa sekä maisema- ja luontoarvot. Vesistö ja harjumetsät kutsuvat seikkailuun ja tarjoavat hyvinvointia ja elpymistä. Maiseman- ja luonnonhoito on myös tärkeää, jotta voidaan säilyttää vanhalle viljelysalueelle ominainen ilme ja maisemalliset kulttuuriarvot.

Opastukset ryhmille

Hämeenkoskella on paljon kohteita ja tapahtumia, joista saa rakennettua erilaisia teemallisia ryhmämatkoja. Teemoissa voidaan hyödyntää harjuja, luontoa, paikallis-historiaa, alueen yrityksiä ja monia kylän tapahtumia. Keskustassa on lyhyet matkat kohteiden välillä mutta parhaiten Hämeenkosken nähtävyydet tavoittaa opastetuilla linja-autokierroksilla. Hämeenkoskella on useita matkailuyrittäjä tai yrityksiä, joissa matkailu on sivuelinkeino. Yrittäjien ja yhdistysten yhteistyöllä on helpompi toteuttaa koko päivän retkitarjontaa.

Opastettujen ryhmien vastaanottaminen ja ryhmämatkojen markkinointi ei ole mahdollista kyläyhdistyksen toimintana. Organisoitujen matkojen järjestämisen tulee olla yrittäjävetoista. Matkatoimistoille ja matkan järjestäjille tulisikin tarjota kohteita päivämatkojen aiheiksi Hämeenkoskelle, jolloin kaikkia upeita nähtävyyksiä ja elämyksiä voidaan tarjota matkailijoille. Paikalliset tarinankertoajat ja kylän elämää tuntevat voivat olla osana matkan opastusta. Yksittäiset yrittäjät voivat saada ympäristöstään paljon enemmän irti tuotteistamalla maiseman tarinan. Toiminnasta tulee muista erottuvaa ja ainutlaatuista sekä elämyksellisempää.

6 MITEN TÄSTÄ ETEENPÄIN?

Hankkeessa nousi esiin monenlaisia asioita, mitä ei pystytty nykymuotoisella kehittämishankkeella toteuttamaan. Kaikki investointeja vaativat ideat on tässä listattu rahoitusmahdollisuuden alle.

Leader-toimintaryhmien rahoittamat hankkeet

Leader-toimintaryhmä on rekisteröity yhdistys, joka kannustaa maaseudun asukkaita kehittämään omaa kotiseutuaan, lisäämään sen viihtyisyyttä sekä synnyttämään uusia työpaikkoja ja yrityksiä. Leader-toimintaryhmät rahoittavat yleishyödyllisiä ja elinkeinotoimintaa edistäviä hankkeita sekä yritystukia. Ryhmät myös neuvovat tuen hakijoita hakemusten valmistelussa ja hankkeiden toteuttamisessa. Kylän kannattaa hakea yksi investointihanke, jolla hankitaan tai teetätetään kaikkein tarpeellisimmat investoinnit ja hankinnat.

Hämeenkoskelle sopivia Leader-hankkeiden kohteita olisivat:

- Maisemainvestoinnit: maisemaraivausten tekeminen ja raivausjätteen poiskeräys
- Luontoinvestoinnit: Pitkospuiden rakentaminen jokirantaan
- Valaistuksen suunnittelu ja järjestelyt Teuronjoella ja linnavuorella
- Näytelmällisen opastuksen käsikirjoitus ja testaus
- Opastus: mobiiliopastuksen suunnittelu ja toteutus
- Putulan kyläkirja

Lisätietoa: Etpähä ry

Kalataloudellisten hankkeiden rahoitusmuodot

Kalataloutta edistäviin hankkeisiin voi saada kalatalouden edistämismäärärahoista tai kalataloudellista kunnostusmäärärahaa. Kunnostusmääräraha tulee kysymykseen lähinnä virtavesikunnostuksissa. Sen sijaan edistämismäärärahan kriteerit on väljemmin määritelty ja hankkeiden ainut edellytys on kalataloudellinen näkökulma. Tulevalle ohjelmakaudelle ollaan Sisä-Suomen alueelle hakemassa myös ns. Kala-Leader-ryhmää. Mikäli se toteutuu, voidaan sen kautta aktivoida kaikenlaisia elinkeinokalatalouteen liittyviä hankkeita.

Esimerkkejä eri rahoitusmuotoihin sopivista toimista:

- Leader: Kalastusmatkailun kehittäminen, laiturit ja muut rakenteet, kehittämissankkeet
- Kala-Leader: Kalastusmatkailun kehittäminen (yleensä muun elinkeinotoiminnan yhteydessä), ammattikalastuksen kehittäminen, kalanviljelyn ja -jalostuksen edistäminen
- kalatalouden edistämismäärät: veneluiskat ja muut kalastusta helpottavat rakenteet, kalataloudelliset selvitykset, koululais- ja nuorisohankkeet, muut kalavedenhoitoon ja kalakantojen parantamiseen tähtäävät toimenpiteet
- kunnostusmäärärahat: virtavesikunnostukset esim. taimenen lisääntymisaluiden kunnostus

lisäksi kalastusalueet tukevat usein pienimuotoisia kalataloutta edistäviä hankkeita.

Lisätietoja kalataloudellisten hankkeiden rahoituksesta saat Hämeen kalatalouskeskuksesta tai ELY-keskuksen kalatalousryhmältä.

Vesistökuunnostukset

Ruoppaus- ja niittohankkeisiin on viime aikoina ollut hankalaa saada suuria rahoitusosuuksia julkisista rahoituslähteistä. Parhaiten rahoitusta on kuitenkin saatu kunnilta. Lisäksi rahoitusta voi tiedustella ELY-keskuksen ympäristövastuualueelta. Kunkin alueen vesistökuunnostuksista vastaavat virkamiehet löytyvät seuraavasta linkistä [www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi_ ja_meri/Vesistojen_kunnostus/Vesistokunnostuksen_yhdyshenkilot](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi_ja_meri/Vesistojen_kunnostus/Vesistokunnostuksen_yhdyshenkilot)

Maatalouden ympäristötuki ja erityisympäristötuki

Vuonna 2015 muuttuu maatalouden ympäristötukijärjestelmä uuden ohjelmakauden myötä. Tässä vaiheessa rahoituksista ei ole mitään vahvistettua tietoa. Tiedossa on vain se, että jatkossa tullaan tukemaan myös perinnebiotooppien ja luonnonlaidunten hoitoa, luonnon- ja maisemahoitoa sekä kosteikkojen rakentamista ja hoitoa. Erityisen tärkeää on hoitaa kylien maakunnallisesti arvokkaita perinnebiotooppeja.

Maatalouden ympäristötuen erityistuki on tarkoitettu maanviljelijälle tai rekisteröityneelle yhdistykselle perinnebiotoopin, arvokkaan viljelysmaiseman tai luonnon monimuotoisuutta ilmentävän kohteen vaalimiseen ja hoitoon. ELY-keskukset myöntävät myös ei-tuotannollisten investointien tukea arvokkaiden perinnebiotooppien alkuvaiheeseen ja aitaamiseen ja kosteikkojen rakentamiseen. Tukea voivat hakea sekä viljelijät että rekisteröityneet yhdistykset.

Lisätietoja: Hämeen ELY-keskus ja ProAgria Etelä-Suomi/MKN maisemapalvelut

Museoviraston rakennusten entistämismäärärahat ja tuki muinaisjäännösalueiden hoitoon

Tuen hakuaika päättyy yleensä 31. lokakuuta. Museovirasto jakaa vuosittain entistämismäärärahkoja valtakunnallisesti merkittävien, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten restaurointiin ja konservointiin sekä tukea muinaisjäännösalueiden hoitoon. Avustuksia myönnetään ensisijaisesti rakennussuojelulla suojeltuihin kohteisiin tai kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää antikvaarista asiantuntemusta. Lisäksi tukea myönnetään muinaismuistolain mukaisiin kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Kohteille myönnettyt avustussummat vaihtelevat rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon ja restaurointitöiden laajuuden mukaan. Avustusta ei myönnetä takautuvasti ennen päätöspäivämäärää tehtyihin tai aloitettuihin töihin, sillä Museovirasto haluaa valvoa töitä ja tarkistaa korjaus- sekä hoitosuunnitelmat, niihin liittyvät työtavat ja materiaalit. Hakija sitoutuu jo hakiessaan noudattamaan Museoviraston ohjeita.

Lisätietoja: Museovirasto

Laidunpankki

Laidunpankki on työkalu, jonka avulla voi hankkia lisälaidunta eläimilleen tai löytää eläimiä maisemanhoitajiksi laitumille. Tavoitteena on lisätä sopimuksellista yhteistyötä, joka hyödyttää molempia osapuolia. Luonnonlaitumet tarjoavat edullista rehua, ja laidunnus on samalla erinomaista ympäristön hoitoa. Maisemat avartuvat ja luonnon monimuotoisuus lisääntyy. Laidunpankkiin voi ilmoittaa alueet, jotka kaipaavat laiduntajia.

Lisätietoa: ProAgria Etelä-Suomi/ MKN maisemapalvelut, www.laidunpankki.fi

Hämeen ELY-keskuksen avustukset rakennusperinnön hoitoon

Hämeen ELY-keskuksen avustukset rakennusperinnön hoitoon muodostavat toisen tärkeän kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten korjausten tukimuodon. ELY-keskukset myöntävät rakennusperinnön hoitoavustuksia rakennusten omistajille sellaisiin korjauksiin, joilla säilytetään rakennuksen kulttuurihistoriallisia arvoja. Avustusta voidaan myös myöntää kunnalle sen suorittamiin rakennussuojelukorvauksiin, kohteen hankkimiseksi kunnalle, ellei suojelua muuten voida turvata, kohteiden ja niiden ympäristön kunnostamiseen sekä hoidon edellyttämiin selvityksiin ja kulttuuriympäristö-ohjelmiin. Hakuaika on vuosittain lokakuussa.

Lisätietoja: Hämeen ELY-keskuksen kulttuuriympäristövastaava

Suomen kotiseutuliiton seurantalojen korvausavustukset

Seurojen ja työväenyhdistysten talot ovat kaikille avoimia kokoontumis-, harrastus- ja juhlatiloja. Suomessa on seurantaloja jäljellä noin 2500 kappaletta ja niistä monet ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita. Seurantalojen korjausavustus on ollut olemassa valtionavustuksena jo vuodesta 1978. Korjausavustuksella on tarkoitus säilyttää ja parantaa talojen kulttuurihistoriallista arvoa, kuntoa ja toimivuutta. Avustuksen hakuaika on vuosittain syyskuussa päättyen 30.9. Avustusta myönnetään korjausten suunnittelukustannuksiin, korjauskustannuksiin, talon toimivuutta parantavien laajennusten rakentamiseen, talon tyyliin soveltuvan kalustuksen ja sisustuksen kunnostamiseen tai hankkimiseen, kiinteän erityisvarustuksen parantamiseen tai hankintaan sekä ulkorakennusten tai pihapiirin kunnostamiseen. Avustusta myönnettäessä kiinnitetään erityistä huomiota rakennuksen kulttuurihistorialliseen arvoon sekä kokoontumistilojen tarpeellisuuteen alueen väestön sivistys-, harrastus- ja vapaa-ajan kansalaistoiminnan kannalta. Seurantalojen korjausavustuksia voi saada: työväenyhdistys, nuorisoseura, maamiesseura, pienviljelijäin yhdistys ja osasto, raittiusyhdistys, marttayhdistys, VPK-yhdistys, kotiseutuyhdistys, maataloustuottajain yhdistys, manttaalisäätiö, kyläyhdistys, puolueosasto tai urheiluseura, joka omistaa vapaaseen kansalaistoimintaan tarkoitettun seurantaloon.

Lisätietoja: Suomen kotiseutuliitto

Talkoot

Talkoot eli talkootyö on perinteinen suomalainen naapuriavun muoto, johon liittyy vahva yhteisöllisyyden tunne. Nykyinen talkooperinne on siirtynyt erilaisten yhdistysten ja seurojen perinteeksi. Talkootyöperinne on liian arvokas loppuakseen. Kylässä on monia erilaisia kohteita, joita voidaan hoitaa talkoilla. On tärkeää pitää yhdet maisemanhoitotalkoot vuodessa, jotta jaksaminen ja into eivät sammu liian monen kohteen hoitoon. Maisemanhoidossa voidaan ottaa joka vuosi yksi sopivan kokoinen kohde ja pitää koko kylän talkoot. Kaikki ne kohteet, joiden hoitoon on saatavilla jotain rahoitusta, kannattaa hoitaa rahoituksen turvin.

Sopivia talkoilla tehtäviä maisemanhoitotoimia:

- Vieraslajien poisto. Vieraslajeista tulisi pitää tilaisuus, missä kartoitetaan kaikki jättipalsamin, jättiputken ja lupiinin kasvupaikat ja suunnitellaan niiden torjunta.
- Tienvarsimaiseman hoitorauvaukset. Talkoilla voidaan poistaa parin vuoden välein tien ja pellon väliin kasvavia pajukkoja. Samalla tehdään hienoa työtä maiseman avoimuuden eteen.

Lisätietoa: ProAgria Etelä-Suomi/ MKN maisemapalvelut ja Hämeen ELY-keskus.

7 LOPPUSANAT

Lämpimät kiitokset kaikille Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin hankkeen toteuttamiseen osallistuneille.

Hankkeessa mukana olleet kylät ovat sijainniltaan ja aktiivisuudeltaan erilaisia. Kuntakeskuksesta etäämmällä sijaitsevissa kylissä on selvästi havaittavissa vahvaa yhteistyötä ja innostusta toiminnan kehittämiseen. Kyläyhdistysten toiminta on toisissa jo vakiintunutta vuosien myötä ja osassa vasta alkanut. Odotukset kylissä hankkeen toiminnasta ovat olleet sen mukaan erilaisia.

Maisemanhoitosuunnitelmia ja kulttuurikartoituksia tehdessä on kylien imago tullut esiin aivan eritavalla. Kylissä on paljon päällekkäisiä arvoja. Kalkkisissa kylän suurin vetovoima ja imago ovat vesistöissä ja niiden erittäin monipuolisessa historiassa, kylän aktiivisessa elämäntavassa, vahvassa historiassa ja kulttuurissa, runsaissa tapahtumissa, arvokkaassa luonnossa ja kauniissa kulttuurimaisemassa. Vuorenkylän imago syntyy syrjäisyydestä ja erämaailmeestä. Kylän erämaajärvet, karuus ja suuret 'vuoret' metsineen tekevät Vuorenkylän ja Haran kulttuurimaisemasta pienen helmen metsän keskelle. Hie-man syrjässä oleva sijainti on tehnyt vuorenkyläläisistä aktiivisia toimijoita. Vuorenkylässä henkivä rauhallisuus ja luonnon läheisyys kaikkine mahdollisuuksineen on voimavara, jota kannattaa hyödyntää.

Kellosalmen, Seitniemen ja Virmailan arvot ja imago pohjautuvat pitkälti Päijänteeseen. Virmaila on järven suurin saari ja vettä on ympärillä silmin kantamattomiin. Lisäksi kaikilta näköalapaikoilta on hienot vesistö näkymät. Kellosalmella on ollut aktiivista kylätoimintaa kymmeniä vuosia, mutta se oli välillä hiipumassa ja nousi nyt hankkeen myötä uuteen nousuun. Hämeenkoski on syntynyt Teurojoen varteen ja kylän läpi kulkee Ylinen Viipurintie. Paikka on valikoitunut hyvien kulkuyhteyksien ja myllypaikan mukaan. Virkeä taajama on keskellä hämäläistä historiaa, mihin erityisesti kuuluvat teollisuus, kirkot ja kartanot. Hämeenkoskella kunnan aktiivinen osallistuminen ja panostus alueen kehittämiseen hankkeen toiminnan aikana ansaitsee erityiskiitoksen.

Hollolan kirkonseudun pitkä historia tarinoineen ja muinaisjäännöksineen on merkittävä, mutta myös 1900-luvun historia antaa alueella oman kiinnostavan leimansa. Toisaalta mitä lähempänä kylä on taajamamaista olemusta, sitä vähemmän kylissä on enää uskallusta tai aikaa yhteiseen toimintaan. Myös väestörakenteen muutos vaikuttaa toimintaan osallistumiseen. Vanhempi, aiemmin aktiivisesti toiminut ikäluokka muuttaa pois alueelta parempien palveluiden ja liikenneyhteyksien lähelle. Alueelle viime vuosina muuttaneesta ja kotinsa rakentaneesta väestöstä useat käyvät töissä muualla, jolloin aikaa eikä innostusta enää riitä kyläyhdistyksen toimintaan.

Tämä suunnitelma on osa viiden julkaisun sarjaa:

- Hollolan kirkonseutu ja Pyhäniemi – neljän kukkulan kainalossa
- Hämeenkoski – kosken ja harjun huomassa
- Kalkkinen – kylä Kymen rannalla
- Kellosalmi, Seitniemi ja Virmaila – kylät Päijänteen sylissä
- Vuorenkylä – erämaan suojassa

LÄHTEET

- Aarrevaara, E, Uronen, C. & Vuorinen, T. 2007. Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Lahti.
- Aromäki, J. 1983. Sodan ja rauhan ajat. Kosken historiaa, ihmisiä ja elämää. Kosken HI kunta. Hämeenlinna.
- Björkstrand, G. 2011. Maria Åkerblom: elämän ja kuoleman lähettiläs. suom. Huovila, Mirja. Schildts.
- Harju, E-S ja Lappalainen J. (Toim.) 2010. Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Harju, E-S. 2012. Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776- 1805. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Helen, T. 2012. Hämeenkoskea sanoin ja kuvin. Helsinki.
- Jurva, A. 1942. Kosken pitäjän vaiheita. Oy Uusimaan kirjapaino, Porvoo.
- Komulainen, M. (Toim.) 2013. Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen. Maa- ja kotitalousnaisten keskus.
- Komulainen, M. 2012. Metsä maisemassa - suunnittelu ja hoito. Metsäkustannus.
- Markkanen, E. (Toim.) 1968. Hartolan kirja. Jyväskylän yliopisto kotiseutusarja. Hartolan kunta, seurakunta.
- Komulainen, M. (Toim.) 2013. Maiseman tarina. Opas maisemapalveluiden luomiseen. Maa- ja kotitalousnaisten keskus.
- Suur-Hollolan Kirja. Lahden Hollolan, Nastolan, Asikkalan, Kosken HL, Kärkölän, Orimattilan kotiseutulukemisto. Porvoo, 1963.
- Wager, H. 2006. Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto, A159.

Karttamateriaali:

- Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2012 aineistoa (www.maanmittauslaitos.fi)
- Museoviraston paikkatietoaineistoa 11/2012 (www.nba.fi)
- SYKE paikkatietoaineisto 2013 (www.d3.ymparisto.fi/d3/paikkatieto)
- Kansalliskirjaston karttakokoelmat

Internet-lähteet

- www.hameenkoski.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=170&Itemid=23
- www.panssarikilta.fi/Lehti/Panssari200604_sivu_16.html (luettu 28.10.2013)
- www.lomalaidun.fi/kylamatkailu (Kylämatkailu) (luettu 1.11.2013)
- Kansallisarkiston digitaaliarkisto digi.narc.fi/digi/ (historialliset kartat) (luettu 30.10.2013)
- Vaihtoehtoja pellon käyttöön –site. www.maaseutu.fi/fi/index/viestinta/esitteet.html (luettu 20.10.2013)
- www.vanhakartta.fi (historialliset kartat) (luettu 30.10.2013)
- palvelut.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat (historialliset kartat) (luettu 20.1.2013)

SKS kansanrunousarkisto:

- Koski H.I. PK 12 Jurva, Aura. 2112. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2134. 1938. Emäntä Aakkola. 1870.
- Koski H.I. KT 47. Jurva, Aura 12. 1937.
- Koski H.I. PK 12. Jurva, Aura 2028. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2121.1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2124. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2138. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2125. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2137. 1938.
- Koski H.I. PK 12. Jurva, Aura 2091. 1938.
- Koski H.I., Kaunonkorven kylä, O.I.Sanila TK 93:15. 1961.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2128. 1938.
- Koski H.I. PK12 Jurva, Aura. 2123. 1938.
- Koski H.I. Leiniälä A. Leino. 11. 1886.
- Koski H.I. Niilo Nikkari. TK 66:9 1961.

Haastattelut:

- 16.4.2013 Hämeenkoski, haastateltavina Kalevi Koskinen ja Tapio Pitkälä. Tallennettu ProAgria Etelä-Suomen arkistoon.

Löytöretkiä Päijät-Hämeen kyliin –hanke (2012-2013) kohdennettiin Päijät-Hämeen maakunnan kylien asukkaille, maaseudun yhteisöille, yhdistyksille ja yrityksille sekä erityisesti hankkeessa mukana oleville viidelle kylälle. Hollolasta mukana olivat Hollolan kirkonseutu ja Pyhäniemi, Hämeenkoskelta Hämeenkosken kirkonkylä, Asikkalasta Kalkkinen, Padasjoelta Kellosalmi - Seitniemi - Virmaila sekä Hartolasta Vuorenkylä.

Hankkeen aikana luotiin päijäthämäläisiin kyliin edellytyksiä kylämatkailulle hyödyntämällä perinteitä ja paikalliskulttuuria sekä tekemällä maisemasta ja luonnosta monipuolinen veto-voimatekijä. Kylämatkailun edellytyksiä lisättiin muun muassa suunnittelemalla kyliin kylä- ja kulttuuri- tai maisemapolkuja, kalastusmatkailutuotteita ja kylätapahtumia.

Tavoitteena on ollut lisätä asumisviihtyisyyttä, säilyttää ja hoitaa kulttuurimaisemaa sekä edistää luonnon monimuotoisuutta.

ISBN 978-952-7050-04-0 (rengaskirja)

ISBN 978-952-7050-05-7 (pdf)

